

LĀTVJU
TAUTSAIMNIEKS

SAIMNIECĪBAS
GENERĀLDIREKCIJAS
APGĀDĀ

RĪGĀ, 1942.

№ 5/6

SATURA RĀDĪTĀJS.

		Lpp.
<i>Mag. oec. V. Zāgars,</i>	Jaunās Eiropas saimnieciskie pamati	137
<i>A. Ozols,</i>	Amatniecības reorganizācija un izredzes	156
<i>Mag. oec. J. Platais,</i>	Latvijas piensaimnieku kooperācija	163
<i>Prof. Dr. J. Bokalders,</i>	Padomju Savienības pārtikas problēma	169
<i>L. Mellīņš,</i>	Atskats par Latvijas kokrūpniecību	177
<i>Doc. E. Dunsdorfs,</i>	Latvijas pilsētu attīstības problēmas	182
<i>Inž. Ž. Pērkons,</i>	Siltuma saimniecības pārraudzība	191
	Chronika un informācija	195
	Rakstu saturs vācu valodā	199

INHALTSVERZEICHNIS.

		Seite
<i>Mag. oec. V. Zāgars,</i>	Die wirtschaftlichen Grundlagen des Neuen Europa	146
<i>A. Ozols, Geschäftsführer der Hauptabteilung Handwerk der Wirtschaftskammer Lettland,</i>	Reorganisation und Aussichten des Handwerks .	156
<i>Mag. oec. J. Platais,</i>	Das genossenschaftliche Molkereiwesen Lettlands	163
<i>Prof. Dr. J. Bokalders,</i>	Das Ernährungsproblem in der Sowjetunion . .	169
<i>L. Mellīņš,</i>	Rückblick auf die Holzindustrie Lettlands . . .	177
<i>Universitätsdozent E. Dunsdorfs,</i>	Entwicklungsprobleme der lettischen Städte . . .	182
<i>Diplomingenieur Ž. Pērkons,</i>	Die Überwachung der Wärmewirtschaft	191
	Chronik und Information	195
	Kurze Inhaltsübersicht in deutscher Sprache . .	199

LATVJU TAUTSAIMNIEKS

DER LETTISCHE VOLKSWIRT

ŽURNĀLS TAUTSAIMNIECĪBAI, TIRDZNIECĪBAI, RŪPNIECĪBAI, FINANĒM, KOOPERĀCIJAI, LAUKSAIMNIECĪBAS UN MEŽKOPIBAS EKONOMIKAI UN DARBA POLITIKAI

Izdevējs un atbild. redaktors: mag. oec. V. ZĀGARS.
Redaktors: prof. Dr. J. BOKALDERS.
Saimniecības ģenerāldirekcijas apgādā.
Iznāk divreiz mēnesī.
Redakcija: Rīgā, Smilšu ielā 6.

Herausgeber u. verantw. Schriftl.: Mag. oec. V. ZĀGARS.
Schriftleiter: Prof. Dr. J. BOKALDERS.
Verlag der Generaldirektion der Wirtschaft.
Erscheinungsweise — zweimal im Monat.
Redaktion: Riga, Sandstrasse 6.

1. GADS

*

1942. G. 31. AUGUSTĀ

*

Nr. 5/6

Mag. oec. V. Zāgars.

JAUNĀS EIROPAS SAIMNIECISKIE PAMATI.

Ja neskaita Austrāliju, ko īstenībā nevar apzīmēt par kontinentu, bet kas drīzāk jāatzīst par zemes lodes lielāko salu, — tad Eiropa ir mazākais kontinents, zināmā mērā lielākā kontinenta — Āzijas — pussala. Ja tomēr šinī telpā dzīvo ceturtā daļa visas pasaules iedzīvotāju, ja eiropieši gandrīz kopš vēsturisko laiku sākuma ir bijuši pasaules vēstures dzinējspēks un cilvēces likteņu galvenie veidotāji, — tad jādomā, ka šai telpai un tās apdzīvotājiem piemīt tāda dinamika, tāds garīgs spriegums, kādu, ar dažiem izņēmumiem, nesastopam nekur citur.

Eiropas iedzīvotāju skaits sasniedz 530 miljonus. Ja atskaita Britu salas ar 50 milj. iedzīvotāju un Padomju Savienības Eiropas daļu ar 147 milj., tad Eiropas kodolu apdzīvo 333 milj. cilvēku, kuras tad arī var apzīmēt par Lielvācijas veidojamās Jaunās Eiropas resp. Eiropas saimniecības lieltelpas pamatu.

Ja ģeogrāfiskās Eiropas apmēri sasniedz 11 milj. kv. kilometru, tad minētās Eiropas kodola telpas apjoms ir tikai 4 milj. kv. km. Šīs telpas kodols savukārt ir Lielvācija ar tās 90 milj. iedzīvotāju un apdzīvotības biežumu vecajā Vācijas daļā 132 cilv. uz kv. km. Šo kontinentālās Eiropas telpu nevien Vācijā, bet arī apkārtējās zemēs raksturo bieža apdzīvotība, kas strauji krīt agrāros apgabalos uz austrumiem, dienvidaustrumiem, ziemeļiem un rietumiem no Eiropas

centra. Šeit pēdējā nepilnā gadsimta laikā ir notikusi strauja iedzīvotāju koncentrācija. Pilsētās līdz ar attiecīgajām politiskām, saimnieciskām un kultūrālām konsekvencēm, kas saistās ar šo parādību. Vēl 1870/71. g. $\frac{2}{3}$ Vācijas iedzīvotāju dzīvoja uz laukiem un tikai $\frac{1}{3}$ pilsētās, kamēr tagad jau vairāk kā $\frac{2}{3}$ ir pilsētu iedzīvotāji.

Jaunākie pētījumi par telpu un telpas struktūru pierādījuši, ka telpa un telpas izmantošanas raksturs stipri pārveido iedzīvotājus un ietekmē to attīstību. Pilsētu augšana nozīmē dzīves telpas paplašināšanu. ¹⁾ Līdzīgā veidā, kā kolonijas paplašina dzimtās zemes telpu, rūpniecība intensificē to. „Tauta bez telpas“ (Volk ohne Raum) intensificē dzimto zemi un līdz ar to paplašina to kā savu dzīves telpu. Agrāk nepiedzīvotais straujais iedzīvotāju pieaugums 19. g. s. ir tikpat labi dzīves telpas paplašināšanas dzinējspēks, kā arī tās sekas. Tas pierāda, ka Lielvācijas svars Eiropas telpā neizteicas tikai tās ģeogrāfiskajā telpas lielumā un iedzīvotāju skaitā, bet, pateicoties tās ģeopolītiski centrālajam stāvoklim un saimnieciski un rasiski vadītājam lomai, ir nesalīdzināmi lielāks. Līdz ar to kļūst labāk saprotama Vācijas vadītāja loma Eiropas likteņa veidošanā un tās tieksmes apvienot Eiropu ciešākā vienībā. Pirmajam mēģinājumam šai virzienā — pirmā Pasaules kara

¹⁾ Elisabeth Pfeil, *Bevölkerung und Raum*; Curt Vowinkel Verlag Heidelberg 1939, 16. lpp.

laikā — trūka pienācīga ideoloģiska pamata un pietiekami stipras saimnieciskas bāzes. Viens no nacionālsociālisma saimnieciskajiem ideologiem, Werner's Daitz's, jau kādā savā 1916. g. publicētā rakstā²⁾ uzsver, ka tagad ir sākusies Viduseiropas saimniecības apvienības organizācija no Hamburgas līdz Persijas jūras līcim, kas ir katēgoriska nepieciešamība, jo tikai saimniecība, ko neapdraud ienaidnieks, ir pirmais priekšnoteikums ilgstošai ieroču uzvarai resp. ilgstošam mieram. Vācija jau šinī karā cīnās pret ideoloģisko pasaules saimniecības ideālu, ko pārstāv ienaidnieka valstu bloka vadītājs faktors — Lielbritānija, kurai, pateicoties tās flotei un kolonijām, bija izdevīgi šo ideālu realizēt un aizstāvēt. Šim ideālam pretī Vācija stādīja nacionālās saimniecības organisku izveidošanu, pieskaņojot to savas dzīves telpas nepieciešamībām. Viduseiropas blokam vajadzēja veidot savus jēlvielu pievedumu ceļus tanīs virzienos, kur tie nosargājami ar sauszemes kara spēku un kur tos nevar apdraudēt pasaules flote. Arī toreiz Viduseiropas nākotnes intereses koncentrējās dienvidaustrumu un austrumu virzienā.

Ka Vācijas tieksmes radīt vienotu, sev draudzīgu Eiropu, nav jaunākā laika izdomas rezultāts, bet ģeopolitiskā stāvokļa izsaukta nepieciešamība, — to labi raksturo jau agrāko gadsimteņu darbs un cīņas šai virzienā. Kontinentālās Eiropas pirmā saimniecības lieltelpa no 1000 līdz 1600. g. aptver Vācu nācijas Sv. Romas impēriju ar tās garīgajiem centriem Libeku un Marienburgu³⁾. Kamēr vācu ordenis no Baltijas jūras līdz Septiņkalnei sargāja Eiropu pret Austrumiem un cīnījās par Eiropas dzīves telpas paplašināšanu uz austrumu rēķina, vācu Hanzas pilsētu savienība Lībekas vadībā realizēja kontinentālās Eiropas saimniecības lieltelpas sadarbību.

Neatkarīgi no kontinentālās Eiropas gribas, ārpus Eiropas veidojas vai ir jau izveidojušās tādas saimniecības lieltelpas kā Amerikas bloks Savienoto valstu vadībā, kas pamazām tagad sistēmātiski pakļauj sev Britu impēriju un draud to pilnīgi uzstikt

sevī, un Austrumāzijas Japānas-Mandžuko-Ķīnas bloks ekspansīvās un dzīves spējīgās japāņu tautas vadībā. Trešo saimniecības lieltelpu līdz šim reprezentēja Padomju Savienība; to tagad grauj Vācijas un tās sabiedroto militārā vara austrumos. Ja vecā Eiropa negrib pazaudēt vadošo vai vismaz līdztiesīgu lomu pasaulē, tad kontinentālās Eiropas tautām ir jārada ciešākas saimnieciskās kopdarbības bāze. Sagraujot Padomju militāro varu un pakļaujot tagadējo Padomju Sav. Eiropas daļu kontinentālajai Eiropai, Baltijas jūra kļūs atkal par ceļu uz austrumiem, un Baltijas jūrai piegulošo Austrumzemes apgabalu saimnieciskais svars Eiropas mērogā ārkārtīgi pieaugs. Tādā gadījumā Baltijas jūra dabiski pārvērtīsies par Jaunās Eiropas iekšējo ezeru, un realizēsies arī kontinentālās Eiropas centra cieša sadarbība ar ziemeļu valstīm.

Vācijas sadarbības veicināšanā un izveidošanā ar rasiskā ziņā vistuvāk stāvošām Eiropas ziemeļu zemēm lieli nopelni ir pazīstamajai Ziemeļu sabiedrībai (Nordische Gesellschaft), kuras centrs atrodas Libekā. 20 gadu laikā šī organizācija kopīgās ziemeļvalstu saimniecisko un kultūrālo aprindu saņēmēs ir pastāvīgi uzsvērusi ciešas saimnieciskās sadarbības nepieciešamību Ziemeļu un Baltijas jūras telpā. Nebūs laikam nejausība, ka šīs organizācijas vadītājas personas no vācu puses Vācijas augstākā vadība ir izraudzījusi par Austrumzemes likteņu veidotājām. Austrumzemes Reichskomisārs Hinrich's Lohse ir Ziemeļu sabiedrības vadītājs, un Latvijas ģenerālapgabala ģenerālkomisārs valsts padomnieks Dr. Drechsler's ir minētās sabiedrības Lielās padomes prezidents. Tanī aktīva un vadītāja loma ir arī bij. Libekas policijas prezidentam senātoram un tagadējam ģenerālmajoram Schröder'am, Austrumzemes Reichskomisāriāta preses šefam Dr. Walter'am Zimmermann'im un citām Ostland'es vadītājām personām.

Tagad visiem ir jāsaprot, ka kontinentālā Eiropa šodien ir jau politisks un līdz ar to saimniecisks fakts un Anglija ir tikai Britu impērijai piederoša sala, kas atrodas Eiropas priekšā.⁴⁾

²⁾ *Der Weg zur völkischen Wirtschaft*, Verlag der Deutschen Technik G. m. b. H. München 1938, 15. un 17. lpp.

³⁾ Werner Daitz „Organischer Aufbau von Volkstas *Der Weg zur völkischen Wirtschaft* 66. lp.

⁴⁾ Dr. Walter Zimmermann, *Deutschland und der Nord* — *gemeinsame Wege zur Kontinentalwirtschaft*, Reichskontor der Nordischen Gesellschaft 1941, 19. lpp.

Kāds ir Eiropas svars pasaules saimniecībā? Pēc Ženēvas līgas statistiskiem aprēķiniem, no visas pasaules pamatprodukcijas, t. i. neapstrādāto jēlvielu un pārtikas līdzekļu produkcijas Eiropa, ieskaitot Pad. Savienību, ražo 45,5%. No pasaules produkcijas kopvērtības 1937. g. 258 miljardu RM apmērā Eiropa ražojusi vērtības par 117 miljardiem. Ziemeļamerikas līdzdalība pasaules produkcijā šīnī pašā laikā sastādīja 24,8%, Āzijas — 16%, Ibero-Amerikas — 7,9%, bet Afrikas un Austrālijas tikai 2,9%. No visas pasaules izejvielu produkcijas lauksaimniecības ražojumi sastādīja 3/4, bet Eiropā pat vairāk kā 80%. No visas pasaules lauksaimniecības produkcijas vērtības Eiropai 1937. g. piekrit 47%, bet, atskaitot Pad. Savienību — ne mazāk kā 35,7%. Rūpniecības jēlvielu ražošanā Eiropas līdzdalība ir 40,7%, bet Ziemeļamerikas — 39%. Jēlvielu un lauksaimniecības produktu imports Eiropā sastādīja 18 miljardus RM, bet ievērojamo šo jēlvielu daļu pēc pārstrādāšanas gatavu produktu veidā izveda atkal uz citām pasaules daļām. No ievestām tekstiliju izejvielām vien pēc pārstrādāšanas uz citiem kontinentiem izveda gatavus produktus 3 miljardu RM vērtībā. Eiropa nopirka vairāk kā pusi no pasaules tirgū laistajām precēm un bija lielākais pasaules importieris. No visas pasaules gatavo fabrikātu eksporta 2/3 ražoja Eiropas valstis.

Eiropas izcilais stāvoklis pasaules ārējā tirdzniecībā raksturo tās produkcijas un iedzīvotāju dzīves standarta augsto līmeni. No izejvielu kopimporta Eiropā 2/3 sastādīja pārtikas līdzekļi un 1/3 jēlvielas. Piecas svarīgākās jēlvielu grupas — stādu eļļas un tauki, metalli (izņemot dzelzi), tekstilijas, šķidrās un cietās kurināmais un gumija, sedza vairāk kā trešo daļu no Eiropas kopimporta vērtības. Brīvās pasaules tirdzniecības periodā Eiropas atkarību labības apgādes ziņā no aizjūras zemēm stipri pārvērtēja. Pat tai laikā, kad liela daļa kontinentālās Eiropas valstu vēl sevišķi nerūpējās, lai kļūtu pilnīgi neatkarīgas no labības importa (1934-38. g. caurmērā), labības ievedumi Eiropā sastādīja tikai apm. 7% no kopīgā patēriņa. Normālos apstākļos Eiropai ir iespējams sevi pilnīgi apgādāt ar maizes labību, jo, piem., Francijā vien ir iespējams

vēl papildus apstrādāt 5—6 milj. ha zemes. Bez tam jāievēro, ka būs iespējams arī kāpināt ražas lauksaimnieciski ekstensīvās austrumu un dienvidaustrumu zemēs.

Grūtāk jau ir atrisināt taukvielu problēmu. Pēdējos priekškaŗa gados Eiropas valstis katru gadu ieveda caurmērā 4,7 milj. tonnu eļļas raušu, kas sastādīja 87% no kontinenta patēriņa, un 1,7 milj. tonnu stādu eļļas, kas sedza 63% kontinenta patēriņa. Kamēr no visas pasaules pārtikas līdzekļu produkcijas vērtības Eiropa normālos apstākļos deva pusi, stādu eļļu un tauku ražošanā Eiropas līdzdalība tikai nedaudz pārsniedza 1/5. Kas attiecas uz svarīgākajām baudvielām, tad to ievaduma vērtība Eiropā sasniedza 1,5 miljarda RM. Sviesta un olu ievedumi, salīdzinot ar Eiropas pašas sviesta un olu produkciju, bija niecīgi un praktiski nespēlēja lielu lomu.

Rūpniecības produkcijas svarīgākās izejvielas ir ogles un dzelzs, pie kam ogles ir nevien daudzveidīgs enerģijas devējs, bet arī izejviela ķīmiskai rūpniecībai. No akmeņoglēm iegūst ne tikvien elektrisko enerģiju un gāzi, bet arī ogļu benzīnu, benzolu un visāda veida ķīmiskos produktus. No 1200—1300 milj. t lielās visas pasaules akmeņogļu produkcijas nepilnu pusi un gandrīz visu brūnogļu produkciju sedz Eiropa. Tieši šīs svarīgākās rūpniecības jēlvielas — akmeņogļu un brūnogļu — ražošanā Eiropā Vācijai tagad ir pilnīgi noteicēja loma, kas tās saimnieciskajai politikai dod iespēju veidot rūpniecības attīstību kontinentā.

Cieši saistīta ar akmeņogļu un brūnogļu produkciju ir baltās ogles ražošanas sistēmātiskā izveidošana. Gandrīz visās valstīs ūdensspēks elektriskās strāvas ražošanai izmantots vēl tikai niecīgos apmēros. Vācija tagad izstrādājusi plašus plānus, kā intensīvāk izmantot Norvēģijas bagātīgos ūdensspēka avotus un pārvērst Norvēģiju par elektrības eksporta zemi. Norvēģija ir ar ūdensspēku bagātākā Eiropas zeme. Tās gadskārtējais strāvas patēriņš — 1.800 kilovatstundas uz katru iedzīvotāju, un ļoti zemā cena — 1,5—2 Rpf. par kilovatstundu, nostāda šai ziņā Norvēģiju jau tagad pirmajā vietā pasaulē, tomēr no esošā ūdensspēka līdz šim izmantota tikai 1/10. Pilnīgi izman-

tojoj visu ūdensspēku, Norvēģija varētu ražot tik daudz elektriskās enerģijas, kas līdzinās Vācijas patēriņam.

Kas attiecas uz dzelzs rūdu, tad Eiropas kontinents ar to ir pietiekami apgādāts. 1938. gadā dzelzs rūdas produkcija sasniedza 75 milj. tonnu. Arī priekš kara tikai 5% koptatēriņa ievēda no citām zemēm, galvenā kārtā no Ziemeļafrikas un Ņufundlendes. Eiropas agrākā normālā dzelzs rūdas produkcija gadā sasniedza 37 milj. tonnu jēldzelzs un 43 milj. tonnu jēltērauda. Dzelzs produkcijas apmēri līdzinājās Savienoto Valstu produkcijai, bet tērauda produkcija bija tikai nedaudz mazāka par Sav. Valstu produkciju. Arī šinī nozarē produkciju ir vēl iespējams kāpināt.

Rūpniecības sektorā ievērojamākie iztrūkumi Eiropas apgādē ir attiecībā uz krāsainiem metalliem. No visas pasaules produkcijās Eiropas līdzdalība alvas ražošanā sastādīja tikai 1,7%, vara — 11%, svina — 20% un cinka — 29%. Tāpēc arī krāsaino metālu importa vērtība 1937. g. sasniedza 1,3 miljarda RM. Tagadējais karš ir tomēr pierādījis, ka ar plānveidīgu un tālredzīgu krājumu uzkrāšanu un taupīgu, racionālu saimniekošanu arī šo jēlvielu iztrūkums svarīgo kara rūpniecību nav ietekmējis. Angļu-sakšu valstu monopolu šo bruņošanās metālu produkcijā ir izdevies lielā mērā salauzt, aizstājot tos ar viegliem metalliem. Pēdējā priekš kara gadā Eiropa ražoja 63% pasaules alumīnija produkcijas, kamēr magnēzija ražošanā Eiropas pārsvars bija vēl lielāks. Vieglo metālu ražošanai nepieciešamās izejvielas — boksīts, magnēzīts, dolomīts un kalija sāļi Eiropā atrodami vairāk kā pietiekamā daudzumā.

Tekstiliju laukā Eiropa agrāk varēja segt ar savu produkciju tikai pusi nepieciešamā daudzuma. Pēdējo gadu ārkārtīgi straujais mākslīgo tekstiliju izejvielu, mākslīgās vilnas un zīda ražošanas pieaugums šo stāvokli radikāli grozījis, kālab arī pēc kara Eiropas atkarība tekstiliju izejvielu ziņā no citām pasaules daļām nesasnies ne tuvu vairs tādus apmērus kā priekš kara.

Pie ļoti svarīgām izejvielām pieder arī koksne un celuloza. Attiecībā uz kokmate-

riāliem, — atskaitot aizjūras dižciltīgos krāsainos kokus, — Eiropas kontinents pilnīgi sedz savas vajadzības. Tāpat izrādījusies bez pamata Anglijas cerība, ka Vāciju šinī karā izdosies salauzt šķidro degvielu trūkuma dēļ. Priekš kara Eiropai, atskaitot Angliju, vajadzēja ievest sava patēriņa segšanai 7,5 milj. tonnu šķidro degvielu gadā. Ar plānveidīgu patēriņa regulēšanu un sintētiskā benzīna ražošanas strauju kāpināšanu ir izdevies pilnīgi nodrošināt kara vajadzības. Turpmākā motorizācijas attīstība pēc kara periodā, protams, izsauks atkal šķidro degvielu ievēdumus. Otrās svarīgās motorizācijas izejvielas, gumijas, apgādes ziņā Eiropa agrāk bija pilnīgi atkarīga no aizjūras zemēm. Bunas ražošana, kuņas izejvielas ir akmeņogles un kaļķi, kara saimniecības vajadzībām ir arī šo jautājumu pietiekamā mērā atrisinājusi.

Rūpniecības plānošana Jaunajā Eiropā dabiski piekritīs Lielvācijai. Kontinenta zemju lomu sadalījumam rūpniecības jēlvielu produkcijas laukā jau tagad saskaņamas zināmas kontūras.⁵⁾ Lielvācija būs sintētisko minerāleļļu, mākslīgās gumijas, mākslīgo tekstiliju un citu sintētisko izejvielu produkcijas centrs. Skandināvija, kas jau tagad ar savām rūdām ir svarīgs kontinentālās jēlvielu produkcijas atbalsts, ievērojot tās lielos ūdens enerģijas krājumus, kļūs par to jēlvielu produkcijas vietu, kas prasa daudz lētas elektriskās enerģijas; tā tad šeit vēl vairāk kā līdz šim ražos alumīniju un citus vieglos metālus, kā arī slāpekli. Nākotnē slāpekļa mēslu patēriņš strauji augs, intensificējot Francijas, Dienvidaustrumeiropas un Spānijas lauksaimniecību, un šo lielo patēriņu galvenā kārtā varēs segt Norvēģija. Skandināvijas valstis un Somija, pateicoties savai koksnes bagātībai, pastiprinātā mērā apgādās ar izejvielām Eiropas celulozas un mākslīgās vilnas rūpniecību. Arī Francija ar saviem bagātīgajiem boksīta krājumiem var stipri kāpināt vieglo metālu produkciju. Spānijas uzdevums šinī ziņā pirmā kārtā izpaužies Eiropas apgādē ar piritu un citām rūdām. Bij. Dienvidslāvijai iespējams stipri kāpināt elektriskās enerģijas produkciju, savienojot to ar ķīmisko rūpniecību. Tās boksīta rak-

⁵⁾ Prof. Dr. Karl Krauch «Die chemische Industrie im europäischen Wirtschaftsraum» (Der Vierjahresplan 1941. g. janv.).

tuves būs arī svarīgs Eiropas alumīnija rūpniecības pamats. Šveices ķīmiskā rūpniecība arī nākotnē ar saviem augstvērtīgajiem ražojumiem apgādās Eiropas tirgu. Rumānijas kā Eiropas lielākā šķidro degvielu producenta (ārpus Padomju Savienības) loma jau ir skaidri pārkatāma. Tās naftas rūpniecībai ir vēl lielas augšanas iespējas. Itālijas augsti attīstītai elektroindustrijai būs plašas attīstības iespējas nākotnē, tāpat kā nemaznāsies, bet vēl pieaugs tās loma kā Eiropas apgādātāji ar sēru un dzīvsudrabu.

Tādā kārtā Vācijai piekrīt tālejoši rūpniecības plānošanas uzdevumi, sadalot kontinenta kopīgās apgādes lauku pa atsevišķām telpām. Kaut arī Jaunās Eiropas galīgā politiskā forma nav vēl izlemta, jau tagad ir saskatāma zināma sistēma Eiropas telpā, kas politiskos un saimnieciskos spēkus starp Lielvāciju un tās pārējiem partneriem Eiropas likteņu kopībā grupē dabiskā kārtībā. Eiropas rietumi, ziemeļi un dienvidaustrumi atzīstami par Lielvācijas saimnieciskās politikas priekšlauku, pie kam centra asij dienvidos pieslēdzas itaļu telpa. Tādā kārtā visa Eiropa grupējas ap Lielvācijas centru, pie kam rietumu telpā ietilpst Holande, Beļģija, Francija, Šveice, Spānija un Portugale; ziemeļu telpā — Skandināvijas valstis un Somija; dienvidaustrumu telpā — Donavas un Balkānu valstis un Turcija, bet par atsevišķiem patstāvīgiem apgabaliem vēl jāatzīst Itālijas un Padomju Savienības telpas. ⁶⁾

Rietumu telpai raksturīgs tas, ka tās skati pēc Anglijas parauga pēdējā laikā bija vairāk pievērsti pasaules saimniecībai nekā kontinentam. Šeit pretēji centrālai Eiropai nevar saskatīt vienas noteiktas gribas vadītus, bet gan daudzās atsevišķās problēmās saskaldītus saimnieciskos apgabalus. Šīs telpas austrumu daļā tās apdzīvotība un industriālizācija sasniedz gandrīz maksimālās iespējamās robežas, bet strauji krīt, jo vairāk attālināties uz rietumiem. Holande un Beļģija ir apdzīvotākie kontinenta apgabali, kamēr Francijā iedzīvotāju biežums ir līdzīgs Balkānu zemēm. Beļģijā dzīvo 275 cilvēki, bet Holandē 252 cilvēki uz kvadrātkilometra, t. i. gandrīz 2 reizes vairāk kā

Vācijā. Turpretim Francijā iedzīvotāju skaits uz kvadrātkilometru nepārsniedz 76, un Spānijā tas nokrīt uz 50. Kamēr ziemeļu, kā arī dienvidaustrumu telpu atsevišķo apgabalu saimnieciskajai struktūrai ir daudz līdzības, rietumu telpā tādu saskatīt nevaram. Zināma kopība šeit saskatāma tikai tās liberālistiskajā saimniecības uztverē līdz Francijas sabrukumam 1940. g. vasarā.

Ir grūti rietumu telpu saimnieciski aplūkot, neievērojot tās ciešo saistību ar pasaules saimniecību. Līdz šī kara sākumam rietumu telpa bija no pasaules tirgus visvairāk atkarīgais kontinenta apgabals. Gandrīz visu šo valstu ārējās tirdzniecības bilances bija stipri pasīvas, un to importēto jēlvielu un pārtikas līdzekļu patēriņš bija pastāvīgi lielāks kā viņu preču izvedumi. Tālab arī rietumu telpas iekļaušana kontinentālās Eiropas saimniecības lieltelpā kara laikā nevarēja notikt bez grūtībām un bez ievērojamas patēriņa ierobežošanas. Holande un Beļģija uz importētās spēkbarības bāzes bija izveidojušas augsti attīstītu lopkopību. Lielais lopu sastāvs atļāva tām savukārt tik bagātīgi mēslot zemi ar mākslīgiem mēsliem, ka caurmēra ražas no viena hektara ievērojami pārsniedz Vācijas ražu līmeni. Turpretim Francijas caurmēra ražas, neraugoties uz auglīgo zemi un labvēlīgajiem klimata apstākļiem, bija krietni zemākas par kontinenta caurmēra ražām. Tas izskaidrojams ar to, ka tur zemkopība un zemnieks bija atstāti novārtā. Pēc saimnieciskās apgrozības atkrišanas ar aizjūras zemēm, rietumu telpas zemēm ir jāpārkārto arī sava lauksaimniecība. Lopu skaits, tāpat ražu augstums Holandē un Beļģijā, salīdzinot ar priekškara stāvokli, ievērojami samazinās. Francijā turpretim apstrādājamo zemes platību var stipri palielināt, lai zināmā mērā izlīdzinātu kara apstākļu izsuktās zemākās ražas no hektara. Jaunās Eiropas kontinentālajā saimniecībā rietumu telpas specifiskais svars dabiski samazinās. Eiropas apgādē ar pārtikas līdzekļiem Francijas lomai turpretim jāaug, jo kā pēc zemes platības, tā arī dabiskās auglības un labvēlīgā klimata Francija ir viens no ievērojamākiem kontinenta lauksaimniecības apgabaliem, kas to-

⁶⁾ Alfred Oesterheld — *Wirtschaftsraum Europa*, 1942, Gerhard Stahling Verlagsbuch, Oldenburg, Berlin, 178. lpp.

mēr līdz šim vēl lielos daudzumos ievada pārtikas produktus.

Pēc vēsturnieku domām Francija savu spēka un iniciatīvas maksimumu ir sasniegusi priekš diviem gadsimteņiem, un kopš tā laika, atskaitot frančiem svešo Napoleona laikmetu, ir pastāvīgi pārdzīvojuši atpakaļejošu attīstību. Jau priekš tagadējā kara, kuŗā pārsteidzoši ātri vispārējā psiholoģiskā paguruma dēļ iestājās sabrukums, Francijā visās nozarēs, sevišķi saimniecībā, bija novērojams enerģijas trūkums. Šinī laikā katrs Francijas iedzīvotājs caurmērā gadā ieguldīja saimnieciskos pasākumos 130 RM, kamēr Vācijā — 245 RM. Šie skaitļi norāda, ka franču tauta, kuŗas ģimenes dzīvi visumā, neraugoties uz dzimstības samazināšanos un Parizes vieglajiem tikumiem, vērtē kā laimīgu un veselīgu, — bija apmierināta ar reiz sasniegto un pierādīja tikai pusi no tās iniciatīvas un enerģijas, kāda bija vācu tautai savas dzīves telpas tālākai izveidošanai. No 42 milj. iedzīvotāju kopskaita tikai 34—35 milj. bija franču tautības. 3—4 milj. bija ārzemnieki un bezpavalstnieki un 3,8—4 milj. bija tādi valsts pilsoņi, kuŗu izcelsme nebija franciska un kas pa lielākai daļai nāca no Francijas kolonijām. Kaut arī Franciju uzskatīja par agrāru zemi (pusē tās iedzīvotāju dzīvoja pilsētās un pusē uz laukiem), tomēr tās lauksaimniecībai bija tik ekstensīvs raksturs, ka tā nevarēja segt savas zemes patēriņu. Āramzemes platība Francijā gadu no gada samazinājās, jo trūka darba spēka vai arī zemes apstrādāšana saimnieciski neatmaksājās. 1913. gadā āramzemes platība bija 23,9 milj. hektari, bet 1937. gadā, pat ieskaitot Elzasu-Lotringiju, vairs tikai 20,7 milj. ha. Arī vīna dārzu platība Francijā šinī laikā samazinājās no 2,6 uz 2,1 milj. ha, bet neizmantotās zemes platības pieauga no 6,6 uz 9,8 milj. ha. Francijas lauki, sevišķi dienvidrietumos, kļuva arvien tukšāki no ļaudīm.

Novērojamais franču tautas pagurums lielā mērā saistīts ar smagajiem upuriem karos. Ja Francijas „Sauleskaralis” Ludviķis XIV ir tas, kas savā laikā Franciju visvairāk sagrāva saimnieciski un politiski ar līdz tam nepieredzēto galma izšķērdību un nebeidzamiem kariem, tad Lielā franču revolūcija un sevišķi Napoleona kara gājieni patērēja

tādas cilvēku masas no spēcīgākās tautas daļas, ka nav brīnums, ja pēc tam franču tauta sāka uzrādīt stipras paguruma pazīmes. Pirmais pasaules karš šinī ziņā prasīja no Francijas relatīvi atkal vienu no smagākajiem upuriem, un attiecīga reakcija tālab bija vērojama tagadējā karā.

Francijas zeme slēpj vēl lielas attīstības iespējas, bet tikai ar priekšnoteikumu — ka tās laukiem jāklūst vairāk apdzīvotiem. Francijas rūpniecība bija koncentrēta tās ziemeļaustrumu pierobežas apgabalos, kas kopā ar Vācijas Reinas rūpniecības apgabalu, Beļģiju, Luksemburgu, Holandi un Šveici ģeopolītiski zināmā mērā sastāda vienu vienību un ir Eiropas rūpniecības mugurkauls. Ja Francija priekš kara bija lielākā dzelzrūdas ražotāja pasaulē pēc Sav. Valstīm, tad galvenā kārtā pateicoties Elzasas-Lotringijas raktuvēm. Ievērojot tās nabadzību akmeņogļu ziņā, lielu daļu rūdas izveda pāstrādāšanai uz Vāciju. Domājams, ka Jauņajā Eiropā šis rūpnieciski vissvarīgākais Eiropas apgabals saimnieciskajā ziņā sastāds vairāk vai mazāk vienu kompleksu.

Spānijā, kur vairāk kā puse iedzīvotāju darbojas lauksaimniecībā un kas normālos apstākļos var gandrīz iztikt bez pārtikas līdzekļu ievedumiem, kopš pilsoņu kara pārtikas apgādes stāvoklis ir ļoti nopietns. Ražas no hektara Spānijā ir viszemākās Eiropā un sasniedz tikai pusi, dažreiz pat $\frac{1}{3}$ no Vācijas caurmēra ražām. Un pat šīs zemās ražas bija iespējams uzturēt tikai, patērējot gadā 500.000 t slāpekļa mēslu, ko tagad kara grūtību dēļ nevar dabūt, jo iekšzemes produkcija sedz tikai nepilnus 5%. Tāpēc pēdējos gados Spānijas labības ražas stipri samazinājušās. Kontinentālās Eiropas saimniecības lieltelpai Spānija, kas jau agrāk bija Eiropas galvenā apgādātāja ar apelsīniem, arī turpmāk būs svarīga kā apelsīnu un olīvu eļļas eksportieris. Apelsīnu dārzeņu pilsoņu kara tomēr tik smagi cietuši, ka eksports sasniedz tikai pusi no agrākiem daudzumiem. Arī olīvu eļļas ražošanā Spānija bija vadītāja zeme Eiropā, kas dažkārt viena pati sedza pusi Eiropas kopražas. Arī olīvu eļļas ražas tagad stipri samazinājušās. Vīna ražas Spānijai normālos apstākļos kā trešai lielākai vīna ražotājai Eiropā sasniedza ap 20 milj. hl, bet pēdējos gados sasniegta ti-

kai nedaudz vairāk kā puse agrākās produkcijas. Par ievērojamu faktoru Eiropas saimniecībā var kļūt Spānijas kalnrūpniecība, jo Spānija ir bagāta vērtīgiem minerāliem. Spānijā ir plaši dzelzsrūdas un pīrita slāņi. Pīrita — vienas no svarīgākām ķīmiskās rūpniecības izejvielām — ražošanā Spānija ir pirmajā vietā Eiropā. Bez tam Spānijā sastopamas svina un cinka rūdas, un blakus Itālijai tā ir lielākā dzīvsudraba ražotāja. Nelielos apmēros Spānija ražo arī volfrāmu, kuŗa eksports svārstās no 70—90 t gadā un pēdējā laikā gandrīz viss iet uz Vāciju.

Ievērojot to, ka rietumu telpas valstīm piederēja bagātas aizjūras kolonijas, kas pagaidām zaudētas, bet kuŗu turpmākais liktenis vēl nav izšķirts, arī šo valstu pilnīgo nozīmi Eiropas kontinenta saimniecības lieltelpā nākotnē vēl grūti pārskatīt, un tā būs atkarīga no situācijas, kādu radīs jaunais politiskais stāvoklis pēc šī kara.

Ja Lielvācijas telpā uz apm. 850.000 km² dzīvo 112 milj. iedzīvotāju, un rietumu telpā uz 1,2 milj. km² — 94 milj. iedzīvotāju, tad ziemeļu telpu, kas aptver 4 ziemeļu valstis un ir tikpat liela kā rietumu telpa, raksturo ļoti mazais iedzīvotāju skaits — nepilni 17 milj. Viņu līdzdalība pasaules tirdzniecībā relatīvi ir tomēr 6 reizes lielāka nekā attiecīgais caurmēra skaitlis uz katru pasaules iedzīvotāju. Šīs zemes, kas līdz šim bija raksturīgas ar visaugstāko un izlīdzinātāko dzīves standartu visā Eiropā, bija stipri iesaistījušās pasaules saimniecības apgrozībā. Jaunās Eiropas rāmjos tās būs spiestas pārorientēties daudz vairāk uz kontinenta centru. Šī pārorientēšanās lielākās grūtības sagādās Dānijai, kuŗas lauksaimniecībai agrāk ievērojams balsts bija no citiem kontinentiem ievestā spēkbarība. Šeit raksturīgi, ka Dānija ap 140.000 t lielo sviesta eksportu gadā varēja tik augstu uzturēt vienīgi tāpēc, ka dāņi savu sviesta patēriņu iekšzemē bija ierobežojuši līdz 40.000 t gadā, bet toties papildus patērēja 80.000 t margarīna, ko ražoja no aizjūras agu eļļas. Cik stipri ziemeļu valstu saimniecība bija atkarīga no importētās labības, spēkbarības, mākslīgajiem mēsliem, sēklām un lauksaimniecības rīkiem, to vislabāk rāda apstākļi, ka šo preču importa vērtība sastādīja 40% no ziemeļu valstu lauksaimniecības ražojumu eksporta vērtības.

Kas attiecas uz citām galvenajām ziemeļu valstu eksporta precēm — koksnī un tās izstrādājumiem visdažādākajos veidos, kā arī dzelzs un citām rūdām, — tad šiem produktiem tirgus Eiropā ir nodrošināts. Ziemeļu telpā atrodas vairāk kā puse visu Eiropas skuju mežu platības. Šo mežu nozīmi sevišķi izceļ tas apstākļi, ka no visa koksnes patēriņa pasaulē $\frac{3}{4}$ ir skuju koku patēriņš, kamēr no visas pasaules mežu platības skuju koku ir tikai $\frac{1}{3}$. No gadskārtējā koksnes pieauguma ziemeļvalstis pašas patērē tikai trešo daļu. No pasaules celulozas produkcijas Skandināvijas fabrikās ražo gandrīz $\frac{1}{3}$, bet no koka masas — $\frac{1}{4}$. Ja šīs zemes ražo 10% pasaules papīra produkcijas, tad avižu papīra pasaules tirdzniecībā šo zemju līdzdalība ir 40%. Izcils stāvoklis Jaunajā Eiropā nodrošināts arī zviedru dzelzsrūdai, kas kvalitātes ziņā ir augstvērtīgākā pasaulē.

Eiropas dienvidaustrumu telpā, kas aptver Donavas un Balkānu valstis, kā arī Eiropas Turciju, uz 900.000 km² dzīvo 60 milj. iedzīvotāju, tātad apm. par pusi mazāk kā Lielvācijas telpā uz gandrīz tādas pašas zemes platības. Šī telpa, kas jau līdz šim, neraugoties uz samērā ļoti zemo lauksaimniecības kultūras stāvokli, deva labības un citu pārtikas līdzekļu pārpalikumu Viduseiropai, nākotnē var izvērsties par Eiropas kviešu un kukurūzas klēti, kā arī bagātīgu sakņu, augļu un vīnogu ražotāju. Tāpat šī telpa, kas jau līdz šim bija slavēta ar tabakas audzēšanu, ir jau uzsākusi un turpmāk vēl vairāk ražos eļļas un tekstilaugus, kā arī garšaugus. Šai telpai trūkst akmeņogļu, bet tās zeme slēpj vērtīgās dzelzs, vara, svina, cinka, chroma, anti-mona un dzīvsudraba rūdas, kā arī boksitu un magnēzitu. Šo valstu lauksaimniecību līdz šim raksturoja vienpusīgā labības saimniecība. Tā, piem., 1938. g. no Balkānu valstu lauksaimniecības kopražas 38% deva kvieši un 39% kukurūza.

Itālijas telpa, kuŗā (kolonijas neieskaitot), ietilpst pati Itālija un Albānija, dabas bagātību trūkuma dēļ samērā maz ko varēs dot Jaunās Eiropas saimniecībai. Itālijai arvien vislielākās grūtības sagādājusī tās lielā iedzīvotāju skaita uzturēšana, kas no 38 milj. pēc pirmā pasaules kara tagad pie-

audzis uz 45 milj. un sasniedzis tātad 145 cilvēkus uz km². Ir skaidrs, ko tas nozīmē valstij, kuŗas zemē ir tikai 17% līdzenumu, kamēr 43% ir pakalni un 40% kalni. Ja jau līdz šim Itālijas eksportā galvenos posteņus ieņēma dārzkopības ražojumi, tad nākotnē Itālijas kā Eiropas lielākā dārza nozīme var tikai pieaugt. Ar apelsīniem, mandarīniem, citroniem, galda vīnogām, āboliem, bumbieŗiem un firziķiem Itālija Jaunajā Eiropā daudz plašākos apmēros kā līdz šim varēs apgādāt citas valstis. Neaizmirsīsim arī lomu, kāda ir Itālijai kā otram lielākajam vīna producentam Eiropā. Sava svarīga nozīme Jaunajā Eiropā būs arī elektroindustrijas bāzes izveidotajai augstvērtīgajai tekstiliju, sevišķi mākslīgā zīda un mākslīgās vilnas rūpniecībai, kā arī metālu rūpniecībai.

Padomju Savienības Eiropas daļas telpa, neskaitot 1940. g. ar varu pievienotos apgabalus, aptver 6 milj. km² ar 130 milj. iedzīvotāju. Šinī telpā ir lielas iespējas celt lauksaimniecības ražas. Ja Viduseiropā caurmēra labības ražas no ha svārstās starp 20 un 22 kvint., tad šeit tās sasniedz tikai 7—9 kv. Pat 1937. — rekorda ražas gadā caurmēra raža no ha sasniedza tikai 11,5 kv. Padomju Savienība pati cerēja nākotnē kāpināt ražas līdz 12—13 kv. uz ha, kas tādā gadījumā dotu 1/3 visas pasaules labības ražas. Svarīga ir Padomju Savienības nozīme tekstilizejvielu ražošanā. Eiropas Padomijas līnēm un kaņepājiem būs liela loma Jaunās Eiropas tekstilrūpniecībā. Mežu platība Eiropas Padomijā sasniedz 1,1 milj. km²; arī tie būs svarīgs jēlvielu avots nākotnē. Padomju Savienības telpa sevišķi nozīmīga Jaunajai Eiropai kā naftas produktu ražotāja, kas šai ziņā var Eiropu padarīt pilnīgi neatkarīgu no citiem kontinentiem. Tāpat svarīga ir Doņecas baseina ogļu produkcija, kā arī Ukrainas dzelzsrūda un mangāns. Ciktāl nākotnē Padomju Savienības apgabali būs ņemami vērā kā rūpniecības rajoni un ciktāl tikai kā jēlvielu avoti, — to izšķirs Jaunās Eiropas vadība pēc kara.

Par Eiropas tautu sadarbības uzdevumiem un veidu Jaunajā Eiropā Werner's Daitz's izsakās sekojoši:*)

„Eiropas saimniecības lieltelpas mērķis šodien ir jau pilnīgi skaidrs. Šī saimniecības lieltelpa cenšas sasniegt maksimāli iespējamo neatkarību un patstāvību, tai pašā laikā paceļot Eiropas tautu saimnieciskās dzīves standartu. Ir nodibināta jau zināma skaidrība attiecībā uz Eiropas tautu saimnieciskās sadarbības tehniskajiem līdzekļiem un formu. Bet Eiropas tautu lielākajā daļā visplašākos apmēros pastāv vēl neskaidrība par fundamentālo morāles likumu, kam jābūt nākotnē Eiropas tautu politiskās, saimnieciskās un kultūrālās sadarbības pamatā, jo vienīgi tas visās nozarēs noteiks šīs sadarbības struktūru.

Tautu saime — lieltelpas bioloģiskais saturs — ir īstas lieltelpas patiesais un vienīgais veidotājs. Tāpēc arī abām dzīves telpām — atsevišķas tautas dzīves telpai un tautu saimes lieltelpai — ir pamatā tā pati likumība, tās pašas morāles normas. Gluži kā atsevišķs indivīds ir savas tautas neatraujams loceklis, tāpat tauta nav izolēta individuālitate, bet kopības — tautu saimes nešķīrāma sastāvdaļa. Ja nacionālsociālisms kā tautas sadzīves morāles pamatnormu ir deklarējis vispārības interešu stādīšanu augstāk par personīgo labumu, tad šis pats pamatnoteikums ir spēkā arī Eiropas tautu saimei. Eiropiešu kopības labumam jāstāv augstāk par nacionālā egoisma interesēm. Tāpat kā katram indivīdam vispirms jābūt savas tautas pilsonim, tad — Eiropas pilsonim, un tikai tad tas var būt arī pasaules pilsonis, — tāpat katrai tautai vispirms jāpilda savi pienākumi iepretim tai pāri stāvošai tautu saimei, pirms tā ielaižas saistībās ar tautām, kas stāv ārpus šīs lieltelpas. Tādēļ katrai tautai nākotnē, tiklab satiksmē ar savas tautas saimes citām tautām, bet jo sevišķi attiecībās ar tautām, kas stāv ārpus šīs tautu saimes lieltelpas, jāreķinās ar savas tautu saimes kopīgā labuma saistošām normām, un proti — saziņā ar savas lieltelpas vadītāju varu. Šī atsevišķo tautu saistība piešķir tai arī attiecīgas tiesības: tiesības uz savstarpēju aizsardzību un privilēģijām saimnieciskajā, politiskajā un kultūrālajā laukā. Tas norāda, ka Jaunajā Eiropā mēs vairs nedrīkstam domāt nacionāli-egoistiski, bet tikai nacionāl-sociā-

*) „Das europäische Sittengesetz als Strukturgesetz der europäischen Grossraumwirtschaft“ — Nationalsozialistische Monatshefte, Herausgeber Alfred Rosenberg, Mai 1942.

listiski, ievērojot vispirms vispārējo labumu. Tādā kārtā morāles normas kļūst arī par eiropiskās, morāles pamatu.

Ja Eiropas tautām nebūtu nekādu pāri viņu nacionālajām interesēm un individuālitātei stāvošu saistību, tad morāles augstākais pamatlikums tautu sadzīvē būtu nacionālās domāšanas krasākā izteiksme, angļiskā „Right or wrong — my country”.

Jau tagad var teikt, ka Eiropas saimniecības lieltelpā pirmā kārtā austrumi un dienvidaustrumi apgādās Eiropu ar pārtikas produktiem un lauksaimniecības jēlvielām, kamēr rietumi, dienvidi un ziemeļi mainīs savu tirdzniecības un satiksmes politiku par 180° un, pieskaņojot arī savu eksportpreču ražošanu jaunajai struktūrai, cels Austrumeiropas telpu uz augstāka kultūras līmeņa, kā arī atbrīvos no sastinguma šīs telpas pārtikas un jēlvielu avotus. Austrumeiropu var iesaistīt Eiropas telpā tikai ar visas Rietum- un Viduseiropas kopīgiem spēkiem. Ja Eiropas saimniecības politika pēdējos

trīs simts gados bija atstājusi novārtā austrumu telpu un ar saviem labākajiem cilvēkiem un saimnieciskajiem spēkiem un ražojumiem uzcēla Amerikas un citu aizjūras zemju saimniecību, — tad tagad Rietum- un Viduseiropai jāpiegriežas atkal tās dabiskajam telpas un jēlvielu pamatam — Austrumeiropai. Katrā ziņā eiropiskā kopdarbība var plaukt tikai, pamatojoties uz īsta biedriskuma Eiropas tautu saimē.”

Nobeigsim šo apskatu ar Lielvācijas saimniecības ministra Dr. Funk'a vārdiem, kas teikti viņa priekšlasījumā par Jaunās Eiropas saimniecisko seju:⁸⁾

„Eiropa šodien skatās uz austrumiem. Ārkārtīgais padomju bruņošanās rūpniecības stiprums rada priekšstatu par to, ko Austrumeiropas telpas jēlvielu avoti var dot. Ja melnzemes apgabalu ārkārtīgi bagāto zemi ar Eiropas lauksaimniecības tehnikas līdzekļiem nodos Eiropas pārtikas apgādes kalpībā, tad Eiropai nedraudēs vairs nekādas krīzes, ne blokādes.”

⁸⁾ «Wirtschaft im neuen Europa» — *Berliner Börsenzeitung*, 16. I. 1942.

DIE WIRTSCHAFTLICHEN GRUNDLAGEN DES NEUEN EUROPA.

Australien nicht mitgerechnet, das eigentlich nicht als Kontinent, sondern eher als die grösste Insel des Erdballs zu bezeichnen wäre, ist Europa der kleinste Kontinent der Welt — gewissermassen eine Halbinsel des grössten Kontinents Asien. Wenn nun aber in diesem Raum der vierte Teil der Erdbevölkerung lebt, wenn die Europäer fast seit Anfang der geschichtlichen Zeit die Triebkraft der Weltgeschichte und die Hauptbildner der Menschheitsschicksale gewesen sind, so liegt der Schluss nahe, dass diesem Raum und seinen Einwohnern eine Dynamik, eine geistige Schwungkraft beigemessen werden können, wie solche mit nur wenigen Ausnahmen an keiner anderen Stelle zu finden sind.

Die Zahl der Einwohner Europas erreicht 530 Millionen. Zählt man die Einwohner der britischen Inseln mit 50 Millionen und den europäischen Teil der Sowjetunion mit 147 Millionen nicht mit, so wird der Kern Europas von 333 Millionen Menschen bewohnt; diese bilden denn auch die Grundlage des von Grossdeutschland zu errichtenden Neuen Europa bzw. des wirtschaftlichen Grossraums Europa.

Wenn die Fläche des geographischen Europa etwa 11 Millionen qkm erreicht, so ist die Fläche des erwähnten europäischen Kernraumes nur 4 Millionen qkm gross. Grossdeutschland mit seinen 90 Millionen Einwohnern und einer Bevölkerungsdichte im Altreich von 132 Menschen je qkm ist wiederum das Kernstück dieses Raumes. Der Raum des kontinentalen Europa wird nicht nur in Deutschland, sondern auch in den anliegenden Ländern durch eine wesentliche Siedlungsdichte gekennzeichnet, welche in den landwirtschaftlichen Gebieten nach Osten, Südosten, Norden und Westen vom europäischen Zentrum sich schnell vermin-

dert. Hier hat sich im Laufe des letzten Jahrhunderts eine rapide Konzentrierung der Bevölkerung in den Städten vollzogen, mit allen damit verbundenen politischen, sozialen und kulturellen Konsequenzen. Noch 1870/71 lebten $\frac{2}{3}$ der Einwohner Deutschlands auf dem Lande und nur das restliche Drittel in den Städten, während jetzt mehr als $\frac{2}{3}$ der Bevölkerung in den Städten wohnen.

Neueste Forschungen über den Raum und die Struktur des Raumes haben erwiesen, dass der Raum und der Charakter seiner Ausnutzung die Einwohner stark umformt und ihre Entwicklung beeinflusst. Das Wachstum der Städte bedeutet eine Erweiterung des Lebensraumes.¹⁾ Wie die Kolonien den Raum des Vaterlandes erweitern, so wird derselbe durch die Industrie intensiviert. «Volk ohne Raum» wirkt auf das Vaterland krafterregend und erweitert damit dasselbe als Lebensraum. Das beispiellos schnelle Anwachsen der Einwohnerzahl im 19. Jahrhundert ist ebensogut Treibkraft als Folge der Erweiterung des Lebensraumes. Damit erweist es sich, dass das Gewicht Grossdeutschlands im Raume Europa nicht nur durch seine geographische Fläche und Einwohnerzahl bedingt, sondern, dank seiner geopolitisch zentralen Lage und wirtschaftlich sowie rassistisch führenden Rolle unverhältnismässig grösser ist. Damit wird auch die führende Rolle Deutschlands in der Gestaltung der Schicksale Europas und seine Bestrebungen zur Schaffung einer engeren europäischen Gemeinschaft besser verständlich. Dem ersten Versuch in dieser Richtung — während des ersten Weltkrieges — fehlte der gehörige leitende Grundgedanke und eine genügend starke wirtschaftliche Grundlage. Einer der wirtschaftlichen Ideologen des

¹⁾ Elisabeth Pfeil, *Bevölkerung und Raum*, Curt Vowinckel Verlag, Heidelberg 1939, Seite 16.

Nationalsozialismus — Werner Daitz — hebt in einer schon 1916 erschienenen Schrift²⁾ hervor, dass jetzt eine Organisation der wirtschaftlichen Vereinigung Mitteleuropas von Hamburg bis zum Persischen Golf angefangen hat, die eine kategorische Notwendigkeit bedeutet, da nur ein Wirtschaftsraum, der vom Feinde nicht bedroht wird, die erste Vorbedingung für einen dauernden Sieg der Waffen bzw. einen dauernden Frieden ist. Deutschland kämpfte schon in dem ersten Weltkrieg gegen das Ideal einer Weltwirtschaft, das von dem führenden Faktor der Entente — Grossbritannien — vertreten wurde; für das es, gestützt auf Kolonien und Flotte freilich vorteilhaft war, diese Idee zu realisieren und zu schützen. Deutschland stellte diesem Ideal den organischen Ausbau einer nationalen Wirtschaft entgegen; diese sollte den Notwendigkeiten des deutschen Lebensraums angepasst werden. Der mitteleuropäische Staatenbund sollte die Zufuhrwege für Rohstoffe in denjenigen Richtungen ausbauen, wo sie durch Feldarmeen geschützt und durch die Flotte nicht bedroht werden könnten. Auch damals konzentrierten sich die Zukunftsaussichten Mitteleuropas in den Richtungen Südost und Ost.

Das Streben Deutschlands ein geeinigtes befreundetes Europa zu schaffen ist keine Erfindung der neuen Zeit, sondern eine durch die geopolitische Lage bedingte Notwendigkeit. Dies beweisen schon die Arbeit und die Kämpfe um diese Ziele in früheren Jahrhunderten. Der erste wirtschaftliche Grossraum des kontinentalen Europa in den Jahren 1000—1600 umfasste das römische Imperium deutscher Nation mit den geistigen Zentren Lübeck und Marienburg.³⁾ Von der Ostsee bis Siebenbürgen schirmte der Deutsche Orden Europa gegen Osten und kämpfte um die Erweiterung des europäischen Lebensraumes auf Rechnung des Ostens; gleichzeitig wurde von dem deutschen Bund der Hansestädte unter der Führung Lübecks die Zusammenarbeit der Wirtschaft des kontinentalen Europa realisiert.

Unabhängig vom Willen des kontinentalen Europa sind im Raum ausserhalb Europas wirtschaftliche Grossräume entstanden oder im Entstehen begriffen, wie z. B. der amerikanische Staatenbund unter Leitung der Vereinigten Staaten, welcher allmählich und systematisch das britische Imperium unterwirft und es völlig einzugliedern droht, sowie der ostasiatische Bund Japan-Mantschuko-China unter Leitung des expansiven und lebenskräftigen japanischen Volkes. Ein dritter wirtschaftlicher Grossraum wurde durch die Sowjetunion vertreten; dieser zerbricht jetzt unter den Schlägen der verbündeten Armeen im Osten. Wenn nun das alte Europa seine führende oder wenigstens gleichgestellte Rolle in der Welt nicht verlieren will, so muss von den Völkern des kontinentalen Europa eine Basis engster wirtschaftlicher Zusammenarbeit errichtet werden. Wird die militärische Macht der Sowjets gebrochen und damit der jetzige europäische Teil der Sowjetunion dem kontinentalen Europa unterworfen, so wird auch die Ostsee wiederum zum Weg nach Osten werden und die der Ostsee anliegenden Ostgebiete im wirtschaftlichen Massstabe Europas ausserordentlich an Bedeutung gewinnen. In diesem Falle entwickelt sich die Ostsee zum Binnensee des Neuen Europa und wird engste Zusammenarbeit zwischen dem kontinentalen Europa und den nordischen Staaten erreicht.

An dem Ausbau und der Förderung der Zusammenarbeit zwischen Deutschland und den rassistisch am nächsten stehenden Nordländern Europas hat die Nordische Gesellschaft mit dem Zentrum Lübeck grosse Verdienste gewonnen. Im Laufe von 20 Jahren hat diese Organisation in Zusammenkünften der kulturellen und wirtschaftlichen Kreise der nordischen Staaten stets die Notwendigkeit einer engen wirtschaftlichen Zusammenarbeit im Raume der Nord- und Ostsee hervorgehoben. Es dürfte kein Zufall sein, dass die Führung Grossdeutschlands zu den Gestaltern des Schicksals des Ostlandes gerade führende deutsche Persönlichkeiten dieser Organisation auserwählt hat.

²⁾ *Der Weg zur völkischen Wirtschaft*, Verlag der Deutschen Technik G. m. b. H., München, 1938, Seiten 15. und 17.

³⁾ Werner Daitz — op. cit., Seite 66.

Der Reichskommissar für das Ostland Hinrich Lohse ist Leiter der Nordischen Gesellschaft, der Generalkommissar des Generalbezirkes Lettland Staatsrat Dr. Drechsler ist Präsident des Grossrates der selben Gesellschaft. Aktiv und führend tätig in der Gesellschaft sind auch der ehem. Polizeipräsident und Senator der Stadt Lübeck und jetzige Generalmajor Schröder, der Pressechef des Reichskommissariats Ostland Dr. Walter Zimmermann sowie andere führende Persönlichkeiten des Ostlandes.

Es müssen jetzt alle verstehen, dass das kontinentale Europa z. Zt. bereits eine politische und damit auch wirtschaftliche Tatsache und dass England nur eine Europa vorgelagerte Insel des britischen Imperiums ist.⁴⁾

Wie gross ist das Gewicht Europas in der Weltwirtschaft? Nach den statistischen Berechnungen der Genfer Liga liefert Europa, die Sowjetunion einberechnet, 45,5 v. H. der Urproduktion der Welt, d. h. der Erzeugung von unbearbeiteten Rohstoffen und Nahrungsmitteln. Vom Gesamtwert der Weltproduktion, der im Jahre 1937 auf 258 Milliarden RM beziffert wurde, erzeugte Europa Werte für 117 Milliarden. Der Anteil Nordamerikas an der Weltproduktion betrug in der gleichen Zeit 24,8 v. H., Asiens — 16 v. H., Ibero-Amerikas — 7,9 v. H., Afrikas und Australiens — nur 2,9 v. H. Von der Rohstoffgesamtproduktion der Welt betragen landwirtschaftliche Erzeugnisse $\frac{3}{4}$, in Europa sogar mehr als 80 v. H. Von der gesamten landwirtschaftlichen Erzeugung der Welt lieferte Europa im Jahre 1937 47 v. H. (die Sowjetunion ausgeschlossen — 35,7 v. H.). Der Anteil Europas an der Erzeugung industrieller Rohstoffe beträgt 40,7 v. H., Nordamerikas 39 v. H.

Europa importierte Rohstoffe und landwirtschaftliche Erzeugnisse für 18 Milliarden RM, doch ein bedeutender Teil dieses Imports wurde nach Veredlung oder Verarbeitung wiederum nach allen Teilen der Welt ausgeführt. Nur von den eingeführten Textilrohstoffen gelangten zur Ausfuhr nach den übrigen Kontinenten Fertigerzeug-

nisse für 3 Milliarden RM. Europa kaufte mehr als die Hälfte aller auf den Weltmarkt gelangenden Güter und war der grösste Importeur der Welt. Vom Weltexport der Fertigfabrikate wurden $\frac{2}{3}$ von den europäischen Staaten erzeugt.

Die hervorragende Rolle Europas im Weltaussenhandel charakterisiert den hohen Stand der Erzeugung und des Lebensstandards seiner Bevölkerung. Von der Gesamteinfuhr Europas entfielen $\frac{2}{3}$ auf Nahrungsmittel und $\frac{1}{3}$ auf Rohstoffe. Die 5 wichtigsten Gruppen der Rohstoffe — Pflanzenöle und Fette, Metalle (Eisen ausgenommen), Textilien, flüssige und feste Brennstoffe und Rohgummi deckten mehr als $\frac{1}{3}$ des Gesamtwerts der europäischen Einfuhr. In der Periode des freien Welt Handels wurde die Abhängigkeit Europas von der Einfuhr überseeischen Getreides stark überschätzt. Selbst in den Zeiten, als ein grosser Teil der Staaten des kontinentalen Europa nicht besonders für die Unabhängigkeit von Getreideimport sorgte (Durchschnitt 1934—1938), betrug die Getreideeinfuhr nur etwa 7 v. H. des Gesamtverbrauchs. In normalen Zeiten kann Europa in vollem Ausmass Selbstversorger mit Brotgetreide werden, denn in Frankreich allein können z. B. noch zusätzliche 5—6 Mill. ha bestellt werden. Man muss ausserdem in Betracht ziehen, dass eine Hebung der Ernteerträge in den landwirtschaftlich extensiven Gebieten des Ostens und Südostens sehr möglich ist.

Schwerer ist es die Frage der Fettstoffe zu lösen. In den letzten Vorkriegsjahren führten die europäischen Staaten im Jahresdurchschnitt 4,7 Mill. t Olkuchen, was 87 v. H. des kontinentalen Bedarfs bedeutete, und 1,7 Mill. t Pflanzenöle ein, womit 63 v. H. des kontinentalen Bedarfs gedeckt wurden. Während Europa in normalen Zeiten die Hälfte der Welterzeugung von Nahrungsmitteln deckte, bildete seine Produktion von Pflanzenölen und Fetten knapp $\frac{1}{5}$ der Welterzeugung. Was die wichtigsten Genussmittel anbetrifft, so betrug der Wert der Jahreseinfuhr Europas etwa 1,5 Milliarden RM. Die Einfuhr von Butter und Eiern war verhältnismässig ge-

⁴⁾ Dr. Walter Zimmermann, *Deutschland und der Norden — gemeinsame Wege zur Kontinentalwirtschaft*, Reichskontor der Nordischen Gesellschaft, 1941, Seite 19.

ring und spielte im Vergleich mit der Eigenzeugung kaum eine wesentliche Rolle.

Die wichtigsten Rohstoffe der Industrie-
produktion sind Kohle und Eisen, wobei
Kohle nicht nur eine mannigfaltige Energie-
quelle, sondern auch Rohstoff für die che-
mische Industrie ist. Aus der Steinkohle
werden nicht nur Elektroenergie und Gas,
sondern auch Kohlenbenzin, Benzol und die
verschiedensten chemischen Erzeugnisse ge-
wonnen. Von der ca 1.200—1.300 Millio-
nen t grossen Gesamtproduktion der Welt
deckt Europa fast die Hälfte der Erzeugung
von Steinkohle und fast die gesamte Erzeu-
gung von Braunkohle. Gerade in der Erzeu-
gung dieser wichtigsten industriellen
Rohstoffe — Steinkohle und Braunkohle —
ist Deutschland völlig ausschlaggebend,
womit die Möglichkeit gegeben wird,
die Entwicklung der kontinentalen Industrie
zu bestimmen.

Mit der Erzeugung der Stein- und Braun-
kohle ist die systematische Entwicklung der
Ausnutzung der sog. «weissen Kohle», aufs
engste verknüpft. Die Ausnutzung der
Wasserkraft zur Stromerzeugung ist in fast
allen Staaten Europas noch nur zum klein-
sten Teil erreicht worden. Deutschland hat
jetzt umfassende Pläne für eine intensivere
Ausnutzung der reichlichen Wasserkraft-
quellen Norwegens und der Umgestaltung
Norwegens zum Ausfuhrland von Stark-
strom ausgearbeitet. Schon jetzt steht Nor-
wegen mit dem reichlichen Stromverbrauch
von je 1.800 KWSt pro Kopf der Bevölke-
rung und dem niedrigen Strompreis von etwa
1,5—2 Rpf. pro KWSt an erster Stelle in
der Welt; dabei ist von den vorhandenen
Kraftquellen nur etwa $\frac{1}{10}$ ausgenutzt. Bei
Ausnutzung aller Wasserkraftreserven könn-
te Norwegen soviel Strom erzeugen, wie
es etwa dem Gesamtstromverbrauch Deutsch-
lands entspricht.

Was die Eisenerze anbetrifft, so ist der
europäische Kontinent auch damit genügend
versorgt. Im Jahre 1938 betrug die Eisen-
produktion 75 Mill. t. Auch vor dem Kriege
wurden von auswärts, hauptsächlich aus
Nordamerika und Newfoundland, nur etwa
5 v. H. des Gesamtverbrauchs eingeführt.
Die frühere normale Eisenerzgewinnung be-
trug im Jahre 37 Mill. t Roheisen und 43
Mill. t Rohstahl. Der Umfang der Eisen-

produktion entsprach derjenigen der Ver-
einigten Staaten, die Stahlproduktion war
nur um weniges geringer als diejenige der
Vereinigten Staaten. Auch in diesem Zweig
ist es möglich die Erzeugung noch zu stei-
gern.

In dem Industriesektor bestehen die be-
deutendsten Engpässe in der Versorgung
mit Buntmetallen. Der Anteil Europas an
der Weltproduktion war für Zinn — 1,7 v.
H., Kupfer — 11 v. H., Blei — 20 v. H. und
Zink — 29 v. H. Demnach überstieg der
Wert der Einfuhr der Buntmetalle im Jahre
1937 1,3 Milliarden RM. Der jetzige Krieg
hat aber bewiesen, dass durch eine weit-
sichtige und planmässige Bildung von Re-
serven und eine rationelle und sparsame
Bewirtschaftung derselben Ausfälle an die-
sen Rohstoffen die wichtige Rüstungsindu-
strie nicht beeinflussen konnten. Durch
Ersetzen mit Leichtmetallen ist es gelungen,
das Monopol der angel-sächsischen Länder
in der Erzeugung dieser kriegswichtigen
Metalle weitgehend zu brechen. In dem
letzten Vorkriegsjahre lieferte Europa 63 v.
H. der Welterzeugung von Aluminium; in
der Magnesiumerzeugung war der Anteil
Europas noch grösser. Die zur Erzeugung
der Leichtmetalle notwendigen Rohstoffe —
Bauxit, Magnesit, Dolomit, Kalisalze — sind
in Europa in mehr als genügenden Mengen
zu finden.

In der Textilbranche konnte Europa
früher nur etwa die Hälfte der Bedarfs-
mengen durch Eigenerzeugung decken. Das
beispiellos rapide Ansteigen der Kunstfaser-
erzeugung in den letzten Jahren, die er-
höhte Produktion von Kunstwolle und
-seide, hat aber diese Lage radikal geändert,
so dass auch nach dem Kriege die Abhän-
gigkeit Europas von der Einfuhr von Textil-
rohstoffen aus anderen Weltteilen keines-
wegs mehr den Vorkriegsumfang erreichen
wird.

Zu den wichtigsten Rohstoffen gehören
auch Holz und Zellulose. Überseeische Farb-
hölzer ausgenommen, deckt der europäische
Kontinent seinen Eigenbedarf an Holzmate-
rialien völlig. Auch die Hoffnung Englands,
dass Deutschland in diesem Kriege wegen
Mangels an flüssigen Brennstoffen niederge-
kämpft werden könnte, ist zunichte gewor-
den. Vor dem Kriege führte Europa, Eng-

land nicht mitgerechnet, zur Deckung des Bedarfs jährlich 7,5 Mill. t flüssige Brennstoffe ein. Durch planmässige Verbrauchsregelung und eine rapide Steigerung der Erzeugung synthetischen Benzins ist es gelungen den Kriegsbedarf vollkommen zu sichern. Bei der Versorgung mit dem zweitwichtigsten Rohstoff der Motorisierung — dem Rohgummi — war Europa vollständig von der Übersee abhängig. Die Erzeugung der Buna, deren Ausgangsstoffe Steinkohle und Kalk sind, hat auch diese Frage für die Kriegswirtschaft in genügendem Ausmasse gelöst.

Das Planen der Industrie des Neuen Europa bleibt naturgemäss Grossdeutschlands vorbehalten. Schon jetzt lassen sich gewisse Konturen der Verteilung der Rollen der europäischen Länder bei der Erzeugung von industriellen Rohstoffen umreissen.⁵⁾ Grossdeutschland wird das Zentrum der Produktion von synthetischen Mineralölen, Kunstgummi, Kunstfaser und anderen synthetischen Rohstoffen sein. Skandinavien, welches schon jetzt mit seinen Erzen ein wichtiger Stützpunkt der kontinentalen Rohstofferzeugung ist, wird in Anbetracht seiner Wasserkraftreserven sich zum Standort derjenigen Produktionszweige entwickeln, welche auf grosse Mengen billigen Starkstroms angewiesen sind. Hier sollen noch mehr Aluminium und andere Leichtmetalle, sowie Stickstoff als bisher, erzeugt werden. In der Zukunft wird der Verbrauch der Stickstoffdünger im Zusammenhange mit der Intensifizierung der Landwirtschaft Frankreichs, Südosteuropas und Spaniens stark ansteigen; diesen Mehrverbrauch wird in der Hauptsache Norwegen decken können. Die skandinavischen Länder und Finnland werden dank ihrem Holzreichtum die Zellulose- und Kunstwolleindustrien Europas in erhöhtem Ausmasse mit Rohstoffen beliefern können. Auch Frankreich kann in Ausnutzung seiner reichhaltigen Bauxitvorkommen die Leichtmetallerzeugung wesentlich steigern. Die Aufgabe Spaniens würde in der Hauptsache die Versorgung Europas mit Pyriten und anderen Erzen sein. Das ehem. Jugoslawien kann die Er-

zeugung der Elektroenergie in Verbindung mit der chemischen Industrie wesentlich steigern. Die dortigen Bauxitlager werden auch eine wichtige Basis der europäischen Aluminiumerzeugung sein. Die chemische Industrie der Schweiz wird auch in Zukunft Europa mit ihren hochwertigen Erzeugnissen beliefern können. Die Rolle Rumäniens, als des grössten Lieferanten (die Sowjetunion ausgenommen) Europas für flüssige Brennstoffe lässt sich gut übersehen. Die dortige Erdölindustrie bietet noch grosse Erweiterungsmöglichkeiten. Die Entwicklungsmöglichkeiten der bereits hochgezüchteten Elektroindustrie Italiens bieten bedeutende Zukunftsaussichten; auch dürfte die Rolle Italiens in der Versorgung Europas mit Schwefel und Quecksilber eher anwachsen, als zurückgehen.

Solcherart entstehen für Deutschland weitgehende Aufgaben der Industriepfung, indem das gemeinsame Versorgungsfeld des Kontinents nach den einzelnen Räumen verteilt wird. Ist auch die endgültige politische Form des Neuen Europa noch nicht entschieden, so lässt sich doch schon jetzt ein gewisses System im europäischen Raum erkennen, welches die politischen und wirtschaftlichen Kräfte zwischen Deutschland und ihren Partnern in der europäischen Schicksalgemeinschaft in ihrer natürlichen Ordnung gruppiert. Der Westen, Norden und Südosten Europas sind als Vorfeld der Wirtschaftspolitik Grossdeutschland anzusehen, wobei der zentralen Achse im Süden der italienische Raum sich anschliesst. In dieser Weise gruppiert sich das gesamte Europa um das Grossdeutsche Zentrum; der Westraum umfasst Holland, Belgien, Frankreich, die Schweiz, Spanien und Portugal; der Nordraum — die skandinavischen Staaten und Finnland; der Südraum die Donau- und Balkanländer, sowie die Türkei. Als einzelne selbständige Gebiete sind noch die Räume Italien und Sowjetunion anzuerkennen.⁶⁾

Bezeichnend für den Westraum ist es, dass dessen Blicke nach englischem Muster in der letzten Zeit mehr der Weltwirtschaft

⁵⁾ Prof. Dr. Karl Krauch, *Die chemische Industrie im europäischen Wirtschaftsraum*, (Der Vierjahresplan, Januar 1941.)

⁶⁾ Alfred Oesterheld — *Wirtschaftsraum Europa*, 1942, Gerhard Stahling Verlagsbuchhandlung, Oldenburg/Berlin, S. 178.

als dem Kontinent zugewandt waren. Im Gegensatz zu Zentraleuropa lassen sich hier keine von einheitlichem Willen geleitete, sondern in viele Einzelprobleme zersplitterte Wirtschaftsgebiete erblicken. Im Ostteil dieses Raumes erreicht die Bevölkerungsdichte und die Industrialisierung fast die maximal möglichen Grenzen, doch fallen sie zusehends, je mehr man sich dem Westen nähert. Holland und Belgien sind die dichtbesiedeltesten Gebiete des Kontinents, während die Bevölkerungsdichte in Frankreich derjenigen des Balkans gleicht. In Belgien wohnen 275 Menschen je qkm, in Holland — 252, d. h. fast zweimal soviel, wie in Deutschland. Dagegen beträgt die Bevölkerungsdichte in Frankreich nur 76 und in Spanien sinkt sie auf 50. Die Wirtschaftsstruktur der einzelnen Gebiete des Nordraums sowie des Südraums weist viele gemeinsame Züge auf; im Westraum lässt sich ähnliches nicht feststellen. Eine gewisse Gemeinschaftlichkeit lässt sich nur in der gemeinsamen liberalistischen Wirtschaftsauffassung bis zum Zusammenbruch Frankreichs im Sommer 1940 erblicken.

Der Westraum lässt sich wirtschaftlich schwer betrachten, wenn man nicht seine enge Gebundenheit mit der Weltwirtschaft mitrechnet. Bis zum Anfang des jetzigen Krieges war der Westraum der von der Weltwirtschaft am meisten abhängige Teil des Kontinents. Die Handelsbilanzen fast sämtlicher Staaten dieses Raumes waren stark passiv und der Verbrauch an importierten Rohstoffen und Nahrungsmitteln überstieg stets ihre Warenausfuhr. Deshalb war auch die Eingliederung des Westraumes in den Rahmen des Grossraumes der europäischen Kontinentalwirtschaft während der Kriegszeit mit beträchtlichen Schwierigkeiten verbunden und konnte ohne spürbare Verbrauchseinschränkungen nicht durchgeführt werden.

In Holland und Belgien bestand eine hochentwickelte Viehzucht, die auf der Basis von importiertem Kraftfutter ausgebaut war. Der grosse Viehbestand ermöglichte es wiederum die Felder so ergiebig zu düngen, dass die Durchschnittserträge pro ha diejenigen Deutschlands bedeutend überstiegen. In Frankreich waren dagegen die durchschnittlichen Ernteerträge, ungeachtet des frucht-

baren Bodens und der günstigen klimatischen Bedingungen, bedeutend niedriger als die Durchschnittsernten des Kontinents. Das erklärt sich damit, dass hier die Landwirtschaft und der Landwirt in Verfall geraten waren. Nach Wegfall der Wirtschaftsbeziehungen mit der Übersee müssen die Länder des Westraumes ihre Landwirtschaft umordnen. Der Viehbestand sowie die Ernteerträge Hollands und Belgiens sind gegenüber der Vorkriegszeit zurückgeschritten. In Frankreich wäre es dagegen möglich die Anbauflächen stark zu erweitern, womit die durch Kriegsumstände bedingten niedrigeren Erträge pro ha in gewissem Masse ausgeglichen werden könnten. In der Kontinentalwirtschaft des Neuen Europa muss sich das spezifische Gewicht des Westraumes naturgemäss verringern. In der Versorgung Europas mit Nahrungsmitteln muss dagegen die Bedeutung Frankreichs ansteigen; sowohl nach der Fruchtbarkeit als wegen des günstigen Klimas ist Frankreich einer der bedeutendsten landwirtschaftlichen Gebiete des Kontinents, wenn es auch bisher noch bedeutende Mengen von Nahrungsmitteln importierte.

Geschichtsforscher meinen, dass Frankreich den Höhepunkt seiner Kraft und Initiative bereits vor zwei Jahrhunderten erreicht hatte; seitdem erlebt es, die für Franzosen eigentlich fremde napoleonische Zeit nicht eingerechnet, einen ständig rückläufigen Entwicklungsgang. Schon vor diesem Kriege, in dem der Zusammenbruch wegen allgemeiner psychologischer Erschöpfung so überraschend schnell kam, konnte man in Frankreich eine Energielosigkeit in allen Zweigen, besonders aber in der Wirtschaft beobachten. In dieser Zeit betrug die durchschnittliche Jahreseinlage in Wirtschaftsunternehmen pro Kopf der Bevölkerung 130 RM, in Deutschland dagegen 245 RM. Diese Ziffern beweisen, dass das französische Volk, dessen Familienleben ungeachtet des Rückgangs der Geburtszahl und der lockeren Pariser Sitten, eigentlich als glücklich und gesund bezeichnet werden kann, mit dem einmal Erreichten zufrieden war und nur die Hälfte derjenigen Energie und Initiative aufbrachte, welche das deutsche Volk zum weiteren Ausbau seines Lebensraumes aufwandte. Von 42 Millionen Einwohnern waren nur 34—35 Millionen Franzosen. 3—4

Mill. waren Staatenlose und Ausländer; 3,8—4 Mil. — Staatsbürger fremden Stammes und Kolonialgeborene. Wenn auch Frankreich als Agrarland betrachtet werden kann (die Hälfte der Einwohner wohnte auf dem Lande), war die Landwirtschaft dennoch in dem Masse extensiv, dass das Land den Eigenverbrauch nicht decken konnte. Die urbare Fläche verringerte sich von Jahr zu Jahr; es fehlte an Landarbeitern oder die Landwirtschaft rentierte sich nicht. Im Jahre 1913 war die urbare Fläche 23,9 Mill. ha, im Jahre 1937 dagegen, selbst Elsass-Lothringen einberechnet, nur 20,7 Mill. ha gross. Die französischen Landbezirke, besonders nach dem Südwesten zu, wurden immer menschenleerer.

Die konstatierte Müdigkeit des französischen Volkes wird nicht zuletzt durch die schweren Opfer der Krieger erklärt. Schon der „Sonnenkönig“ Frankreichs — Ludwig XIV — hat seinerzeit durch die endlosen Kriege und die damals beispiellose Verschwendungssucht des Hofes das französische Volk wirtschaftlich und politisch schwer erschüttert. Doch verbrauchten die grosse französische Revolution und insbesondere die Kriegszüge Napoleons derartige Menschenmassen aus dem lebensstüchtigsten Teil der Bevölkerung, dass es nicht verwundern kann, dass später das französische Volk starke Ermüdungserscheinungen aufzuweisen beginnt. Auch der erste Weltkrieg forderte von Frankreich relativ eines der schwersten Opfer; der jetzige Krieg ergab eine entsprechende Reaktion.

Frankreichs Boden birgt noch grosse Entwicklungsmöglichkeiten, doch unter einer Vorbedingung — das flache Land muss dichter besiedelt werden. Die Industrie Frankreichs war in den nordöstlichen Grenzgebieten konzentriert; diese bilden gemeinsam mit dem Rheinisch-Westfälischen Industriegebiet Deutschlands, Belgien, Luxemburg, Holland und der Schweiz gewissermassen eine geopolitische Einheit und sind das Rückgrat der europäischen Industrie. Frankreich war vor dem Kriege nach den Vereinigten Staaten der zweitwichtigste Erzeuger von Eisenerzen — hauptsächlich dank den Elsass-Lothringischen Gruben. Da Frankreich arm an Kohle ist, wurde ein bedeutender Teil der Erze zur Verarbeitung nach

Deutschland ausgeführt. Es ist vorauszu-
sehen, dass dieses industriell wichtigste
Gebiet in Neuen Europa einen mehr oder
weniger zusammenhängenden Komplex bil-
den wird.

In Spanien, wo mehr als die Hälfte der Bevölkerung landwirtschaftlich betätigt ist und das in normalen Zeiten fast ohne Einfuhr von landwirtschaftlichen Erzeugnissen auskommen kann, ist seit dem Bürgerkriege die Lage der Versorgung mit Nahrungsmitteln sehr ernst geworden.

Die Ernteerträge pro ha sind in Spanien die niedrigsten in Europa und erreichen durchschnittlich nur die Hälfte, manchmal auch nur ein Drittel der Durchschnittserträge Deutschlands. Auch diese niedrigen Ernten konnten nur unter jährlicher Aufwendung von ca 500.000 t Stickstoffdünger erreicht werden; die Versorgung mit Kunstdüngemitteln ist durch die Kriegsumstände sehr erschwert, und Spanien selbst erzeugt nur knapp 5% der benötigten Menge. Deshalb sind die Ernteerträge Spaniens in den letzten Jahren stark zurückgegangen. Für den Grossraum des kontinentalen Europa wird Spanien, das schon früher der Hauptversorger Europas mit Apfelsinen war, auch ferner hauptsächlich als Lieferant von Apfelsinen und Olivenöl von Wichtigkeit sein. Die Apfelsinengärten haben aber im Bürgerkriege so stark gelitten, dass der Export vorläufig nur die Hälfte des früheren Umfangs erreicht. Auch in der Produktion von Olivenöl war Spanien führend. Manchmal lieferte es allein die Hälfte der Gesamterzeugung Europas, doch sind auch hier die Ernten zurückgegangen. In der Weinerzeugung stand Spanien früher mit 20 Mill. hl an dritter Stelle in Europa; in den letzten Jahren ist zwar nur etwas mehr als die Hälfte der früheren Produktion erreicht worden. Die spanischen Bergwerke können sich zum bedeutenden Faktor in der europäischen Wirtschaft entwickeln, da Spanien reich an wertvollen Mineralen ist; es verfügt über reichhaltige Vorkommen von Pyriten und Eisenerz. Als Erzeuger von Pyrit — eines der wichtigsten Rohstoffe der chemischen Industrie — steht Spanien an erster Stelle in Europa. Ausserdem sind in Spanien Vorkommen von Blei- und Zinkerzen zu finden; neben Italien ist es der bedeutendste Queck-

silberproduzent. In beschränktem Ausmasse wird in Spanien auch Wolfram erzeugt; die Ausfuhr schwankt zwischen 70—90 t jährlich und wurde in den letzten Jahren fast ausschliesslich von Deutschland aufgenommen.

Man muss in Betracht ziehen, dass den Staaten des Westraums reiche überseeische Kolonien angehörten, die vorläufig verloren sind. Da das Schicksal dieser Kolonien noch nicht entschieden ist, so ist die endgültige Bedeutung dieser Staaten im Grossraum der europäischen Kontinentalwirtschaft vorläufig schwer zu übersehen, da diese von der Situation abhängt, welche die neue politische Nachkriegslage diktieren wird.

Wenn in dem Grossdeutschen Raum, auf ca 850.000 qkm 112 Millionen Menschen und im Westraum auf 1,2 Mill. qkm 94 Millionen wohnen, so ist für den nordischen Raum, der die vier nordischen Staaten umfasst und territorial dem Westraum gleicht, die geringe Einwohnerzahl — knapp 17 Million. — bezeichnend. Die Mitwirkung dieser Einwohnerzahl am Welthandel ist dennoch relativ sechsfach grösser, als die betreffende Durchschnittszahl je Weltbewohner. Diese Länder, welche bisher den höchsten und ausgeglichendsten Lebensstandard in Europa aufweisen konnten, waren weitgehend mit den Umsätzen der Weltwirtschaft verknüpft. Im Rahmen des Neuen Europa werden sie gezwungen sein, sich mehr auf das Zentrum des Kontinents umzuschalten. Die grössten Schwierigkeiten wird dieser Umschlag in Dänemark hervorrufen, dessen Landwirtschaft sich früher wesentlich auf das von anderen Kontinenten eingeführte Kraftfutter stützte. Es ist bezeichnend, dass Dänemark seinen Butterexport im Umfange von etwa 140.000 t jährlich nur dadurch aufrecht erhalten konnte, dass der Eigenverbrauch von Butter auf 40.000 t eingeschränkt war und zusätzlich 80.000 t Margarine verbraucht wurden, welche aus überseeischen Pflanzenölen produziert wurde. Die Abhängigkeit der Wirtschaft der nordischen Länder von der Einfuhr von Getreide, Kraftfutter, Kunstdüngern, Saatgut und landwirtschaftlichen Geräten beweist am besten der Umstand, dass der Einfuhrwert dieser Waren 40 v. H.

des Ausfuhrwertes der landwirtschaftlichen Erzeugnisse dieser Länder ausmachte.

Was die übrigen hauptsächlichsten Ausführwaren der nordischen Länder — Holz und Holzerzeugnisse, Eisen- und sonstige Erze — anbetrifft, so ist der Markt für diese Güter in Europa gesichert. Der nordische Raum umfasst mehr als die Hälfte des Nadelholzwaldbestandes in Europa. Die Bedeutung dieser Wälder erhöht sich dadurch, dass vom Gesamtholzverbrauch der Welt $\frac{3}{4}$ auf Nadelholz entfallen, während von den Waldbeständen der Welt Nadelholzwälder nur $\frac{1}{3}$ ausmachen. Der Eigenverbrauch der nordischen Länder beträgt nur etwa $\frac{1}{3}$ des jährlichen Zuwachses. An der Weltproduktion von Zellulose sind die skandinavischen Fabriken fast mit $\frac{1}{3}$, an der von Holzmasse — mit $\frac{1}{4}$ beteiligt. Wenn diese Länder 10 v. H. der Weltproduktion von Papier erzeugen, so beträgt ihr Anteil an dem Welthandel von Zeitungspapier etwa 40 v. H. Eine hervorragende Stellung in Europa ist auch den schwedischen Eisenerzen gesichert, welche qualitativ die besten in der Welt sind.

Der Südostrum Europas, welcher die Donau- und Balkanländer sowie die europäische Türkei umfasst, wird von 60 Millionen Menschen auf 900.000 qkm bewohnt, also etwa um die Hälfte weniger, als im Grossdeutschen Raum auf etwa derselben Fläche. Dieser Raum, welcher auch bisher, ungeachtet des verhältnismässig niedrigen Standes der Landwirtschaft, Überflüsse an Getreide und anderen Nahrungsmitteln an Mitteleuropa liefern konnte, dürfte sich in Zukunft zum Weizen- und Maisspeicher Europas, sowie zum hervorragenden Lieferanten von Gemüseobst und Weintrauben entwickeln. Dieser Raum, welcher schon durch seinen Tabakanbau berühmt war, ist auch an den Anbau von Öl- und Faserpflanzen, sowie Gewürzpflanzen herangeschritten und dürfte diese Kulturen noch erweitern. Steinkohle ist in diesem Raum nicht vorhanden, doch birgt seine Erde wertvolle Eisen-, Kupfer-, Blei-, Zink-, Chrom-, Antimon- und Quecksilbererze, sowie Bauxit und Magnesit. Die Landwirtschaft dieser Gebiete wurde bisher durch den einseitigen Getreideanbau charakterisiert; so ergaben von der Gesamternte der

Balkanländer im Jahre 1938. Weizen 38 v. H. und Mais — 39 v. H.

Der italienische Raum, welcher, die Kolonien nicht mitgerechnet, Italien selbst und Albanien umfasst, ist an Bodenschätzen arm und wird der Wirtschaft des Neuen Europa verhältnismässig wenig bieten können. Italien hatte stets Schwierigkeiten die Ernährung der grossen Einwohnerzahl zu sichern, welche nach dem ersten Weltkriege von 38 auf 45 Millionen angewachsen ist und jetzt 145 Menschen je qkm beträgt. Es ist klar, was dies für ein Land bedeutet, das nur 17 v. H. ebene Landschaft, dagegen 43 v. Hügellandschaft und 40 v. H. Gebirge umfasst. Wenn bisher in der Ausfuhr Italiens Erzeugnisse des Gartenbaus vorwiegend waren, so dürfte in der Zukunft die Bedeutung Italiens als des Grossgartens Europas noch ansteigen. Im Neuen Europa wird Italien in viel grösserem Ausmass andere Länder mit Apfelsinen, Mandarinen, Zitronen, Tafelweintruben, Äpfeln, Birnen und Pfirsichen beliefern können. Wir dürfen auch die Rolle Italiens, als des zweitgrössten Weinproduzenten in Europa nicht vergessen. Von grosser Bedeutung wird im Neuen Europa auch die Produktion der auf der Basis der Elektroindustrie aufgebauten hochwertigen Textilindustrie (insbesondere Kunstseide und Kunstwolle), sowie der Metallindustrie sein.

Der europäische Raum der Sowjetunion, die im Jahre 1940 mit Gewalt annektierten Gebiete nicht eingerechnet, umfasst 6 Millionen qkm mit 130 Millionen Einwohnern. In diesem Raum bestehen grosse Möglichkeiten die Landwirtschaftserträge zu steigern.

Wenn in Mitteleuropa die Durchschnittsernten von Getreide zwischen 20—22 Quintal pro ha schwanken, so erreichen sie hier nur einen Durchschnitt von 7—9 Quintal. Sogar in der Rekordernte von 1937 wurde ein Durchschnittsertrag von nur 11,5 Quint. erreicht. Die Sowjetunion selbst plante die Durchschnittserträge bis 12—13 Quint. pro ha zu steigern, was in diesem Falle $\frac{1}{3}$ der Weltgetreideernte bedeuten

würde. Wichtig ist die Rolle der Sowjetunion in der Fasererzeugung. Flachs und Hanf der europäischen Sowjetunion werden für die Textilindustrie des Neuen Europa sehr wichtig sein. Die Waldbestände der europäischen Sowjetunion umfassen 1,1 Mill. qkm; auch diese werden sich zu einer wichtigen Rohstoffquelle entwickeln. Sehr wichtig für das Neue Europa ist der Sowjetraum als Erzeuger flüssiger Brennstoffe, der in dieser Hinsicht die Unabhängigkeit Europas von den übrigen Kontinenten sichern könnte. Nicht weniger wichtig ist die Steinkohlenproduktion des Donezbeckens, sowie die Eisen- und Manganerze der Ukraine. In wieweit die Gebiete der Sowjetunion in der Zukunft als Industriebezirke oder nur als Rohstoffquellen in Frage kommen werden, wird die Führung des Neuen Europa nach dem Kriege entscheiden.

Über die Aufgaben und Formen des Zusammenwirkens der europäischen Nationen im Neuen Europa äussert sich Werner Daitz wie folgt⁷⁾:

„Über das Ziel der in der Entstehung begriffenen europäischen Grossraumwirtschaft im gemeinsamen Lebensraum der europäischen Völkerfamilie besteht heute keinerlei Unklarheit mehr. Sie erstrebt möglichste Unabhängigkeit und Selbständigkeit unter gleichzeitiger Erhöhung des wirtschaftlichen Lebensstandes der europäischen Völkerfamilie. Es besteht ferner bereits eine gewisse Klarheit über die technischen Mittel und Formen der bewussten wirtschaftlichen Zusammenarbeit der europäischen Völker. Unklarheit aber in weitestem Umfange besteht noch bei den meisten europäischen Völkern über das fundamentale Sittengesetz, das der politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Zusammenarbeit der europäischen Völkerfamilie künftig zugrunde liegen muss. Und das ausschliesslich die Struktur dieser Zusammenarbeit auf allen Gebieten bestimmen wird.

Die Völkerfamilie, der biologische Inhalt, ist darum der wahre und einzige Bildner eines echten Grossraumes. Deshalb

⁷⁾ «Das europäische Sittengesetz als Strukturgesetz der europäischen Grossraumwirtschaft», *Nationalsozialistische Monatshefte*, Herausgeber Alfred Rosenberg, Mai 1942.

gelten auch für beide Lebensräume — den Kleinlebensraum des Volkstums und den Grosslebensraum der Völkerfamilie — dieselben Lebensgesetze und damit die gleiche Sittlichkeit.

Wenn also der einzelne Volksgenosse unablässiges Glied seiner ihm übergeordneten Volksgemeinschaft ist, dann ist ebenso wenig ein Volk eine isolierte Individualität, sondern unablässiger Bestandteil einer Gemeinschaft, nämlich seiner Völkerfamilie.

Wenn also der Nationalsozialismus als sittliches Grundgesetz völkischen Lebens proklamiert: Gemeinnutz geht vor Eigennutz — dann gilt das gleiche auch als Grundgesetz für das Leben der europäischen Völkerfamilie: europäischer Gemeinnutz geht vor nationalistischem Eigennutz. So wie der Einzelne zuerst Bürger seines Volkes, dann Bürger Europas und erst an letzter Stelle Weltbürger zu sein hat, so hat ja auch jedes Volk zuerst seine Pflichten gegenüber der ihm übergeordneten Völkerfamilie zu erfüllen, ehe es mit Völkern ausserhalb seines Grosslebensraumes Bindungen einget. Daher muss jedes Volk künftig sowohl im Verkehr mit anderen Völkern seiner Völkerfamilie, als ganz besonders aber in seinen Beziehungen zu Völkern ausserhalb des Grosslebensraumes seiner Völkerfamilie stets sich nach der verpflichtenden Norm des Gemeinnutzes der eigenen Völkerfamilie ausrichten, und zwar in Übereinstimmung mit der repräsentativen Führungsmacht seines Grossraumes. Diese Bindung des einzelnen Volkes gewährt ihm ja andererseits auch entsprechende Rechte: das Recht auf gegenseitigen Schutz und Bevorzugung auf wirtschaftlichem, politischem und kulturellem Gebiet. So zeigt sich, dass wir auch im Neuen Europa nicht mehr nationalistisch, eigennützig, sondern nur noch nationalsozialistisch gemeinnützig denken dürfen. So wird also das nationalsozialistische Sittengesetz auch zur Grundlage europäischer Sittlichkeit.

Wäre es anders, gäbe es für die europäischen Völker keine über ihre nationalen Interessen und Individualitäten hinausgehende Bindung, dann würde der krassste

Ausbruch nationalistischen Denkens, der bisher in der Welt aufgetaucht ist, das englische „right or wrong-my country“ die höchste sittliche Maxime sein.

Man wird also von vornherein sagen können, dass innerhalb der europäischen Grossraumwirtschaft an erster Stelle der Osten und Südosten Europa mit seinen Überschüssen an Nahrungsmitteln und landwirtschaftlichen Rohstoffen versorgen wird, während der Westen, Süden und Norden unter handels- und verkehrspolitischem Frontwechsel um 180 Grad und unter Strukturwandel seiner Exportgüter den Osteuropäischen Raum auf einen höheren Kulturstandard heben und die Rohstoff- und Nahrungsquellen dieses Raumes zum Fliessen bringen wird. Denn Osteuropa kann nur mit den Kräften ganz West- und Mitteleuropas mobilisiert werden.

Die Wirtschaftspolitik Europas während der letzten 300 Jahre, während derer es mit seinen besten Menschen, Wirtschaftskräften und -gütern unter Vernachlässigung des osteuropäischen Raumes Nord- und Südamerika und andere überseeische Gebiete aufbaute, findet jetzt in der revolutionären Wiedergeburt Europas ihr Ende. West- und Mitteleuropa wenden sich ihrer natürlichen raum- und rohstoffpolitischen Basis, Osteuropa, wieder zu.

Jedenfalls kann die europäische Zusammenarbeit nur auf der Basis echter Kameradschaft innerhalb der europäischen Völkerfamilien gedeihen.“

Wir wollen diesen Aufsatz mit den Worten des Reichswirtschaftsministers Dr. Funck, die in seiner Vorlesung über das Gesicht des Neuen Europa gesagt wurden, abschliessen:⁶⁾

„Europa blickt heute nach Osten. Die ungeheure sowjetische Rüstung gibt ein Bild davon, was die Rohstoffquellen des osteuropäischen Raumes herzugeben vermögen. Wenn der überaus reiche Boden des Schwarzerde-Gebietes mit den gleichen Mitteln landwirtschaftlicher Technik der europäischen Ernährung nutzbar gemacht ist, wird Europa auf alle Fälle krisen- und blockadefest sein.“

⁶⁾ Berliner Börsenzeitung, Wirtschaft im Neuen Europa, 16. 1. 42.

Augusts Ozols,
Latvijas saimniecības kameras Amatniecības
galvenās daļas direktors-rīkotājs.

AMATNIECĪBAS REORGANIZĀCIJA UN IZREDZES.

„Mana vēlēšanās un griba ir, lai amatniecība, kas sakņojas cienījamās tradīcijās, tautas un valsts aizsardzībā ietu pretim jaunam uzplaukumam“, teica Lielvācijas vadonis Adolf's Hitler's 1935. gadā Vācijas amatnieku dienā.

Šī vadoņa vēlēšanās un griba ir piepildīta. Saimnieciskā dzīve nacionālsociālistiskā Vācijā ir pilnīgi pārkārtota, un amatniecība ieguvusi jaunu tiesisku un saimniecisku pamatu savai pastāvēšanai un tālākai attīstībai.

Ikviena organizācija ir tikai līdzeklis noteiktu uzdevumu veikšanai, un tāpēc arvien iepriekš jābūt skaidrībā, kādi uzdevumi būs jāpilda veidojamai organizācijai, lai izvēlētos tai pareizo formu un uzbūvi. Lai runātu par mūsu amatniecības reorganizāciju resp. organizāciju, ir jāizprot vispirms amatniecības nozīme un uzdevumi jaunā laika skatījumā, ko veido nacionālsociālistiskais pasaules uzskats. Vispārīgu raksturojumu par to dod saimniecības reihministra Funka vārdi kādā amatnieku sanāksmē: „Bez veselīgas amatniecības un veselīgas zemniecības nav domājama veselīga saimniecība“.

Amatniecības nozīme un uzdevumi tagadējā laika vērtējumā izpaužas: 1) saimnieciskā, 2) sociālā un 3) kultūras laukā un 4) tautas augstvērtīgo rakstura īpašību veidošanā un uzturēšanā.

Saimnieciskā laukā amatniecībai ir plašs uzdevumu aploks. Vispirms, atsevišķu priekšmetu vai nedaudzu vienādu priekšmetu izgatavošanā amatniecība rada īpatu ražošanas veidu. Tas iezīmējas ar spēju bez grūtībām pārkārtoties uz citu priekšmetu ražošanu sava amata darbības lokā atkarībā no pieprasījuma, pretēji rūpniecības uzņēmumu masu produkcijai, kur ražošanas tehnikas pamati ir speciālmašīnas un šaurā speciālitātē apmācīti strādnieki.

Tajā pašā laikā amatniecība, pateicoties savai stingrai un noteiktai organizācijai, spēj ieslēgties arī lielu pasūtījumu pildīšanā, apvienojot atsevišķu amatnieku darbnīcu ražošanas spēkus kopīgā uzdevuma veikšanai.

Plašs un daudzveidīgs ir amatniecības ražojumu saraksts, bet ne mazāk svarīga ir amatniecības nozīme labojumu darbos, kur ar tehnikas attīstību arvien veidojas jaunas darba nozares, ka, piem., radiomehāniķi, automehāniķi, lauksaimniecības mašīnu mehāniķi un citi. Labi sagatavoti amatnieki un labi nostādītas remontdarbnīcas ir priekšnoteikums auto satiksmes attīstībai, bet it sevišķi plašai darba- un spēkmašīnu pielietošanai lauksaimniecībā un līdz ar to lauksaimniecības ražošanas kāpināšanai.

Apģērbu, apavu, mājsaimniecības piederumu, elektriskās instalācijas, gāzes un ūdensvadu un daudzu citu mantu un ierīču uzturēšanai kārtībā un izlabošanai ir liela tautsaimnieciska nozīme, ko it sevišķi izprotam tagadējos kara apstākļos. Tur visur nepieciešams amatnieka darbs. Frizieri, optiķi, fotogrāfi, pulkstenātaisītāji un daudzi citi amatnieki ir nepieciešami ikdienas dzīvē.

Amatniecībai kā ražojošam faktoram ir visai svarīga nozīme arī lauku un mazpilsētu iedzīvotāju vietējā apgādē, labierīcību iekārtošanā, dzīvokļu apstākļu uzlabošanā.

Celtniecības pamatā ir amata meistara prasme un augstvērtīgais amatnieka darbs. Tāpēc arī dažādos montāžas darbos ir nepieciešams labs amata pratējs.

Speciālistu sagatavošanā citām saimniecības nozarēm, it sevišķi rūpniecībai, arvien liela nozīme ir bijusi darba skolai amata meistara darbnīcā.

Šādos apstākļos amatniecība kļūst par visai nozīmīgu faktoru tautas ražojošo spēku kopībā un tā dziļi iesakņojas tautas dzīvē.

Amatniecība ir tautas mantas krājēja un lielas daļas šīs mantas pārvaldītāja, veidojot patstāvīgo un pašatbildīgo tautas vidus šķiru.

Pašreizējos apstākļos sevišķa nozīme amatniecībai ir kaŗa uzdevumu pildīšanā. Te jāatzīmē nevien kaŗa pasūtījumi, kur atsevišķus amatniekus ieslēdz caur viņu kopdarbības organizācijām, bet arī paši amatnieki kā kaŗavīri, kuŗu amata prasme atrod pielietošanu, sevišķi kaŗaspēka tehniskās daļās.

Sociālā ziņā amatniecības nozīme izpaužas galvenā kārtā kopības garā, kas valda amatnieku darbnīcās. Amata zeļļi un mācekļi ir apvienoti vienā darba saimē ar savu meistarū un viņa ģimeni. Meistara līdzdarbnieki amatniecības uzņēmumā nav algoti mašīnu apkalpotāji, bet viena kopīga darba darītāji. Mašīna amatnieka rokās ir tikai darba rīks, un ikviens darba darītājs amatnieka darbnīcā patur pārskatu par visu ražošanas gaitu.

Ceļš no nepatstāvības uz patstāvību, kas nav viegls, bet ikvienam centīgam amatniekam saskatāms, rada uzņēmīgus un atbildīgus cilvēkus, kas veido vērtīgu tautas sastāvdaļu, kam piešķirama liela socioloģiska nozīme.

Veselīga amatniecība ir arī tautas kultūras pamats. Visa amatniecības attīstības gaita ir cilvēka garīgo spēku cīņa ar matēriju. Vispirms fiziskie spēki un mehāniskie palīglīdzekļi cilvēkam palīdzēja pārvarēt matēriju, lai, ieliekot tajā arī garīgo elementu, padarītu to par kultūras objektu. Individuālais amata meistara darbs rada vērtības ar vienreizēju un paliekošu nozīmi.

Celtniecībā, dzīvokļu iekārtojumā u. c. amatnieka darbības nozarēs jāizpaužas amatnieka radošajam garam, kas iezīmē veselus laikmetus tautu dzīvē.

Uzcītība, taupība, pieticība, godīgums, apdomība, dzīves gudrība ir īpašības, kas veidojas amatniekos, kuŗi ikdienas godīgā darbā cenšas pēc labākiem darba sasniegumiem un cīnās par nodrošinātu nākotni sev un savai ģimenei un par labu slavu savam uzņēmumam. Tās ir augstvērtīgas īpašības ikvienas tautas raksturā.

Ar to, noslēdzot šo īso apskatu par amatniecības nozīmi un uzdevumiem tagadējā

laikā, kur atkritušas ir bažas par amatniecības nākotni, mēs varam secināt, ka amatniecības organizācijai jābūt tādai, kas sekmetu šo amatniecības uzdevumu veikšanu iespējami labvēlīgākos apstākļos.

Amatniecība ir atsevišķa ražošanas nozare, bet tajā pašā laikā cieši saistīta arī organizātoriskā ziņā ar citām saimnieciskās dzīves nozarēm. Tāpēc nākas runāt par amatniecības organizāciju visas saimniecības organizātoriskās uzbūves lokā.

Nacionālsociālistiskā Vācija ir norobežojusies no sastingušām dogmām un doktrīnām saimnieciskā laukā un brīvi veido savu saimniecisko dzīvi, izvēloties ikreiz tos līdzekļus, ko prasa saimniecības attīstība tautas un valsts interesēs. Saimniecību vada valsts, bet tajā pašā laikā saimniecības pašpārvaldībai atstātas ļoti plašas patstāvīga darba iespējas saimnieciskās dzīves veidošanā valsts noteikto vadlīniju robežās.

Saimnieciskā pašpārvaldība ir starpniecība starp valsti kā augstāko saimniecības vadītāju un saimnieciskiem uzņēmumiem. Saimnieciskās pašpārvaldības kā starpniecības uzdevums ir piemērot dzīvē vadības rīkojumus un norādījumus, informēt vadību, kā iedarbojas likumi un rīkojumi saimnieciskās dzīves kārtošanai, kā arī darīt zināmus vēlējumus un ierosinājumus, kas nāk no pašiem saimnieciskiem uzņēmumiem atsevišķās saimniecības nozarēs.

Uz šiem pamatprincipiem saimniecisko nozaŗu pašpārvaldība nodibināta arī Latvijas ģenerālapgabalā saskaņā ar 1941. g. 29. novembra reichskomisāra rīkojumu par saimniecisko nozaŗu pašpārvaldību Austrumu apgabalā. Šis rīkojums grozīts un papildināts š. g. 28. maijā, nosaucot agrākās saimniecības apvienības par kamerām un piešķirot tām tiesību spējas.

Austrumu apgabalā nodibināta Galvenā saimniecības kamera ar mājokli Rīgā. Atsevišķu ģenerālkomisāru apgabaliem nodibinātas saimniecības kameras, kas darbojas ģenerālkomisāru un viņu pilnvarotu iestāžu uzraudzībā. Arodnieciskos un finančiālos jautājumos kamera pakļauta Galvenās saimniecības kameras norādījumiem.

Kamerai ir tiesību spējas, un tai pašai ir savi līdzekļi, kas sastādās no tās locekļu

(amatnieku, rūpnieku, tirgotāju u. c.) dalības naudām un citiem ienākumiem. Dalības nauda ir publiska nodeva.

Latvijas saimniecības kamera kā Latvijas ģenerālapgabala saimniecības pašpārvaldības tiesību un pienākumu nesēja apvieno visu saimniecisko nozaļu uzņēmumus, neraugoties uz to tiesisko formu.

Šī atsevišķo saimniecisko nozaļu ciešā sadarbība pašpārvaldības rāmjos ir garantija saimniecisko spēju atraisīšanai un saimniecisko spēku koncentrēšanai ražošanas kāpināšanai. Arī Lielvācijā šā gada aprīlī izdarīta saimnieciskās pašpārvaldības pārorganizēšana, apvienojot apgabalu kamerās līdzšinējās tirdzniecības, rūpniecības un amatniecības kameras.

Pašpārvaldības resp. kameras uzdevumi amatniecības laukā tuvāki noteikti ģenerālkomisāra š. g. 12. februāra rīkojumā par amatniecības pagaidu uzbūvi Latvijas ģenerālapgabalā.

Saskaņā ar šo rīkojumu amatniecība iegūst stabilu organizāciju, kurā paredzēta pašu amatnieku plaša līdzdarbība savu lietu kārtošanā. Tāpat ar šo rīkojumu amatniecība iegūst visplašāko arodtiesību aizsardzību, kādu pazīst tikai Vācijā, kur amatniecībai ierādīta paliekoša vieta starp ražojošām nozarēm.

Šīs jaunās amatnieku organizācijas izveidošana prasa samērā augsti attīstītu amatniecību un veselu rindu atbildīgu darbinieku no pašu amatnieku vidus, kas auguši amatnieku darba tradīcijās.

Mūsu amatniecība ir veidojusies Eiropas kultūras ietekmē daudzos gadu simteņos un nemitīgi augusi kā jaunradīšanas spēkā, tā tehniskā gatavībā. Nevien muzeju vērtīgās kolekcijas, bet arī mūsu pilsētas, lauku mājas, ikdienas dzīves piederumi un rotas lietas liecina par augstvērtīgu amatnieku darbu, par augstu amatniecības kultūru mūsu zemē.

Amatniecības attīstības sekmēšanā un tradīciju izkopšanā nenoliedzami nopelni pieder agrākām amatnieku organizācijām, kā Rīgas Sv. Jāņa Ģildei un arī citām mazākām amatnieku apvienībām Jelgavā, Liepājā, Ventspilī, Cēsīs un citur.

Šīs organizācijas pulcināja ap sevi zeļļus un mācekļus, audzinot tos amata prasmē un

darba krietnumā, un mācīja tiem augsti turēt amatnieku kārtas godu. Tās rūpējās par amatnieku izglītību un cīnījās par amatnieku darba kvalitātes uzturēšanu. Vēlākā laikā šīm vecām organizācijām pievienojās Latvijas rūpnieku un amatnieku savienība un citas.

Pasaules kaŗš un revolūcija izpostīja zemi un līdz ar to arī amatniecību. Nodibinoties patstāvīgai Latvijas valstij, amatniecības organizēšanas darbs bija jāsāk jauna. Šis darbs sekmīgi virzījās uz priekšu, un ar 1935. gada likumu par amatniecības kameru amatniecību atzīst par patstāvīgu ražošanas nozari.

Tas notiek laikā, kad nacionālsociālistiskā Vācijā jau izdoti amatniecības aizsardzības un citi amatniecību kārtājošie likumi, kas dod vērtīgus ierosinājumus un paraugus amatniecības organizēšanas darbam.

Tad nāk boļševiku iebrukums, un amatniecības organizācija atkal top sagrauta. Ar nacionālizāciju un citiem tiešiem vai netiešiem līdzekļiem boļševiki cenšas iznīcināt amatniecību un vispirmā kārtā patstāvīgo amatnieku.

Amatniecība boļševiku valdīšanas laikā novesta pilnīgi chaotiskā stāvoklī, un tāpēc tagad nākas runāt par amatniecības atjaunošanu un jaunūzbūvi.

Tūlīņ pēc tam, kad varonīgā vācu armija vadoņa Ādolf'a Hitler'a vadībā atrbrīvoja Austrumu apgabalu no boļševiku iebrucējiem, sākās saimnieciskās dzīves atjaunošanas un jaunūzbūves darbs. Lai saimnieciskā dzīvē atkal rastos rosība un tā ievirzītos normālas attīstības gultnē, boļševiku laikā nacionālizētās un kolektīvizētās saimniecības vietā bija jānod vārds privātai iniciāīvai, privātai uzņēmībai, vispirmā kārtā privātīzējot amatniecību, sīkrūpniecību un mazumtirdzniecību. To ievadīja Austrumu apgabala reichskomisāra 1941. g. 17. oktobra rīkojums par amatniecības, sīkrūpniecības un mazumtirdzniecības jaunīzveidošanu.

Saimnieciskā pašpārvaldība varēja sākt organizēties un īzveidoties pēc tam, kad saimnieciskā dzīve jau bija īevīrzīta savā tālākās attīstības gaitā. Latvijas saimniecības kamera savu darbību ūzsāka š. g. 23.

februārī, un līdz ar to sāka organizēties un darboties arī amatniecības jaunā pašpārvaldības organizācija.

Apskatīsim īsumā šīs organizācijas uzbūvi un uzbūves darba gaitu, paturot vērā augšā aprādītos amatnieku organizācijas uzdevumus.

Pieminētais š. g. 12. februāra rīkojums runā par amatniecības pagaidu uzbūvi Latvijas ģenerālapgabalā. Turpmākais darbs noskaidros pastāvīgo amatniecības uzbūves schēmu, noskaidros, par cik šī pagaidu uzbūve atbilst savam uzdevumam.

Rīkojumam ir trīs daļas:

Pirmā daļa ar virsrakstu «Amatniecības karte» nokārto jautājumu, kam tiesība nodarboties ar amatniecību kā arodu. Šis jautājums atrisināts saskaņā ar Lielvācijā pastāvošo kārtību, ņemot vērā arī bij. Latvijas amatniecības likumus.

Rīkojums nosaka, ka kamera ved īpašu amatniecības reģistru, t. i. visu amatniecības uzņēmumu īpašnieku resp. patstāvīgo amatnieku sarakstu.

Amatus, kuŗus patstāvīgi aroda vēidā var piekopt vienīgi reģistrā ierakstītās fiziskas un juridiskas personas, noteicis ģenerālkomisārs ar š. g. 27. aprīļa rīkojumu. Tādu amatu ir pavisam 75.

Par ierakstīšanu reģistrā kamera izdod apliecību — amatniecības karti. Reģistrs uzsācis darbību š. g. 30. maijā, un caurmērā mēnesī paredzēts ierakstīt 4—5000 amatniekus. Līdz gada beigām reģistrā tad būtu ierakstīti visi pastāvošie amatniecības uzņēmumi, kuŗu skaitu vērtē 25—30.000.

Pie ierakstīšanas reģistrā resp. noraidīšanas ir izšķirīgi trīs apstākļi: 1) amata prasme, 2) personīgā uzticamība un 3) saimnieciskā nepieciešamība.

Likuma prasības par reģistrā ierakstāmo personu amata prasmi ir stingras, un principā reģistrā būtu ierakstāmi tikai amata meistari. Patlaban tomēr vēl diezgan bieži lieto likumā paredzētos izņēmuma noteikumus, dodot termiņu meistara grada iegūšanai vēlāk.

Ikvienam patstāvīgam, reģistrā ierakstāmajam amatniekam jābūt goda vīram. Tas nozīmē viņa personīgo uzticamību, ko apliecina amatnieku biedrības resp. attiecīga amatu sekcija.

Saimniecisko nepieciešamību noteic apsvērumi par amatnieku darba roku sadalīšanu pa atsevišķiem rajoniem. Tāpat arī amatnieku novirzīšana uz vēlamām ražošanas nozarēm ir vadmotīvs uzņēmuma saimnieciskās nepieciešamības jautājuma izšķiršanā. It sevišķi pašreizējos kaŗa apstākļos, kur jāreķinās ar vispārīgo darba roku trūkumu un ierobežotām iespējām izejmateriālu saimniecībā, saimnieciskās nepieciešamības principam ir visai svarīga nozīme.

Ar visu amatniecības uzņēmumu ierakstīšanu reģistrā būs iegūts nevien pilnīgs amatnieku sastāva saraksts, bet arī pārskats par uzņēmumu skaitu un nodarbināto skaitu, un citas statistiskās ziņas, kas nepieciešamas organizātorisko, izglītības un saimniecisko jautājumu kārtīšanai; it sevišķi, kas attiecas uz plānveidīgu materiālu sadali un ražošanas kapacitātes kāpināšanu.

Rīkojuma otrā daļa runā par amatnieku biedrībām. *Amatnieku biedrības ir amatnieku pamatorganizācijas.* Tās apvieno visas amatniecības reģistrā ierakstītos viena rajona amatniekus.

Agrākās amatnieku biedrības, skaitā 31, boļševiki nebija paspējuši galīgi likvidēt, un tās savu darbību atjaunoja tūlī pēc boļševiku padzīšanas. Šīs biedrības, saskaņā ar 12. februāra rīkojumu, jāpārkarā uz jauniem statūtiem. Statūtu projekts izstrādāts, un to pieņemšana paredzēta tuvākā laikā. Biedrību darbība jau tagad ievirzīta 12. februāra rīkojuma un jauno statūtu garā, un to biedru skaits sniedzas pie 20 000.

Biedrības veic plašus uzdevumus kā pieminētā amatniecības reģistra kārtīšanā, tā arī amatnieku izglītības laukā un izejmateriālu sadalīšanā amatniekiem un materiālu izlietošanas kontrolē. It sevišķi nozīmīga biedrību resp. amatu sekciju līdzdalība amatnieku iesaistīšanā kaŗa pasūtījumu pildīšanā.

Amatnieku biedrības apvieno amatniekus teritoriāli, pagaidām pavisam 31 rajons, un pēc amatiem, amatu grupām. Biedrību vada priekšnieks. Pārējie biedrības organi ir padome un pilnsapulce. Padome sastādās no biedrības amatu sekciju ve-

cākiem; tā kā padomdevējs atbalsta priekšsēdētāju principiālos un svarīgos jautājumus.

Trešā daļā 12. februāra rīkojums runā par amatnieku pašpārvaldības augstāko vadību.

Amatniecību vada apgabala amata meistars. Pie apgabala amata meistara pastāv padome, kas sastādās no atsevišķu amatu sekciju vecākiem. Pie kameras nodibinātas 22 amatu sekcijas, kurās ietilpst visi 76 atsevišķie amati. Šo sekciju vecākie pārstāv kamerā amatnieku biedrību attiecīgās sekcijās apvienotos amatniekus resp. atsevišķus amatus. Kameras sekciju vecāko padomes savukārt sastādās no amatnieku biedrību sekciju vecākiem.

Apgabala amata meistars un kameras sekciju vecākie ir tie laudis, kas aicināti saimnieciskās pašpārvaldības darbā un ieņemt savus amatus kā goda amatus. Tas nozīmē, ka šo amatniecības pārstāvju uzdevumi kamerā nav administratīvi-techniskas dabas, ko veic kameras administratīvais aparāts, bet tie sastāda amatniecības pārstāvniecību kamerā.

Šie pārstāvji nāk no pašu amatnieku vidus, un viņu darbības pamatā liekama pašatbildība un pašierosme. Viņu darbu vada cenšanās celt savu amatu un visu amatniecību kopīgo interešu lokā.

Apgabala amata meistars, kameras un biedrību sekciju vecākie, viņu vietnieki un biedrību priekšnieki kā praktiskā darba darītāji vislabāki zina amatnieku vajadzības un vēlējumus. Viņu uzdevums ir: 1) nākt kamerā ar ierosinājumiem un priekšlikumiem, kā novērst šķēršļus, kas kavē amatnieku darbu, kas kavē darba kvalitātes celšanu un produkcijas kāpināšanu, un 2) savos priekšlikumos norādīt, kādi soļi būtu spejami un kādi ceļi ejami, lai amatniecība varētu uzplaukt.

Paši amatnieki arī vislabāki redz un zina, kā iedarbojas dzīvē likumi un rīkojumi, kas izdoti amatniecības jautājumu kārtošanai un visas saimnieciskās dzīves veidošanai. Pārstāvju pienākums ziņot kamerai savus novērojumus un atzinumus.

Arī kamera pati nodod amatnieku pārstāvju iepriekšējai apspriešanai rīkojumu projektus un principiālas dabas lēmumus,

kas skar amatniecību. Apgabala amata meistars, sekciju vecākie un biedrību priekšnieki ir tie, kas ar savu autoritatīvo iestāšanos sekmē un atbalsta kā kameras, tā arī augstākās saimniecības vadības rīkojumu un lēmumu piemērošanu dzīvē.

Kameras amatu sekciju vecākiem jābūt kontaktā ar atbilstošām sekcijām amatnieku biedrībās, lai tādā ceļā būtu arvien informēti par attiecīga amata stāvokli un vajadzībām nevien savā tuvākā apkārtnē, bet visā ģenerālapgabalā.

Saimnieciskās pašpārvaldības organizācijā vispār piemērots teritoriālais un arodnieciskais princips. Tam liela nozīme tajā ziņā, ka visas problēmas gūst vērtējumu no šiem abiem redzes viedokļiem.

Tādā kārtā nonākam pie amatnieku pārstāvniecības kā pie starpnieces starp augstāko saimniecības vadību un amatniecības nozari resp. amatniekiem, par ko runājām šā raksta sākumā, apskatot saimnieciskās pašpārvaldības uzdevumus.

Atsevišķi jāpiemin, ka amatniecības pārstāvjus neievēlē, bet ieceļ. Apgabala amata meistaru un viņu vietniekus ieceļ ģenerālkomisārs ar Latvijas saimniecības kameras piekrišanu; Kameras amatu sekciju vecākos un viņu vietniekus ieceļ Latvijas saimniecības kameras vadītājs; amatnieku biedrību priekšniekus ieceļ Latvijas saimniecības kamera ar ģenerālkomisāra piekrišanu; biedrību sekciju vecākos un viņu vietniekus ieceļ Galvenā saimniecības kamera ar attiecīga apgabala komisāra piekrišanu.

Saimnieciskās pašpārvaldības atsevišķu saimniecisko nozaļu pārstāvju iecelšanu prasa vadonības princips autoritārā valstī. Tas rada kārtību un disciplīnu. Būtībā arī nav izšķirības, vai pārstāvi ievēlē no apakšas vai ieceļ no augšas. Noteicošs ir tas, ka: 1) ieceltam pārstāvim jānāk no tās saimnieciskās nozares, kuŗu viņš pārstāv, t. i. šajā gadījumā pašam jābūt amatniekam, un 2) viņam savi uzdevumi jāpilda kā goda amats. Ieceltam pārstāvim amatniecības intereses nav svešakas kā ievēlētam; ikvienam kārtīgam amatniekam rūp amatniecības attīstība un uzplaukums. Svarīgi gan, lai viņš pēc iecelšanas nepaliktu par algotu ierēdni, bet ieņemtu goda amatu, paliekot arī turpmāk amatnieks savā darbā

un dzīvē. Tieši ar iecelšanu top novērsts gadījuma raksturs pārstāvju izvēlē, kā tas daudzkārt atgadās vēlēšanās.

Īpašs amatniecības pašpārvaldības uzdevums ir amatnieku izglītības lietu kārtošana. Patstāvīgi ar amatu var nodarboties, kā redzējām, tikai amata pratēji — amata meistari. Šie meistari pašiem amatniekiem ir jāizaudzina, un šajā sakarībā rodas īpaša amatnieku apmācības sistēma, kuŗas pamatā ir amata mācekļu apmācība amata meistaru darbnīcā. Mācekļu apmācība un audzināšana ir katra amata meistara pienākums.

Veselīga amatniecība ir tautas saimniecības un kultūras pamats, bet veselīgas amatniecības attīstība prasa nevien saimnieciskas dabas priekšnoteikumus, bet prasa arī, lai amatniekos pašos valdītu veselīgs gars, lai amatnieks būtu augstvērtīgs cilvēks, ar augstvērtīgu morālistu stāju.

Šajā sakarībā ikviena amata meistara pienākums ir rūpēties par amatnieku jauno paaudzi, par amata mācekļiem, lai tie augtu amata tradīcijās par derīgiem amatniecības un visas tautas locekļiem.

Ar amatnieku biedrību vadības un biedrību amatu sekciju izveidošanu pēc biedrību darbības pārkārtošanas uz jauniem statūtiem noslēgsies amatnieku pašpārvaldības organizācijas darbs, un amatniecība ciešā vienībā iekļausies Latvijas saimniecības kamerā — apvienotā saimniecisko nozaŗu pašpārvaldības iestādē.

Amatniecība jaunā uzbūves veidojumā ir ieguvusi drošu attīstības ceļu un līdz ar to plašas darba iespējas. Patlaban amatnieki visās nozarēs ir pārslogoti ar darbu, un nav ne mazāko baŗu par pasūtījumu un darbu trūkumu arī tuvākā un tālākā nākotnē.

Pašreizējos kaŗa apstākļos amatniecības galvenais uzdevums ir ar visu raŗošanas spēju ieslēgties kaŗa pasūtījumu pildīšanā, ieslēgties armijas apgādes darbā. Otrs amatniecības uzdevums ir strādāt lauksaimniecības vajadzībām, it sevišķi veikt mašīnu un rīku remontdarbus, lai nodrošinātu lauksaimniecības raŗošanu. Tad nāk civiliedzīvotāju apavi, apģērbī un visas daudzās ikdienas vajadzības. Pārtikas nozarē strādā melderi, maiznieki, konditori, miesnieki.

Ierobeŗotie apstākļi materiālu saimniecībā un darba spēka trūkums uzliek amatniekiem grūtu un atbildīgu pienākumu šo uzdevumu veikšanā, bet šķēršļi ir pārvarami, ja amatnieku saime veiks savus uzdevumus kā ikdienas darbā, tā savā pašpārvaldībā uzticībā un pienākumu apziņā, un ja darbs noritēs organizēti.

Šajā sakarā paceļas arī jautājums par amatniecības saimniecisko spēju izveidošanu lielu darbu un pasūtījumu veikšanai.

Lielais vairums amatniecības uzņēmumu ir samērā mazi, un tiem katram atsevišķi nav iespējams tieši ieslēgties lielu pasūtījumu pildīšanā. Tas panākams kopdarbības ceļā ar atsevišķu amatnieku darbnīcu raŗojošo spēku koncentrāciju. *Amatnieku raŗojošais spēks var pilnos apmēros atrasties tikai patstāvīgās darbnīcās, un tāpēc bieŗi dara nepareizi, pārvietojot patstāvīgā amatnieka līdzstrādniekus vai pat paŗu patstāvīgo amatnieku-darbnīcas īpaŗnieku uz citu darba vietu.*

Amatnieku kopdarbības pasākumu tīklu paredzēts izveidot pa visu zemi, un tādas kopdarbības sabiedrības jau nodibinātas Liepājā, Jelgavā, Tukumā, Ventpilī, Valmierā, Jēkabpilī un Madonā. Rīgā pastāv kopdarbības sabiedrības atsevišķiem amatiem vai amatu grupām. Visas šīs amatnieku kopdarbības sabiedrības apvienojas Latvijas amatnieku kopdarbības centrālē.

Šīs centralizētās amatnieku kopdarbības organizācijas uzdevums pašreizējos kaŗa apstākļos ir amatnieku ieslēgšana kaŗa pasūtījumu izpildīšanā un kontingentēto izejmateriālu un darba rīku sadale amatniekiem, bet šiem kopdarbības pasākumiem nebūs mazāk plaŗi uzdevumi arī pēc kaŗa.

Valsts, pašvaldības un dažādu sabiedrisku iestāŗu lielu pasūtījumu uzņemšanās, nevēlamas starpniecības izskaŗšana raŗojumu pārdošanā un materiālu, mašīnu un darba rīku iegādē, amatniecības raŗojumu propaganda u. t. t. ir lieli un plaŗi uzdevumi amatniecības kopdarbības pasākumiem.

Ar amatniecības uzņēmumu privatizācijas reālizēšanu un amatnieku kopdarbības sabiedrību tīklu izveidošanu ir izbeiguŗies boŗševiku laikā nodibināto un vēlāk par rūpniecības rajoniem pārdēvēto kom-

binātu uzdevumi. Jau uzsākta šo kombinātu likvidācija. Tāpat turpinās boļševiku laikā piespiedu kārtā nodibināto amatnieku arteļu likvidācija. Amatnieks atkal ir atguvis iespēju patstāvīgi strādāt savā darbnīcā un celt sava darba kvalitāti, kā arī savas darbnīcas ražošanas spējas.

Pēc galīgās uzvaras kara laikā sāksies spraigs uzplaukuma laiks kā saimniecībā, tā kultūras laukā, un amatniecība ir tā ražošanas nozare, kas bez grūtībām pārslēgsies uz miera laika apstākļiem, kā tas iz-

riet no iztīrītām amatniecības strukturālām īpatnībām un ražošanas veida.

Nacionālsociālistiskais uzskats par amatniecības nozīmi un uzdevumiem piešķir amatniekiem tiesību uz patstāvīgu un atbildīgu vietu tautas ražojošo spēku vidū. Amatnieku saimei jāklūst par vērtīgu tautas sastāvdaļu nevien materiālā patstāvībā, bet arī savā garīgā stājā, augot pašiem un audzinot amatnieku jauno paaudzi to ideju garā, kas vieno tautas un valstis cīņā par cilvēces kultūru, par jauno Eiropu.

LATVIJAS PIENSAIMNIEKU KOOPERĀCIJA.

Lauksaimniecības zemēs tiklab ražošanā, kā arī ražojumu izlietošanā viena no organizatoriskām pamatformām ir kooperatīvs uzņēmums; tas apvienošanas ceļā arī mazajiem ražotājiem dod iespēju izmantot lieluzņēmumu priekšrocības. Pienšaimniecībā kooperatīvam uzņēmumam iepretim pārējiem uzņēmumu veidiem ir vairākas priekšrocības. Tādēļ arī pareizi organizēta un lietpratīgi izveidota kooperācijas sistēma katrā pienšaimniecības zemē ir svarīgākais priekšnoteikums šīs nozares attīstībai. Piemēram, Dānija, kuŗas pienšaimniecību dažreiz mēdz uzskatīt par paraugu, arī savas sekmes ir guvusi pateicoties kooperācijas attīstībai.

Ja mums savā laikā ar sviesta izvedumiem bija iespēja ierindoties 4. vietā Eiropas un 6. vietā pasaules sviesta eksporta zemju starpā, tad tas liecina, ka organizatoriskais un kooperatīvais darbs ir devis labus rezultātus. Neskatoties uz visu līdz šim sasniegto, pienšaimnieku kooperācijai priekšā vēl stāv liels un plašs darbs. Pienšaimniecības loma mūsu tautas saimniecībā nākotnē šķiet nebūs mazāka kā šodien. Tādēļ šinī nozarē un tās izveidošanā ir jāpieliek visi spēki, labākās zināšanas un pieredze. Tagadējie kara apstākļi un kopš 1940. g. pārdzīvotās grūtības pienšaimnieku kooperācijas uzdevumu padara grūtu, bet reizē arī tik svarīgu, lai tā veikšanai neviens upuris nebūtu par smagu.

Līdz ar boļševiku iebrukumu Latvijā 1940. gada 17. jūnijā, visas svarīgākās saimniecības nozares skāra dziļš un vispārējs destruktīvs process, kuŗš turpinājās līdz pat 1941. g. 1. jūlijam, kad mūsu zemi atbrīvoja Lielvācijas bruņotie spēki.

Drīz pēc boļševiku iebrukuma sākās pārkartojumi, kas skāra arī gadu desmitiem ilgā un neatlaidīgā darbā izveidoto pienšaimnieku kooperāciju, jo 1940. g. 10. augustā boļševiku vara „pārņēma” arī Latvijas pienšaimnieku centrālo savienību. Pienšaimnieku kooperācijai tas bija smags pār-

baudījums un tikai ar lielām pūlēm ir izdevies saglabāt tās ražošanas spējas.

Tāpat kā daudzas citas nozares, arī pienšaimniecība 1940. g. beigās tika iekļauta plānsaimniecībai raksturīgajā trestu sistēmā, ignorējot dabīgo attīstības gaitu, kuŗas pamatā bija centralizēta kooperatīva uzbūve. Nav šaubu, ka šāda rīcība īsā laikā būtu koperatīvās pienotavas pakāpeniski pārveidojusi par birokratiskiem valsts uzņēmumiem, kā tas notika Krievijā jau ap 1932. gadu. Ja boļševiku vara no šādiem pārveidojumiem pagaidām atturējās vai, pareizāk sakot, nepaspēja tos realizēt, tad pa daļai tas izskaidrojams ar mūsu kooperatīvās pienšaimniecības augstajām ražošanas spējām, jo Latvijas sviesta raža līdzinājās 13% no visas Krievijas rūpnieciskās sviesta produkcijas.

Pienšaimniecība šodien atkal spēj pildīt savus svarīgos uzdevumus, jo pienšaimnieku kooperācijai atkal atdota patstāvība, bez kuŗas nav domājams sekmīgs darbs un panākumi. Kad 1942. g. 25. martā tika paziņots Ģenerālkomisāra lēmums par Latvijas pienšaimnieku centrālās savienības darbības atjaunošanu un pienšaimniecības uzņēmumu atpakaļnodrošanu to agrākiem kooperatīviem īpašniekiem, šinī latvju saimniecības nozarē sācies jauns daudzsološs attīstības posms.

Latvijas pienšaimniecībai nodarīto materiālo zaudējumu kopsomma ir apmēram 20 milj. rubļu, ieskaitot nopostītās ēkas, mašīnas, inventāru, preces, naudu un mājlopus. Kara darbībā nodedzinātas pienotavas Liepājā un Gaujienā, bez tam arī 4 krejotavas, kā arī nolaupīti apmēram 100.000 kg sviesta un lielāks daudzums citu produktu. Boļševiku valdīšanas laikā un arī ar kara darbību slaucamo govju skaits ievērojami samazinājies. Pienšaimnieku kooperācijas darbinieku vidū trūkst apmēram 160 personu, kas boļševiku laikā apcietinātas, izsūtītas vai tēvzemes mīlestību un pienākuma apziņu samaksājušas ar savu dzīvību.

Blakus graudkopībai, lopkopība un piensaimniecība Latvijā izveidojusies par vienu no svarīgākām saimniecības nozarēm. Šīs nozares sāka strauji uzplaukt pagājušā gadu simteņa beigās, kad tirgū radās lielāks pieprasījums pēc lopkopības ražojumiem un piena produktiem. Pirms 1940. g. Latvijā bija tuvu pie 1.200.000 govslopu, tanī skaitā apmēram 850.000 slaucamās govīs. Darbojās 1.466 lopu pārraudzības biedrības, kas apvienoja 40.735 saimniecības ar 220.295 slaucamām govīm, resp. 28,8% visu slaucamo govju 1942. g. 1. janv. (764.687). Ņemot vērā grūtības, kas jāpārvar lauksaimniekiem, pastāvot tagadējiem caura apstākļiem, kā arī ļoti ierobežotos spēkbarības daudzumus intensīvai lopkopībai, var rēķināties, ka paies ilgāks laiks, iekams Latvijas lopkopība atkal sasniegs to līmeni, kāds bija pirms 1940. gada.

Pēc vairākiem attīstības periodiem Latvijas piensaimniecība pakāpeniski saņiegusi savu tagadējo stāvokli, kad kooperatīvais uzņēmums ir kļuvis par pamatformu ražošanas sistēmai. Kooperatīvie uzņēmumi apvienojušies centrālajā organizācijā resp. pašierosmes ceļā radījuši šādu organizāciju, kas tagad apvieno visus savas nozares uzņēmumus un pasākumus. 1921. g. 18. augustā nodibinājās Latvijas piensaimnieku centrālā savienība, kas izveidojusi un nostiprinājusi piensaimniecību uz pareizi organizētas kooperācijas pamatiem. Šo darbu pārtrauca 1940. g. 17. jūnijam sekojošie notikumi, bet pēc Latvijas piensaimnieku centrālās savienības atjaunošanas, tagad pirmo reizi ir sasniegts stāvoklis, ka Latvijā darbojas tikai savienībās apvienotas kooperatīvas pienotavas.

Piensaimniecība lielāko daļu veidojusies empiriskā ceļā. Tikai pēdējos gados, kad saimnieciskā krīze un citi nelabvēlīgi apstākļi radīja grūtības un apdraudēja ražošanas attīstību, sāka izpausties arī saimnieciskās politikas regulēšanas ietekme. Izšķiroties par līdzekļu izvēli un pielietošanu piensaimniecības attīstības sekmēšanā un izveidošanā, jāievēro ne tikai tās tagadējā, bet arī turpmākā loma mūsu tautas saimniecībā. Piensaimniecība līdz šim devusi caurmērā 29% lauksaimniecības bruto ienesas. Arī laukkopības loma lauksaimniecības bruto ienesā sastāda nepilnus 30%. Ja

piensaimniecības ienesai pieskaita vēl to, ko dod pārējie lopkopības produkti, tad dabūjam caurmērā skaitli 58%, kas rāda visas lopkopības bruto ienesu. Ārējā tirdzniecībā piensaimniecības izstrādājumi savā laikā ieņēma redzamu vietu, ierindojoties lauksaimniecības izvedumu priekšgalā ar 25% no visa Latvijas eksporta kopvērtības.

Piensaimniecība caura laikā nostādīta ļoti svarīgu uzdevumu priekšā, jo, neskatoties uz transporta grūtībām un ražošanas līdzekļu un materiālu trūkumu, produkcija jāuztur tādā stāvoklī, kas būtu pietiekams frontes un civiliedzīvotāju apgādei. Šis uzdevums līdz šim ar labām sekmēm veikts, jo latviešu zemnieks un kooperators darbā ielicis visus spēkus, krietnumu un pienākuma apziņu. Arī piensaimniecības jaunuzbūves darbā zemnieks var stāties ar pašāvēību un uzticību.

Valsts komisāra 1941. g. 16. sept. rīkojums Nr. 1 par piena un tauku saimniecību noteic vispārēju piena nodošanas pienākumu, kā arī principā nokārto sviesta patēriņa regulēšanu. Reizē ar minēto rīkojumu publicēti arī pirmie izpildnoteikumi, ka piena pārpalikums pienotavās jānodod obligāti visām tām saimniecībām, kas atrodas tuvāk par 8 km no pienotavas, krejotavas vai savākšanas vietas. Līdz 1941. g. beigām bez tam vēl izdoti 2. un 3. izpildnoteikumi par piena un tauku saimniecību. Izpildnoteikumi Nr. 2, ko vēlāk papildināja, vispārējam patēriņam atļauj tikai vājpienu, bet zināmām patērētāju grupām, kā zīdaiņiem, bērniem, mātēm un slimniekiem, nosaka pilnpiena normas. Izpildnoteikumi Nr. 3 paredz, ka piena piegādātāji var no pienotavas saņemt atpakaļ vājpienu līdz 60% no nodotā pilnpiena daudzumā. Līdz ar šo priekšrakstu pienotavām uzlikts pienākums ieturēto vājpienu izlietot uztura biezpiena, siera un tehniskā biezpiena ražošanai. Bez šiem izpildnoteikumiem vēl jāmin 1941. g. 21. nov. rīkojums par separatoru nodošanu, lai sekmētu piensaimniecībā noteiktās jaunās kārtības realizēšanu. Ar šo pašu datumu stājās spēkā arī ģenerālkomisāra priekšraksts, ka sviesta ūdenssaturš var būt 18%.

Piens savu dabisko īpašību dēļ ātri bojājas, tādēļ tā apgāde prasa labu transporta organizāciju, lielu taras daudzumu, kā arī stingru kvalitātes kontroli. Pirms

izdalīšanas patērētājiem piens speciāli jā-sagatavo pienotavās. Katra lieka stunda, iekams piens nonāk patērētāju izlietošanā, pazemina tā kvalitāti un palielina pašizmaksu. Pilsētu un rūpniecības centru ap-gādei ar pienu jābūt regulārai visu gadu, izslēdzot sezonālo ražas svārstību ietekmi, kas nedrīkst ietekmēt patērētāju apgādi.

Lai sekmīgi nokārtotu pilsētu iedzīvotāju apgādi ar pienu un piena produktiem, lielākās pilsētās kā Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Daugavpilī un Rēzeknē nodibinājās īpašas kooperatīvas organizācijas — piensaimniecības savienības. Ar iepriekš minēto ģenerālkomisāra rīkojumu tagad arī piensaimniecības savienību darbs atjaunots un visi uzņēmumi nodoti atpakaļ to bijušiem īpašniekiem — piena ražotājiem un piegādātājiem.

Rīgas piensaimniecības savienība šķiet ir lielākais savas nozares uzņēmums ne tikai Latvijā, bet arī visos Austrumapgabalos. Šī savienība 1941. g. pārstrādājusi 36,4 milj. kg piena, kas savākts gan tieši no 2.747 lauksaimniekiem, gan arī caur 21 piensaimnieku sabiedrību. Arī Jelgavas piensaimniecības savienība darbojas sekmīgi, un 1941. g. tā pārstrādājusi 10,5 milj. kg piena. Šim uzņēmumam līdz šim grūtības sagādā piemērotu telpu trūkums. Kaut gan Liepājas piensaimniecības savienības uzņēmums kara darbībā pa daļai tika nopostīts, tomēr 1941. g. tas pārstrādājis jau 5,2 milj. kg piena un tagad darbojas ar labām sekmēm. Daugavpils un Rēzeknes piensaimniecības savienības 1941. g. pārstrādājušas 2,8 un 1,3 milj. kg piena. Tāpat kā lauku piensaimnieku sabiedrības arī min. pilsētu piensaimniecības savienības ir apvienotas Latvijas piensaimnieku centrālajā savienībā un darbojas tās vadībā.

Sviesta rūpniecības pamats ir koperatīvas lauku pienotavas, kas caurmērā ap 95% no pieņemtā piena pārstrādā sviestā. Ražošanas kapacitāte Latvijas pienotavās izmantojama atkarībā no piena ražas un tā daudzuma, ko lauksaimnieki piegādā pienotavām. Tā kā veģetācijas apstākļu dēļ lopu barības daudzums katru gadu nav vienāds, tad piena kopražā uzrāda svārstības un līdz ar to mainās arī pienotavu sviesta raža.

Sviesta raža.

G a d i	t o n n a s
1938	29.661
1939	24.119
1940	23.566
1941	23.245

Vairums Latvijas pienotavu pieskaitāmas vidēja lieluma uzņēmumiem, kas gadā ražo 50—200 tonnas sviesta. Caurmērā katra pienotava ražo ap 90 t sviesta, pie kam vislielākā sviesta raža vienā pienotavā sasniegta 410 t gadā.

No tautsaimnieciskā viedokļa līdz šim neskārts ir jautājums par optimālo uzņēmuma lielumu produkcijas ziņā. Pavirši spriežot liekas, ka pienotava strādā izdevīgāk, ja tā pārstrādā vairāk piena un sa-sniedz vislielāko produkciju. Patiesībā tā nav, jo ražošanas koncentrācija piensaimniecībā saimnieciski attaisnojas tikai līdz zināmai robežai, kuŗu pārsniedzot ražošanas izmaksas aug. Vācijā, piem., izpētīts, ka saimnieciski optimālās robežas ražošanas koncentrēšanai ir 0,5—2,5 milj. kg piena pārstrādāšana gadā vienā uzņēmumā. Šādos uzņēmumos ir iespējams sasniegt vislielāko tīrienesu.

Jautājumu par optimālā lieluma ražošanas vienībām iespējams atrisināt tikai ar pētījumiem, pamatotiem konkrētos apstākļos. Katrai zemei, pat katram apgabalam šinī ziņā ir īpatnēji apstākļi. Dabīgās attīstības ceļā caurmēra produkcija Latvijas pienotavās ir izveidojusies tuvu optimālā uzņēmuma ražošanas spējām citās piensaimniecības zemēs.

Sviesta eksports agrākos gados mūsu saimniecībai ir devis ļoti lielas vērtības. Kopš 1922. g. izvests vairāk kā 269 milj. kg sviesta 665 milj. latu kopvērtībā.

Gadi	Sviesta eksports	
	tonnās	1000 latos
1938	23.464	54.292
1939	22.160	51.821
1940	14.318	47.691

Jau labu laiku pirms tagadējā kara pasaules tirgū bija manāmas konjunktūras

svārstības un spekulatīvu cenu ietekme. Kaņam izceļoties, sākās transporta grūtības un daži tirgi kļuva nepieejami. Pēc boļševiku iebrukuma sviesta eksports apstājās, jo bija jāapgādā novietotās padomju kaņaspēka daļas. Bez tam sviests bija jāsūta arī uz Padomju savienību. Visizdevīgākais un tuvākais tirgus mūsu sviestam vienmēr ir bijusi Lielvācija. Atsevišķos gados tā bija pat galvenā sviesta noņēmēja.

Saldētavu saimniecība Latvijā izveidojusies reizē ar piensaimniecības un sviesta eksporta attīstību. Tagadējos kaņā apstākļos saldētavām piekrīt ļoti svarīga nozīme. Vajadzība pēc modernas saldētavas bija radusies jau ap 1922. g., kad cēlās piensaimnieku sabiedrību ražotspējas. 1925. g. uzsāka celt Valsts saldētavu Rīgā. Šīs saldētavas būves darbi nobeigti tikai pirmā korpusa daļā, ko nodeva lietošanai 1928. g. janvarī, bet otrā saldētavas korpusa puse palika neizbūvēta.

Sākot ar 1938. g. valsts pārziņā un rīcībā pārgāja likvidētās sabiedrības „Union” saldētava Rīgā, Andrejsalā. Šī saldētava savu laiku nokalpojusi, un lielākā daļa iekšējās iekārtas jau bija nolietojusies. Tomēr dažas telpas pa daļai bija iespējams savest lietojamā kārtībā, atjaunojot un remontējot nepieciešamās aukstuma iecrīces un iekārtojot centrālos siera pagrabus. 1939. g. uzsāka darbību arī Valsts saldētava Liepājā. No Liepājas saldētavas pēdējos gados virzīts ap 20% sviesta eksporta. Liepājas priekšrocība ir — neaizsalstošā osta.

Otra svarīgākā piena produkta — siera ražošana uzrāda jūtamu uzplaukumu. Sieru raža pēdējos gados ievērojami pieaugusi, jo sierošanu no jauna uzsākušas vairākas piensaimnieku sabiedrības. Vadītāju lomu sierniecībā līdz šim spēlēja privāti siernieki, kuņiem piederēja lielākās sierotavas. Pēdējā laikā lielākās sierotavas pārņēmušas piensaimnieku sabiedrības, bet mazākās sierotavas pārstrādā vairs tikai savā saimniecībā ražoto pienu. Līdz ar to arī sieru rūpniecību vada kooperatīva iniciatīva.

Siera raža kg

1938.	1.460.000
1939.	1.279.000
1940.	1.384.000
1941.	2.046.000

Sakarā ar kaņā saimniecības uzdevumiem arī piensaimniecībai sava produkcija jāpieskaņo racionētas sadales prasībām. Tādēļ dažu produktu ražošana jāpaplašina, dažiem uzņēmumiem pat jāuzsāk darbība no jauna. Uztura biežpiena produkciju, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, tagad izdevies pavairot piekārtīgi. Līdz ar to šim ražojumam tagad piekrīt ļoti svarīga nozīme uzturvielu saimniecībā un patērētāju apgādē. Bez tam otrs svarīgs biežpiena izmantošanas veids ir kazeīna ražošana no tehniskā biežpiena.

Latvijas finieņu rūpniecība pieprasa lielāku daudzumu kazeīna, ko senāk pat importēja. Uz vietas ražoja tikai apm. vienu desmito daļu kazeīna patēriņa. Tāpat neražoja arī galalitu jeb mākslīgo ragu, ko izgatavo no vāļpiena. Kazeīna ražošana noorganizēja 1935. g., kad Latvijas piensaimnieku centrālā savienība nodibināja īpašu fabriku, kas bez kazeīna ražo arī galalitu un dažādas ķimikālijas un palīg līdzekļus pienotavu vajadzībām. 1941. g. ražots ap 778 t kazeīna.

Arī mākslīgā raga nozare divos pēdējos gados darbojusies rosīgi. Raga produkcija 1940. g. gan nav sasniegusi 1939. g. līmeni, bet tas tamdēļ, ka izpildīti plaši mākslīgā raga nodaļas paplašināšanas darbi 1940. g. I ceturksnī. Šai laikā paplašināja un remontēja mākslīgā raga ražošanas telpas un uzstādīja no Vācijas atvestās jaunās mākslīgā raga spiedes. 1940. g. mākslīgais rags ražots tikai 108 t pret 126 t 1939. g., bet sākot ar 1941. g. raga produkcija no jauna pacelta līdz 152,6 t.

Pienotavu tīklu blīvums pa atsevišķiem apgabaliem un apriņķiem vēl ir ļoti nevienāds, kas izskaidrojams ar apstākļu dažādību. Šinī ziņā īpatnēji apstākļi ir Latgalē un dažos Kurzemes apriņķos, kur pienotavu tīkla izveidošanai priekšā stāv vēl plašs darba lauks. Pirmās sabiedriskās pienotavas Latgalē sāka dibināties tikai pēc 1923. g. Patlaban vairāk kā puse no visām pienotavām darbojas Vidzemē un 1/4 daļa Zemgalē, ar ko šie apgabali jau kopš vairākiem gadiem izveidojušies par piensaimniecības un lopkopības centriem ar ļoti svarīgu nozīmi sviesta rūpniecībā.

Izveidojies plašs krejotavu tīkls, ar kuņā palīdzību tiek savākta apmēram puse visa

pieņemtā piena. Aptuveni katrai pienotavai caurmērā ir 4 krejotavas. Pienotavu skaits, kužām nav nevienas krejotavas, ir 43, bet vairāk par 11 krejotavām ir 14 piensaimnieku sabiedrībām. Pavisam darbojas tuvu pie 1000 krejotavu.

Krejotavu skaitam ir ciešs sakars ar produkcijas pašizmaksu. Divām vienādas produkcijas pienotavām, no kužām viena pienu pārstrādā tikai centrā, bet otra pienu savāc un nokrejo vairākās krejotavās, ražošanas izdevumi un līdz ar to arī neto izmaksas lauksaimniekiem daudzus gadījumos diezgan ievērojami atšķiras. Korrektīvs šīnī ziņā var būt sieru un biezpiena ražošana, ko vēlams iekārtot pēc iespējas visās krejotavās.

Saņemtā piena daudzums pienotavās pēdējos gados ievērojami audzis, ja neskaita īslaicīgos atslābumus, ko izsauca neizdevīgi ražošanas apstākļi un cenu svārstības. Vislielākie piena pievedumi bija 1938. g., kad pienotavās pārstrādāja 726 milj. kg pilnpiena resp. 43,5% piena kopražas. Caurmērā katrs piena piegādātājs pienotavās nodeva apmēram 9,5 t piena gadā. Šis caurmēra skaitlis 1938. g. sasniedzis 12.714 kg, bet sakarā ar sausumu un vispārējo lopbarības neražu pēdējos gados piena raža un arī piegāde pienotavām sarukusi. Ņemot vērā pārmaiņas, kā arī piena piegādātāju dabīgo kustību, var rēķināt, ka 1940. un 1941. g. pienu piegādāja caurmērā 55.000—60.000 saimniecības.

Pienotavu būvniecība pēdējos 20 gados veidojusies īpatnējos apstākļos. Pienotavas un krejotavas pa lielākaļ daļai bija iekārtotas vecās, šīm vajadzībām maz piemērotās ēkās, kužas tikai vēlāk pakāpeniski pārbūvētas un pieskaņotas piena un sviesta rūpniecības vajadzībām. Pēdējos gados uzbūvētas lielākās lauku pienotavas ar jaudu apm. 20.000 l piena dienā. Šīs būves ar savu telpu sagrupējumu un ērto apkalpi uzrāda lielas priekšrocības. 1940. g. uzbūvētas 6 jaunas pienotavu ēkas un pārbūvētas 24 pienotavu un dzīvojamās ēkas. No jauna 1940. g. uzbūvētas 11 krejotavas, bet pārbūvētas 9 krejotavas un sierotavu ēkas. Bez tam pārbūvētas 11 dažādas citas ēkas. Pienotavu būvniecības darbs sekmīgi turpi-

nāties arī 1941. g., jo neskatoties uz kuža apstākļiem pavisam nobeigtas 4 ēku jaunbūves un 5 pārbūves. Atzīmējams, ka 1941. g. rudenī nobeigta un atklāta jaunā pienotava Mālpilī, kas patlaban šķiet ir viens no vismodernākiem un plašākiem piensaimniecības uzņēmumiem Austrumapgabalos.

Latvijas pienotavas gandrīz pilnīgi mechanizētas, pie kam 220 pienotavām, resp. 85,3% kopskaita, ir tvaika iekārta. Bez tam 24 pienotavās kā dzinējspēku lieto motorus, bet 11 pienotavas ir elektrificētas. Daudzās pienotavās uzstādīti ģenerātori, kas ražo strāvu mašīnu iedarbināšanai, kā arī apgaismošanai tanīs vietās, kur nav elektriskās strāvas.

Seperātori visās pienotavās darbojas ar mehānisko dzinējspēku, izņemot Latgali, kur vēl krejotavās sastopami rokas seperātori. Sviesta kvalitātes uzlabošanai pēdējos gados lieto divu kuļmucu sistēmu: viena muca 1000—2000 un otra 3000—7000 l krejuma pārstrādāšanai. Divu kuļmucu sistēmai ir lielas priekšrocības kā kvalitātes, tā arī darbības drošības ziņā, kaut arī šāda iekārta prasa lielākus izdevumus. Ūdens apgādes ziņā apmierinoši nostādītas pienotavas, bet krejotavās ūdens apgāde vēl jāuzlabo. Notekūdeņu jautājums pagaidām vēl vāji atrisināts. Pirms diviem gadiem saldējamās ierīces bija tikai 6 pienotavās, bet tagad tās ir jau vairāk kā 20 pienotavām.

Mašīnu ražošanas līdzekļu apgāde pienotavām agrāk nebija centralizēta. Pirms boļševiku iebrukuma pienotavu apgādi kārtoja C/S „Turībā”, bet ar 1941. g. pie Latvijas piensaimnieku centrālās savienības atkal darbojās īpaša piensaimniecības mašīnu daļa. Neskatoties uz visām grūtībām un šķēršļiem, kas bija jāpārvar, lai nodrošinātu ražošanu, mūsu pienotavas arī kuža laikā izdevies apgādāt ar ievērojamiem preču un ražošanas līdzekļu daudzumiem. No tām precēm un ražošanas līdzekļiem, kužu trūkums patlaban jūtams visāsāk, jāmin piena transportkannas, dzensiksna, piena filtrēšanas materiāli, sērskābe, seperātori, dažādi montāžas piederumi, ķiteļu drēbe, ķīmikālijas u. c. Jāizmanto visas iespējas, lai šīs preces sagādātu, jo bez tām piensaimniecības darbā un produkcijas uzturēšanā var rasties lielākas grūtības.

Visās piena pārstrādāšanas nozarēs, kuŗas tagad attīstījušās par rūpnieciska rakstura uzņēmumiem ar modernu tehnisku iekārtu un mechanizētu ražošanas procesu, nepieciešami labi sagatavoti darbinieki ar speciālu piensaimniecības izglītību un praktiska darba stāžu. Agrāko gadu pieredze rāda, ka piena un sviesta rūpniecība, un it sevišķi sieru ražošana, nevarēja sekmīgi attīstīties piemērotu lietpratēju trūkuma dēļ. Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas piensaimniecības katedra ar savu mācības spēku un zinātnisko līdzdarbinieku kopējo darbu veic jaunu piensaimniecības darbinieku - speciālistu sagatavošanu un nodarbojas ar zinātnisku pētniecību piensaimniecības nozarē. Smiltenes piensaimniecības skola savā darbības laikā pavisam izlaidusi 517 audzēkņus, no tiem 45 sieriniekus. 1940. g. piensaimniecības skolu un sierošanas nodaļu beidza 40 audzēkņi. Pie Smiltenes piensaimniecības skolas pastāv arī mācības pienotava, kas ierīkota 1924. g. Pienotavā pienu nodod nevien mācības iestāžu saimniecība, bet arī apkārtējie lauksaimnieki. Pie skolas kopš 1922. g. pastāv paraugsaimniecība, kas kalpo audzēkņu praktiskai apmācībai un izmēģinājumu pienotavas zinātniskiem pēti-

jumiem, sevišķi lopu ēdināšanā ar dažādiem barības līdzekļiem.

Latvijas piena un sviesta rūpniecība reizē ar lopkopību jāizveido un jāpaplašina līdz tās dabisko attīstības iespēju pilnīgai izmantošanai. Samērīgi ar šo nozaŗu īpatnējo svaru tautas saimniecībā, tuvākā nākotnē jāpieliek visas pūles, lai pavairotu produkciju un nostabilizētu ražojumu kvalitāti. Ar pienotavu tīkla pārkārtošanu un mazāko uzņēmumu koncentrēšanu optimālā lieluma ražošanas vienībās, nākotnē jācenšas piesaistīt vairāk piena piegādātāju pienotavās un krejotavās, lai paplašinātu izejvielu bazi produkcijas kāpināšanai.

Šis uzdevums jo sevišķi svarīgs ir tādēļ, ka pienotavu tehniskā iekārta ir pietiekama daudz lielāka piena daudzuma pārstrādāšanai, nekā patlaban tiek piegādāts. Tādēļ aiz tīri tautsaimnieciskiem apsvērumiem ir nepieciešams vairot piena straumi uz pienotavām, jo šo uzņēmumu tehniskās iekārtas un ražošanas kapacitātes neizmantošana pilnos apmēros tautsaimnieciski nozīmē zaudējumu. Ar samērā nelieliem uzlabojumiem un kapitāla ieguldījumiem ēku un iekārtas atjaunošanai un paplašināšanai Latvijas pienotavās varētu pārstrādāt 1 miljardu kg piena gadā.

PADOMJU SAVIENĪBAS PĀRTIKAS PROBLĒMA.

Tagadējais kaņš vislielākā mērā ir arī ekonomisks kaņš, jo no tautu ražotspējām, no apgādes nodrošinājuma un organizācijas un no transporta sekmīgas darbības atkarīgi armijas kaujas panākumi. Tādēļ arī dabiski, ka ar pirmajām tagadējā kaņa dienām ekonomiski jeb kaņa saimniecības jautājumi ieņem tik redzamu vietu, visviens, vai tie būtu blokādes, transporta vai pārtikas sagādes uzdevumi. Pieejot no šī speciālā viedokļa vācu un sabiedroto armiju panākumiem austrumfrontes dienviddaļā, sevišķu ievēribu pelna to apgabalu ieņemšana, kuņi līdz šim bija galvenie maizes piegādātāji un kuņu zaudēšana ļoti nopietni var apdraudēt boļševiku svarīgos pārtikas apgādes uzdevumus.

Taisni plašie un auglīgie stepju un melnzemes apgabali, kuņus tagad ieņem vācu kaņaspēks, jau cariskajā Krievijā skaitījās par visas Eiropas maizes klēti; tie deva iespēju Krievijai 1913. g. eksportēt ap 106 milj. d. c. labības. Arī tagad boļševiku laikā, kaut apstākļi pēdējos 25 gados daudzā ziņā mainījušies, tie paši apgabali apgādāja padomju pilsētas, industriālizētās mazauglīgos apgabalos, ar nepieciešamu pārtiku. Par Ukrainu tās vecajās robežās, piemēram, boļševiku literātūrā rakstīts, ka tā viena pati samērā mazražīgajā 1938. gadā devusi pāri par $\frac{1}{5}$ jeb 20,4% no visas Padomju Savienības ražotās labības.

Līdzīgs stāvoklis bija auglīgā un samērā reti apdzīvotā Ziemeļkaukaza stepju daļā, kur atrodas lielākās un izslavētās „labības fabrikas” jeb sovchozi kā «Gigant», «Zernovoiņ» u. c., kas ražoja plašos apmēros labību izvešanai citos apgabalos. Tādēļ dabiski pacēlās jautājums: ko nozīmē šo plašo labības un citu graudaugu ražotāju apgabalu zaudēšana Padomju savienības pārtikas saimniecībā? — Ka minētie apgabali un it sevišķi Doņecas baseins bija galvenās Padomju savienības rūpniecības un metal-

lurģijas baze, par to daudz tika rakstīts un ziņots; tāpat apgaismota arī šo apgabalu svarīgā nozīme jēlvielu — dzelzsrūdas, mangandrūdas, naftas vai eļļasaugu un šķiedrvielu piegādē. Turpretim šo apgabalu nozīme Padomju savienības pārtikas saimniecībā un maizes piegādē ir mazāk skārta un mazāk apgaismota, jo šī problēmatiskā jautājuma noskaidrošanā jāsadurās ar daudzām neskaidrībām un grūtībām īpato padomju sadzīves statistikas apstākļu dēļ. Pilnīgu un izsmelošu atbildi uz šo interesanto jautājumu tādēļ arī nav iespējams dot, bet gan iespējams vispārējos vilcienos raksturot šo apgabalu svarīgo lomu Padomju savienības lauksaimniecībā un līdz ar to iespējams arī aptvert tās sekas, kādas būs šo apgabalu zaudēšanai Padomju savienības kaņa saimniecībā.

Šinī gadījumā no tikko aprādītā viedokļa pagaidām raksturoti tikai 3 galvenie rajoni, neskaņot Pievolgas apgabalus: 1) Ukraina, 2) Ziemeļkaukazs kopā ar Krimas pussalu un 3) centrālā melnzemes josla, pie kam administratīvais iedalījums jāņem tād, kāds tas boļševiku literātūrā un statistikā sastopams, jo pārgrupējumi un salīdzinājumi trūcīgo faktu dēļ iespējami tikai retos gadījumos.

Daudzkārt pareizi aizrādīts arī uz padomju statistikas nepilnībām, tendenci un kļūdām (skat. starp citu *Otto Bräutigam*: Die Landwirtschaft in der Sowjetunion, 68. lpp. u. c.). Ar šiem traucējumiem arvien jārēķinās, tomēr tie nav tādi, kas neļautu vispārējos vilcienos uztvert attīstības gaitu un atzīmēt raksturīgākās pazīmes. Bez tam vēl tiek aizrādīts, ka varbūt tieši pēdējos pāris gados Padomju savienības lauksaimniecībā notikušas tik straujas pārmaiņas sakarā ar trešās piecgades noslēgumu, ka 1937./8. g. sējumu platības vai ražu skaitļi vairs neatbilst īstenībai. Šādam iebildumam

tomēr ir maz pamata, jo 1) pārmaiņas sējumu platībā vispār veidojas lēni, 2) 1937./38. g. skaitļi zināmā mērā ir rekordskaitļi, vismaz zīmējoties uz ražām, un 3) piegades plānā paredzētie kāpinājumi gan bieži sasniegti pēc grafika, bet patiesībā tikai ļoti reti. Bez tam ar 1939. g. Padomju savienību jau tieši ietekmēja kaŗa un pastiprinātās bruņošanās vajadzības, kas lauksaimniecības ražošanu vispār nevis veicina, bet gan aizkavē.

Ukrainas laukkopība. Padomju literātūrā pēdējos pāris gados Ukrainas teritorija parasti tikai uzdots paplašinātos apmēros — 567 200 km² ar 40,1 milj. iedzīvotāju, jo jau 1939. g. rudenī t. s. Rietumukraina (jeb agr. Polijas daļa) tika ietilpināta Padomju Ukrainā. Turpretim visas pilnīgākās statistikas ziņas uzdotas tikai līdz 1939. g., kad Ukrainas teritorija nepārsniedza 445 300 km², bet iedzīvotāju kopskaitis pārsniedza 30 milj. Tātad uz priekšu tiks runāts tikai par šādu sašaurinātu Ukrainu līdz ar to arvien atceroties, ka faktiski pēdējos gados Ukrainas nozīme padomju dzīvē ir bijusi daudz lielāka un ka tieši Rietumukraina (Karpati, Volinija un Podolija) bija viena no kultūrālākajām, viena no bagātākajām un auglīgākajām Ukrainas sastāvdaļām, kurās lauksaimniecībai bija izcilus nozīme.

Par Ukrainu jau trešās piegades sākumā tika rakstīts, ka tā devusi 54% Padomijas akmeņogļu, 59% dzelzs rūdas, 60% ķeta un 40% tērauda u. t. t. Tanī pašā laikā tā bijusi arī galvenā Padomju savienības kviešu ražotāja, dodot tad 44%, bet 1938. g. pat 48% ziemas kviešu, vairāk kā pusi jeb 53% padomju kukuruzas, kuŗu tur bieži lieto arī cilvēku pārtikai. 1938. g. Ukraina devusi arī 39,5% visas Padomju savienības griķu, 33% pākšaugu, 37,5% miežu un 21,3% sāres (prosas, Hirse). Jau ar šiem skaitļiem vien būtu raksturota Ukrainas lielā nozīme Padomju savienības graudkopībā. Bet nekad nav jāaizmirst, arī runājot par labībām, Ukrainas izcilā nozīme rūpniecības augu audzēšana.

Ukraina ražoja līdz 74% visa Padomijas cukura, un cukurrūpniecība galvenā kārtā bija koncentrēta Viņņicas, Podolskas, Ķijevas un Žitomiras apgabalos, t. i. Dņepras

upes labajā krastā. No visas cukurbiešu platības — 1.180.300 ha — 1938. g. 805.700 ha (vai 70%) atradās Ukrainā. Raksturīgs Ukrainas augs ir saulgrieži, bez kuŗiem nav iedomājamas neviens ukraiņieša mājas, dārzi vai lauki. No 3.144.500 ha saulgriežu Ukrainā atradās 668.400 vai pāri par 21%, tāpat kaņepāju 24,5%, 24% tabakas dējuma un 10% kokvilnas lauku atradās Ukrainā. Pat sojas pupu lauki tur aizņemuši 61.400 ha; audzē arī nedaudz rīsa, dienvidkaņepāju, rīciņaugu, apiņu, kenafu, dažādus ārstniecības augus u. t. t.

Sakarā ar tikko minētajiem rūpniecības augiem atzīmējama vispār graudaugu un pākšaugu nozīmes samazināšanās Ukrainas lauksaimniecībā. 1913. g. graudaugi aizņemuši 90,5% visu sējumu, bet 1938. g. vairs tikai 69,5%, jo rūpniecības jeb tehnisko augu procents cēlies no 3,5% līdz 9,4%. Izplētušies arī lopbarības lauki no 2,2% līdz 12,9%, tāpat kartupeļu un sakņaugu platība augusi no 3,6% līdz 8,2%.

Tikko ieminētie procentuālie sējumu platību skaitļi vislabāk raksturo tās strukturālās pārmaiņas, kādas pēdējos gadu desmitos pakāpeniski norisinājušās arī Ukrainas laukkopībā, novēršoties no vienpusīgas labības audzēšanas eksportam un piegriežoties vairāk intensīvākai laukkopībai ar paplašinātu lopbarības audzēšanu, jo lopkopība Ukrainā ieņem samērā redzamu vietu. Kautgan mājslopu skaits sakarā ar straujo piespiedu lauksaimniecības kolektīvizāciju nepārsniedz pirmsrevolūcijas skaitļus, tomēr ievērojama daļa no tiem atrodas Ukrainā.

Mājlopi (miljonos) Padomju savienībā.

	1916. g.	1938. g.	1938. g. % pret 1916. g.
Zirgi	35,8	17,5	48,9
Govslopi	60,6	63,2	104,3
Cūkas	20,9	30,6	146,4
Aitas	121,2	102,5	84,4

Uzkrīt zirgu skaita strauja samazināšanās. Ja arī cūku skaits, salīdzinot to ar 1916. g. audzis, tomēr salīdzinot to ar govslomu skaitu, tas uzskatāms par ļoti zemu.

Padomju agrarstatistika parasti neuzdod noteiktas ziņas (absolutos skaitļos) par mājlopiem atsevišķos rajonos, tādēļ arī trūkst ticamu ziņu par mājlopu skaitu Ukrainā,

kuŗu gan paŗi bolŗeviki parasti raksturo kŗ lauksaimniecības zemi ar attīstītu lopkopību. Tomēr izrēķināts, ka Ukrainā (senākajās robežās) 1938. g. atraduŗies gandrīz 1/3 jeb 30,1% visu Pad. savienības cūku, 15% govju, 18% zirgu un tikai 5% aitu un kazu. Bez tam Ukrainā pastāv arī putnkopība un biŗkopība. Œos samērā augstos un samērā labvēlīgos relatīvos skaitļus der atcerēties, vērtējot Ukrainas nozīmi Padomju savienības pārtikas sagādē, jo Ukraina dibināti tika uzskatīta blakus melnzemes apgabaliem par apgabalu, kas samērā ar sējumu platību labi nodroŗināts ar mājlopiem.

Piegrieŗoties tieŗi labībām, vēreiz jāpāsvīto, ka Ukraina Padomju Savienībā bija galvenais kvieŗu rajons, pie kam lielāko tiesu tagad audzēti ziemas kvieŗi. Ukraina viena pati devuŗi pāri par 45% no kvieŗu platības. Graudaugu starpā kvieŗiem pieder pirmā vieta (ar 41% graudaugu platības), tiem seko rudzi, tad mieŗi, auzas, sāre, kukurūza un griķi. Visvairāk kvieŗus audzē Ukrainas dienvidrietumos.

*Kvieŗu platība 1000 ha *).*

	1913. g.	1933. g.	1938. g.
Ziemas kvieŗi	2224,3	5456,3	6440,9
Vasaras kvieŗi	5590,2	1227,1	1006,1
Kopā	7814,5	6683,4	7447,0

Raksturīgi, ka pat Œinī tipiskajā kvieŗu audzēšanas apgabalā kvieŗu sējumu platība bolŗeviku laikā samazinājusies, kamēr visā Padomju savienībā ar kvieŗiem apsēti vismaz par 10 milj. ha vairāk kvieŗu nekā 1913. g. Œī platības samazināšanās tendence Ukrainā skārusi nevien ziemas rudzus vai sāri, bet vēl vairāk mieŗus. Ja arī kopējā Ukrainas sējumu platība no 1913. g. līdz 1938. g. auguŗi no 23 līdz 25,6 milj. ha, tad graudaugu un pākŗaugu platība tanī paŗā laikā samazinājusies no 20,7 līdz 17,8 vai gandrīz par 3 milj. ha. Lai Œo pārtikas augu platības samazinājumu varētu daudz maz kompensēt, tad nepiecieŗams sējumu raŗības jūtams kāpinājums. 1938. g. Ukrainā 27.400 kolchozos strādājuŗi 87.200 traktori, 28.900 pļaujām- un kuŗammaŗinas un 46.700 smagās auto maŗinas, bet ar mechanizāciju vien kopraŗas nav paceļamas.

Raŗības skaitļi (no 1 ha) Padomju savienībā ir viens no visnedroŗākiem, un tādēļ Œinī jautājumā arvien paliks lielas neskaiderības. Tā kŗ partija bija devuŗi stingru norādījumu zemās raŗas par katru cenu celt, lai jau tuvākos gados sasniegtu Staļina deklarētos 1,2 miljarda d. c., tad dabiski, ka uz papīra Œī kopraŗas celŗana nereti veicās ātrāki nekā praksē.

1909.—1913. g. vidējā labību raŗa visā Krievijā uzdots (samērā zemu) 7,4 d. centnera no 1 ha, 1922.—1928. g. — 7,6 un 1933.—1937. g. — 9,1 d. centnera.

Zemas raŗas turas visos pēckaŗa gados, bet 1931. g. tās nokrīt pat līdz 6,7 d. centn. un 1932. gadā līdz 7 d. centn. Tikai pēc kolektīvizācijas caurmēra raŗa sāk celties līdz 8,5—8,8 d. centn., bet 1937. rekordgadā sasniedz pat 11,5 d. centn. un 1938. g. 9,3 d. c. Jau no tikko minētiem caurmēra skaitļiem ir skaidrs, ka 1938. vai 1937. g. kopraŗas, ko visbieŗāki min bolŗeviku literātūrā, nav visparastās jeb vidējās, bet gan visaugstāk izrēķinātās. Operējot pat ar Œiem visaugstākajiem kopraŗas skaitļiem, jo 1938. g. parasti nav pieejami, par Ukrainas graud- un pākŗaugu kopraŗām (pēc J. D. Laptjev — Razmeŗcēnīje soc. zernovogo chozjaistva — 1940) tiek nodoti sekojoŗi kopraŗu skaitļi (1000 d. centneru); 1913. g. iegti 204,8 milj. d. centn., 1932. g. 146,6, bet 1937. g. nepilni 227,8 milj. d. c. Tātad iznāk, ka pat visaugstākās raŗas gadā graud- un pākŗaugu kopraŗa pārsniegusi 1913. g. raŗu tikai par 23 milj. d. centn. vai nedaudz vairāk par 10%. Zinot padomju raŗas vērtēšanas tehniku, ir skaidrs, ka Œī kopraŗa novērtēta vismaz par 10% augstāka. Tātad iznāk, ka pat visraŗīgākajā 1937. gadā Ukrainas kopraŗas tomēr nav bijuŗas neko augstākas kā 1913. g. Turpretim sliktajos gados Œīs kopraŗas var ievērojami samazināties, kŗ to vēlāk redzēsim, runājot par Ziemeļkaukazu.

Bolŗeviku valdīšanas laikā Ukrainas iedzīvotājos tomēr notikuŗas ievērojamas pārmaiņas. Līdz ar straujo industrializāciju Ukraina pārvērtusies par vienu no visbieŗāk apdzīvotajām Padomju savienības sastāvdaļām ar gandrīz 70 cilvēku uz 1 km² (Rietumukrainā pat 90 cilv.). Bez tam

*). Рѐс Посевные площади СССР 1939.

Ukrainā pilsētnieku skaits ir ļoti augsts. 1913. g. Ukraina skaitīja tikai 4,3 milj. pilsētnieku. 1939. g. tautas skaitīšanā no 30.960.221 iedzīvotājiem 11,2 milj. vai pāri par 36% dzīvojuši pilsētās, kamēr vēl 1926. gadā pilsētnieku kopskaits bija tikai 5,4 milj. vai 18,5%. Pilsētnieku skaits bija audzis par 5,8 milj. No 95 Ukrainas pilsētām 34 bija pāri par 50.000, bet 15 — pāri par 100.000 iedzīvotāju.

Sakarā ar tikko atzīmētiem nedaudziem skaitļiem, ir skaidrs, ka Ukrainai tagad daudz vairāk nekā 1913. g. vajadzēja pārtikas dot pilsētniekiem un vietējiem iedzīvotājiem, kaut gan iedzīvotāju kopskaits pēdējos 13 gados bija audzis tikai par nepilniem 2 miljoniem, jo tieši vairākos lauku apvidos iedzīvotāju skaits bija samazinājies nevien ar aizceļošanu uz Ukrainas rūpniecības pilsētām, bet gan pārceļot ukraiņus uz austrumiem u. c. vietām.

Tomēr Ukraina arī tagad tāpat kā 1913. gadā pieskaitāma tiem rajoniem, kas auglīgā melnzemē un labvēlīgos klimatu apstākļos viegli varēja saražot tik daudz labības, ka pietika nevien vietējām vajadzībām, bet atlika arī izvedumiem. Dzelzceļu transporta statistikā tādēļ labības ievadums no Ukrainas tika minēts nevien Maskavas vai Ļeņingradas rūpniecības apgabalos, bet pat Eiropas ziemeļu novados. No Ukrainas 1913. g. esot ievesti 5,3 milj. t, bet labajā 1937. g. tikai 4,6 milj. t labības pa ūdeni un dzelzceļiem.

Ražīgajā 1937. gadā bolševiki izrēķinājuši, ka pārtikas augu (rudzu, kviešu, griķu, sāres u. c.) visā Padomju savienībā caurmērā iznācis 4,7 d. c. uz 1 iedzīvotāju, bet Ukrainā 4,9 d. c. vai tikai nedaudz vairāk par šo caurmēra skaitli. Tas stāv sakarā ar atzīmēto iedzīvotāju skaita pieaugumu pilsētās un ar biezo apdzīvotību.

Beigās nevar neatzīmēt vēl vienu raksturīgu Ukrainas graudkopības un pārtikas apgādes parādību, kas drīzāk gan uzskatāma par negatīvu industriālizācijas parādību. Bez pārtikas labībām padomju cilvēku uzturā liela nozīme bijusi arī t. s. putrainu augiem, sārei, griķiem, rīsiem, pa daļai miežiem. Kaut arī iedzīvotāju skaits audzis it sevišķi pilsētās, tomēr šo augu platības nav

ne tikai nav attiecīgi palielinājušās, bet pat samazinājušās. Tā griķu platība Ukrainā 1913. g. aizņēmusi 590,7, bet 1938. g. 667,5 tūkstoši ha. Sāres sējumi 1913. g. bijuši 4,91, bet 1938. g. tikai vairs 418,4 tūkstoši ha vai par 73.500 ha mazāk, bet 1934. g. šo sējumu platības auguņas līdz 1,9 milj. ha, tātad bijuši vismaz 1½ milj. ha lielākas nekā 1938. g. Rīsus pirms pag. kara Ukrainā nemaz neaudzēja, bet 1938. g. tie aizņēmuši tikai 1500 ha, kam praktiski nav liela nozīme.

Vispār šinī sakarībā tiek aizrādīts, ka cilvēkam vajagot caurmērā dienā 100 g putrainu. Tādā gadījumā Pad. savienībai vajadzētu ražot vismaz 62 milj. d. centn. putrainu augu gadā, bet 1937. g. ražots tikai 42,7, bet 1938. g. pat tikai 30,1 milj. d. centn., kamēr 1913. g. šī kopražā sasniegusi jau 40,1 milj. d. centn.

Ukrainas augsnes, klimata un vispārējie dabas apstākļi ir reti labvēlīgi intensīvas lauksaimniecības uzplaukumam, kuŗu jau tagad var vērot. Bolševiku kolektīvizācijas un industriālizācijas process lielā mērā pārveidoja un traucēja Ukrainas lauksaimniecības dabisko attīstības gaitu. Tomēr arī līdzšinējā stāvoklī Ukrainas lauksaimniecība deva tik daudz Padomju savienības pārtikas bilancē, ka tās iztrūkums vien jau tuvākos gados nav ne ar ko atsverams.

Ziemeļkaukazu bolševiku parastā administratīvā iedalījumā un uztverē ir par daudz plašs un pārāk raibs jēdziens. Ziemeļkaukazam nemotīvēti dažreiz pievieno nevien Krimas pussalu, bet pat tādus attālus Piekaspijas apgabalus kā Dagestānu vai tādu īpatu kalnu novadu kā čerkesu vai ingušu zemi. Ne dabas, ne vēstures, ne arī ekonomiskā ziņā bieži vien nav nekā kopēja šiem ļoti dažādiem vienā grupā un mākslīgi sapspiestām teritorijām. Bet kā jau sākumā minēts, šo mākslīgo grupējumu pilnā mērā nav iespējams grozīt.

Ziemeļkaukaza un Lejasdonas rajonā ietilpināti 352.900 km² ar 10,3 milj. iedzīv., bet Krimas pussala aizņem tikai 26.000 km² ar 1.126.800 iedzīvotājiem. Ziemeļkaukazā un Lejasdonā uz 1 km² iznāk tikai 29 cilvēku, bet Ordžonikidzes apgabalā pat tikai 19 cilvēku, tātad tas ir reti apdzīvots apgabals, kurā pastiprināta kolonizācija sākās tikai 18. g. s.

otrā pusē un kur vēl tagad Donas, Kubanā, Terekas vai Kumas kazaku nomētnēs kareiviskās parašas stipri jūtas. Reti kādā vietā sastopamas tik daudz tautas, ciltis un kalnu iedzīvotāji, kā šinī Kaukaza ziemeļdaļā, kuru senāk dēvējuši par tautu staigāšanas vārtiem.

Daudzas no šīm kalnu tautām vēl ļoti atceras to mežonību un postu, ko tām nesa caru Krievijas iekarošana 19. g. s. vidū un arī nesenā pagātnē. Tomēr arī šinī stepju un kalnu zemē pēc forsētās industriālizācijas 1939. g. saskaitīts 29,6% pilsētu iedzīvotāju, kamēr 1920. g. to bija tikai 17,9%. Izrakteņi kalnos, jēlvielu bagātība, straujo klinšaino kalnu upju spēkstacijas un lauksaimniecības ražošana veicinājuši rūpniecības un tirdzniecības koncentrēšanos nedaudzās vietās, piem., Rostovā, ap Gruziju, Maikopu, Krasnodaru, Novorosisku u. c. Samērā augsts pilsētu iedzīvotāju skaits ir Ziemeļosētijā (47%), Rostovas apgabalā (43,5%) un Čečenu-ingušu zemē ap Grozniju (28,5%). Tomēr vispār šī plašā teritorija ir vēl maz izmantots lauksaimniecības rajons, kuņā atrodas vēl daudzas neapstrādātas, bet aŗamzemei ļoti noderīgas platības.

Ziemeļkaukazs tāpat kā Ukraina ieņem izcilu vietu Padomju savienības laukkopībā. Tur 1938. g. atradušies 24% Padomju savienības ziemas kviešu sējumu (1937. g. 27,7%), 38,5% kukuruzas lauku, 18% miežu sējumu, 23% saulgriežu platības, 69% rīcina augu, 30% tabakas un 10% kokvilnas lauku platības *). Bez tam arī dārkopībai, vīnkopībai un kalnu vai stepju lopkopībai bijusi liela nozīme, kamēr graudkopība galvenā kārtā koncentrēta Ziemeļkaukaza ziemeļrietumos, lopkopība lielāko tiesu sastopama tā austrumdaļā (kalnos) vai stepēs (zirgkopība).

Lai vēl labāki izceltu Ziemeļkaukaza nozīmi Padomju savienības lauksaimniecībā un pārtikas saimniecībā, atzīmēsim pēc pašu boļševiku avotiem (J. D. Laptjev, 189. lpp.) to daļu jeb procentu, kādu Ziemeļkaukaza ražojumi ieņem Padomju savienības kopražā. 1938. g. Ziemeļkaukazs kopā ar Krimu devis 31,4% Padomijas ziemas kviešu brutorāžas. Atceroties, ka Ukraina šo augstvērtīgo kviešu devusi 48,2%, redzams, ka šo divu kviešu apgabalu zaudēšana vien sama-

zina Pad. savienības kviešu ražu turpat par 80%. Kukuruzas raža Ziemeļkaukazā (Krimā) 1938. g. devusi 29,1% no visas Pad. savienības kopražas. Attiecīgs procents Ukrainā pēc tā paša avota bija uzdots 53,4%, tātad iznāk, ka ar šiem diviem galveniem rajoniem zaudēti 82,5% višas kukuruzas kopražas. Bez tam Ziemeļkaukazā ražots arī 19,6% vasaras miežu, bet Ukrainā 37,5%, tātad zaudēta vairāk kā puse vai 57,1% Pad. sav. miežu kopražas.

Tikko minētiem laukaugiem, ir arī galvenā nozīme Ziemeļkaukaza laukkopībā, jo, no 1938. g. ražotām labībām 52,8% ir kvieši, mieži — 14,7%, kukuruza — 7,7%, auzas — 6,5%, bet sāre tikai 1,1%. Rudziem turpretim tur maz nozīmes (516.500 ha).

Ziemas kvieši galvenā kārtā sēti Krasnodaras, Ordžonikidzes un arī Rostovas apgabalu dienviddaļā. Kukuruzas visvairāk sastopama kalnu iedzīvotāju zemēs un arī Krasnodaras apgabalā, bet miežus visvairāk audzē Rostovas, Krasnodaras un Ordžonikidzes apgabalos. Pēdējos divos apgabalos audzē arī visvairāk saulgriežu, rīcinaugu, kokvilnas, tabakas un eļļas augu. Dārkopība un vīnkopība plauka Melnās jūras piekrastē, Kizljāras apkārtnē, Dagestānā un dažos Rostovas apgabala novados.

Graudaugiem vispār Ziemeļkaukazā ir lielāka nozīme nekā Ukrainā; pēdējā tie 1938. g. aizņēma 62,1%, bet pirmajā — 71,4%. Turpretim kartupeļi un sakņaugi Kaukazā aizņem pavisam niecīgu platību (3,9% sējumu). 1938. g. turienes lauksaimniecībā atradušies kādi 46.000 traktori un ap 18.000 pļaujamo un kuļmašīnu.

Graudaugu brutokopraža Ziemeļkaukazā tomēr ir gandrīz uz pusi mazāka nekā Ukrainā (vecajās robežās). Pēdējā 1937. g. iegūti 227,8 milj. d. cent., bet Ziemeļkaukazā tikai 130,9 milj. d. cent., pie kam šī kopražā arī Ziemeļkaukazā uzdots tikai nedaudz augstāka nekā 1913. g., kad tā bijusi 109,3 milj. d. c., bet 1932. g. pat tikai nepilni 65 milj. d. c. Par 1938. g. kopražu Ziemeļkaukazā teikts tikai, ka tā bijusi uz pusi mazāka, nekā ražīgajā 1937. g. Vispār, šauro Ziemeļkaukazu raksturo lielas ražas svārstības un tādēļ to nekad nevar raksturot tikai ar viena gada (1937.) brutorāžu. Arī visas Padomju savie-

*) Экономическая география СССР под ред. Бальзака и др.

nības kopražas 1938. g. bijušas 2 reizes mazākas nekā 1937. g. un nesasnējušas pat 1913. g. ražas (Laptjev 172. lpp.).

Uz 1 iedzīvotāju ražīgajā 1937. g. Ziemeļkaukāzā kopā ar Krimu izrēķināti 6,8 d. c. pārtikas augu, kamēr Ukrainā šis skaitlis bija tikai 4,9, bet visā Padomju savienībā 4,7 d. c. Tas nozīmē, ka šis rajons vēl lielākā mērā ražo izvedumam nekā Ukraina, tomēr šinī ziņā starp dažādām Ziemeļkaukāza plašās teritorijas sastāvdaļām ir liela starpība. Runājot par Ziemeļkaukāzu kā labības izvedēju, parasti jāapstājas tikai pie trijiem lielākiem samērā līdzeniem rietumu stepju apgabaliem, t. i. pie Rostovas, Krasnodaras un Ordžonikidzes apgabaliem, tur-

pretim Dagestanai, kalnainai Ziemeļosetijai un pat ingušu zemei savas maizes nepietiek.

Minētie trīs lielie lauksaimniecības apgabali aizņem no visas Ziemeļkaukāza platības 352.900 km² — 283.700 km², bet no iedzīvotāju skaita 10,3 milj. — 8 milj. *). Kaut gan tanīs sastopamas vēl samērā lielas platības neapstrādātas, bet lauksaimniecībai noderīgas zemes, sējumu platība no 1913. g. līdz 1938. g. tāpat kā Ukrainā tikai nedaudz augusi, jeb no 10,5 līdz 11,6 milj. ha, turpretim graudaugu platība samazinājusies no 9662,3 līdz 8147,4 tūkstošiem ha. Šis samazinājums skāris visu graudaugu platības, izņemot ziemas kviešus, kukuruzu un pākšaugu.

	Ziemas kvieši (1000 ha)		Vas. kvieši (1000 ha)	
	1913	1938	1913	1938
Rostovas apg.	306,4	729,2	1642,9	999,4
Krasnodaras apg.	1,8	0,8	826,7	149,4
Ordžonikidzes apg.	1133,3	1117,2	222,9	6,3
	1441,5	1847,2	2692,5	1155,1

Šie skaitļi raksturo nevien pārvērtības vasaras kviešu audzēšanā, bet rāda arī, ka pat šinī tipiskajā kviešu zemē kviešu sējumu kopīgā platība ir samazinājusies. Tāpat miežu sējumi samazinājušies no 1650,7 līdz 1234,8 tūkst. ha, bet sāres platība no 387,8 līdz 278,9 tūkst.

Ziemeļkaukāzs ir jauns vēl maz izmantots lauksaimniecības rajons ar ļoti lielu dažādību, kuram nākotnē pavejas plašas iespējas, jo spaidu kolektīvizācija un cīņa ar kazāku agrāki samērā labāki nostādītajām saimniecībām neļāva attīstīties iespējamajiem ražotājiem spēkiem.

Centrālā melnzemes josla ir vecākais Krievijas pārtikas piegādātājs rajons Maskavai un tās apkārtnē. Vēl 19. g. s. sākumā un vidū tā bija galvenā toreizējās Krievijas „maizes klēts“, tikai vēlāk ar dzelzceļu būvniecību sāka dominēt Ukrainas, pēc tam Ziemeļkaukāza un vēl vēlāk Pievolgas labība.

Melnzemes centrālajai joslai tagad pie skaita samērā plašu līdzenu mežu-stepju teritoriju ar ļoti auglīgu melnzemes augsni un tanī pēc boļševiku administratīvā iedalījuma ietilpa 5 apgabali — Voronežas, Kurskas, Orlas, Tambovas un Penzas ar 267.700

km² kopplatības un ar 13,8 milj. iedzīvotāju. Platības ziņā tātad tas ir mazāks nekā abi augšminētie lauks. rajoni, bet iedzīvotāju skaits ir ievērojami lielāks nekā Ziemeļkaukāza apgabalos un 1 km² apdzīvo 50 cilv.; šinī ziņā tam ir lielāka līdība ar Ukrainu. Kaut gan centr. melnzemes josla aizņem tikai 1,3% Padomju savienības teritorijas, bet tur dzīvoja ap 7,5% iedzīvotāju.

Dabas apstākļi centr. melnzemes joslā tāpat kā Ukrainā ir sevišķi labvēlīgi graudkopības uzplaukumam, bet šīs dotības tur tālu nav izmantotas: pirms boļševikiem šīs iespējas traucēja nelabvēlīgie agrārie apstākļi, kādēļ tad to dēvēja par lauksaimnieciski panīkušu centru; boļševiku pārsteidzīgā industriālizācija, kolektīvizācija un mechanizācija nespēja tomēr plānveidīgi attīstīt un uzlabot lauksaimniecības stāvokli. Tomēr arī tagad tāpat kā agrāk šis rajons pieskaitāms lauksaimniecības ražojumu izvedējiem, un tā ģeografiskais stāvoklis svarīgu rūpniecības centru tuvumā šos ražojumu izvedumus vēl pavairoja, jo šinī plašajā lauksaimniecības rajonā senāk lielāku rūpn. nozaļu un uzņēmumu bija visai maz.

Ar forsētu industriālizāciju pilsētu iedzīvotāju skaits pēdējos 13 gados gandrīz

*) Bez Krasnodaras apg. autonomā agadniešu novada.

divkāršojies, un 1939. g. tautas skaitīšanā tur jau saskaitīts 2,2 milj. pilsētnieku vai 16%, tomēr tas ir vismaz divreiz mazāks nekā vidējais padomju pilsētnieku procents. Pilsētu ar pāri par 50.000 iedzīvotājiem 1926. g. bija tikai 5, bet 1939. g. jau 11. Tas nozīmē, ka vietējais pieprasījums pēc lauksaimniecības ražojumiem pieaug. Tomēr uz 1 iedzīvotāju labvēlīgajā 1937. g. izrēķināts pārtikas augu gandrīz tikpat kā Ziemeļkaukazā, t. i. 40,78 pudi. Ja arī faktiski šī izrēķinātā norma parastajā laikā būtu jūtami zemāka, tomēr tas skaidri norāda, ka pārtikas sagādes ziņā šim rajonam bijusi vēl arvien diezgan liela nozīme. Izved visvairāk rudzus, auzas un pa daļai putrainu augus, turpretim kviešus līdz pat pēdējam laikam vēl ievada, lai tad tos vēlāk izvestu miltu veidā.

Jau pirms pag. pasaules kara melnzemes centrālā josla, neskatoties uz ļoti auglīgu augšņu, piederēja tiem apvidiem, kuŗos ražas no 1 ha bija zemas un kur zemnieku starpā valdīja nabadzība un posts. Arī boļševiku laikā uzdotās vidējās melnzemes joslā*) labību ražas tikko sasniedz visas Padomju savienības caurmēra ražas (1933.—1937. g. — 9 centn.), un tās bijušas zemākas nevien kā Ukrainā (10), bet arī kā Ziemeļkaukazā. Arī graudaugiem še ir lielāka nozīme. Vēl 1938. g. graud- un pākšaugi aizņēmuši 74% sējumu, Ukrainā šis skaitlis bija tikai nepilni 70%, bet Ziemeļkaukazā 71,4%.

Melnzemes centrālā joslā jau gandrīz visa tūrumiem noderīgā zeme ir uzarta un aŗamzemes procents ir ļoti augsts. Turpretim pļavu un noderīgu ganību platības ir niecīgas. Tomēr tūrumos sēto zāļaugu un āboliņa sējumu procents tur arī ir zemāks par vidējo — 8,9%, bet Ukrainā tas pēc boļševiku ziņām sasniedzis 12,9%, un pat Ziemeļkaukazā kopā ar Krimu 14,3%. Līdz ar to kā senāk, tā tagad šim auglīgajam rajonam trūkst lopbarības un lopkopība visai vāji attīstās.

Tikko atzīmētie nedaudzie fakti jau norāda, ka boļševiku laikā nav izdevies šī vecā krievu lauksaimniecības rajona lauksaimniecību pacelt un pat boļševiku izrēķinātās brutoražas ir zemas — ap 60—70 milj.

d. centn. gadā, vai caurmērā tādas pat kā 1913. g. (1937. g. 100 milj. c.); tās ir vismaz divreiz zemākas nekā Ukrainā un arī mazākas nekā Ziemeļkaukazā. Sējumu platība gan, salīdzinot ar 1913. g., augusi no 11,1 līdz 13,6 milj. ha 1938. g. Sakarā ar to, absolutos skaitļos augušas arī gandrīz visu laukaugu platības, izņemot rudzus. Pat graudaugu kopplatība, kas Ukrainā un Ziemeļkaukazā minētajā laikā samazinājusies, melnzemes centrālā joslā augusi no 9,6 līdz 9,9 milj. ha.

Pārtikas labību platība (1000 ha)

	Ziem. rudzi	Ziem. kvieši	Vas. kvieši
1913. g.	4534,8	185,0	757,0
1938. g.	3545,4	1109,8	1269,7
	— 989,4	+ 924,8	+ 512,7

Zaudējums rudzu lauku platībā gandrīz aizstāts ar vērtīgajiem ziemas kviešiem; bez tam no jauna nācis klāt gandrīz pusmiljons ha vas. kviešu. No šiem skaitļiem, protams, nedrīkst secināt, ka līdz ar to attiecīgi augtu iedzīvotāju nodrošinātība ar pārtikas labībām, jo patērētāju iedzīvotāju skaits it sevišķi pilsētās audzis.

Griķu lauku platība samazinājusies no 439 līdz 350 tūkstošiem ha, bet sāres sējumi samazinājušies no 828 līdz 615 tūkstošiem ha, kaut arī Voronežas apg. skaitās par vienu no labākiem sausumizturīgiem sāres rajoniem. Sakarā ar to putrainaugu trūkums šinī rajonā, kur jau senāk putrainu lietoja samērā daudz, asi sajūtams, jo arī miežu lauku platības nav lielas (ap 411.000 ha), bet kukuruzai ir pavisam maza nozīme; pēdējā aizņem tikai 56.500 ha, no kuŗiem Voronežas apgabalā vien atrodas 51.600 ha.

Blakus graudkopībai cent. melnzemes joslu Padomju savienībā uzskatīja par otru pēc Ukrainas svarīgāko cukurbiešu rajonu, it sevišķi Kurskas un Voronežas apg., tomēr cukurbiešu lauku platība 1938. g. nepilni 278.000 ha (pret 107.000 ha 1913. g.) ir gandrīz uz pusi mazāka nekā Ukrainā. Tāpat to vēl arvien raksturo kā redzamu saulgriežu (512.000 ha) un kaņepāju audzētāju zemi, kaut gan kaņepju sējumi strauji samazinājušies no 255.700 līdz 138.400 ha. Turpretī kartupeļu dēstījumi pēdējā laikā ļoti izplēkušies ne tik daudz cilvēku pārtikas vaja-

*) Bez Penzas apgabala.

dzībām, cik rūpniecības nolūkiem (sintetiskā kaučuku fabrika Voronežā u. tml.) Atzīmējama vēl dārzkopība (Mičurinska) un putnkopība.

Kopsavilkums. Kaut gan boļševiki ļoti centās izlīdzināt senāk nenormāli izveidoto plaistu starp labības ražotājiem un patērētājiem apgabaliem, tomēr praksē sasniegt to viņiem neizdevās, jo gan dabas, industriālīzācijas, transporta u. c. apstākļi šo nodomu neļāva realizēt. Pārtikas un it sevišķi graudaugu izvedējiem rajoniem parasti pieskaitīja sekojošus: bez jau 3 minētiem (Ukraina, Kaukaza, centr. (melnzemes josla) vēl augšējo un Vidusvolgas daļu, Uralu u. t. s. Austrumrajonos, t. i. galvenā kārtā

Rietumsibiriju un pēdējā laikā pat Kazachstanu. Visa pārējā, daudz plašākā Padomju savienība nekad ar savu maizi nevarēja iztikt. Pārtiku vajadzēja ievest ziemeļiem, tundru un mežu novadiem un Sibīrijas austrumiem, bet arī plašai industriālīzētai Maskavas un Ļeņingradas apkārtnē; tāpat visa tuksnešainā Vidusāzija un Kaukazs prasīja maizes pievedumus, kuŗi Vidusāzijā sniegušies līdz 44% patēriņa.

Padomju savienības pārtikas bilancē augstākminētiem 3 agrāriem rajoniem bija svarīga nozīme, kuru tikai pa daļai var izteikt nepilnīgos skaitļos, tomēr arī tādā gadījumā šo rajonu svarīgā loma saskatāma ļoti skaidri:

	Platība 1000 km ²	Iedzīvot. milj.	Sējumu plat. (milj. ha)	Graudaugu plat. (milj. ha)
Ukraina (bij. rob.)	445,3	31	25,6	17,8
Ziemeļkaukazs (3 apg.)	283,7	8	11,5	8,9
Centr. melnzemes josla	267,7	19	13,6	10,0
Kopā	996,7	58	50,7	36,7
Padomju Savienība (1939. g.)	21175,2	170	136,9	102,4

Augstāk aplūkoti Padomju Savienības lauksaimniecības rajoni sastāda no visas savienības teritorijas tikai ap 5%, turpretim iedzīvotāju skaits šajos bieži apdzīvotos rajonos ir jau ļoti liels un sniedzas pāri 1/3 vai 34%. Vēl jūtāmāka ir šo triju rajonu nozīme laukkopībā, jo tur atradušies pāri par 36% visu Padomju savienības sējumu un gandrīz tikpat daudz graudaugu sējumu. Varētu šīs skaitļu rindas papildināt vēl ar graudu- un pākšaugu brutoprodukcijas skaitļiem, bet jau vairākkārt norādīts uz to nepilnību un mazo ticamību, tādēļ tie tabulā nav minēti. Var šeit piezīmēt tikai, ka pašu boļševiku izrēķinātie produkcijas skaitļi tikko atzīmēto relatīvo skaitļu kopainu nevis mīkstina, bet pastiprina, jo produkcijas skaitļi 1937. g. jūtami pārsniedza augstākaprēķinātos 36%.

Maizes un vispār pārtikas problēma bija viena no galvenajām caru laiku Krie-

vijā, kad labību eksportēja, bet zemnieki badojās. Vēl asāki pārtikas problēma nostājās boļševiku laikā, it sevišķi pēc lauksaimniecības kolektīvizācijas un, kā to redzējām, tad atrisinājums grūti bija saskatāms. Tagad, ar vācu armijas sekmīgu kara darbību, pārtikas problēma boļševikiem kļūst arvien draudošāka un var kļūt liktenīga. Sakarā ar to, pēdējā laikā bieži cīlāts jautājums par iespēju radīt jaunus labības un pārtikas rajonus Padomju savienības austrumos, Kazachstanā u. tml. Neapsveļot nemaz šo jautājumu pēc būtības, šeit jau var aizrādīt uz to, ka visas plašās Kazachstanas graud- un pākšaugu sējumu platība no pašiem boļševikiem uzdota tikai 5,3 milj. ha, bet graudaugu bruto raža labajā 1937. g. 36,7 milj. centn. un Rietumsibirijā 105 milj. centn.

L. Melliņš,
Kokrūpniecības vecākais inspektors.

ATSKATS PAR LATVIJAS KOKRŪPNIECĪBU.

Kokrūpniecība un tās attīstības gaita Latvijas teritorijā bijusi pastāvīgi atkarīga no tām izejvielu rezervēm, kuŗas tai attiecīgos laika periodos ir bijušas pieejamas. Tādēļ arī posms līdz patstāvīgas valsts nodibināšanai redzami atšķiras no pēdējo divu gadu desmitiem. Valsts un muitas robežas, dažu kaimiņu politiski un ekonomiski apsvērumi ir spieduši, sevišķi pēdējā gadu desmitā, rēķināties tikai ar tām iespējām, ko deva iekšzemes mežu izmantošana.

Ja runājam par kokrūpniecības attīstību Latvijas teritorijā pirms 1914. gada, tad jāzin, ka kokmateriālu apgrozījumus nenoteica vienīgi bij. Vidzemes un Kurzemes guberņu meži, bet caur Latvijas ostām izvesto un pārstrādāto materiālu lielā daļa bija cēlusies ārpus vēlākās brīvvalsts robežām. Tā, 1904./1913. gados caurmērā ikgadus Rīgā pa Daugavu tika iepludināti ap 1.350.000 ciešmetri koksnes, kuŗas izcelšanās vietas bija sekojošas:

no Vitebskas gub. apm.	475.000 m ³
„ Smoļenskas „ „	354.000 „
„ Viļņas „ „	137.000 „
„ Vidzemes „ „	126.000 „
„ Kurzemes „ „	84.000 „
„ Pleskavas „ „	80.000 „
„ Minskas „ „	59.000 „
„ Mogiļevas „ „	30.000 „
„ Tveņas „ „	3.000 „
„ Kauņas „ „	100 „

Kā redzams, bij. Vitebskas un Smoļenskas guberņas devušas Rīgas kokrūpniecībai ap 61% izejvielu.

Daugava ir galvenā maģistrāle, pa kuŗu kokmateriāli nonāca Rīgas ostā, tika pārstrādāti un eksportēti:

	Daugava	Gauja	Lielupe
1911. g.	22.121 plosti	2.522 plosti	600 plosti
1912. g.	15.122 „	2.056 „	600 „
1913. g.	16.913 „	1.095 „	—

Bez šiem pa ūdensceļu pienākušiem materiāliem pa dzelzceļu ievesti 1911. g. — 6,83 milj. t, 1912. g. — 6,00, bet 1913. g. — 7,88 milj. t. Tie lielāko tiesu bija zāģēti materiāli, kuŗi ražoti Iekškrīevijas zāģētavās. Sākot ar 1909. g., Iekškrīevijā strauji ierīkoja zāģētavas un radīja Rīgai jūtamu konkurenci. Tomēr gandrīz neierobežotā jēlvielu baze, ļoti labie ūdenstransporta apstākļi un piemērotais ģeografiskais stāvoklis sekmēja kokrūpniecības labvēlīgu attīstību tādā mērā, ka pēdējos trijos pirmskaŗa gados Rīga kļuva par pasaules lielāko koku ostu, kuŗa apgrozīja 1911. gadā 2,8 milj. ciešmetrus, 1912. g. — 2,7 un 1913. g. — 2,5 milj. ciešmetrus, pie kam 1911. gadā koku eksports no Rīgas pēc vairuma saņiedza ap 25% Krievijas koku eksporta.

Pēc vērtības koku izvedumi no Latvijas ostām 1911. gadā bijuši: no Rīgas — 38,0, Liepājas — 5,5 un Ventspils — 5,2 milj. rub., tā tad caurmērā 50 milj. rub. gadā; tas ir 34—35% Krievijas koku eksporta vērtības.

Kā teikts, ar Latvijas brīvvalsts nodibināšanos apstākļi, kas noteica kokrūpniecības attīstību, mainījās. Pirmajā laikā transitkoki jūtami pacēla šīs rūpniecības apjomus, bet pēdējā gadu desmitā šo materiālu ietekme relatīvi maz manāma. Latvijas kokrūpniecībai nācās iekārtoties gandrīz tikai ar vietējo izejvielu bāzi.

Latvijas mežu kopplatība bija 1,7 milj. ha = 26,8% no visas zemes platības, un uz katru iedzīvotāju iznāca 0,98 ha meža. No koksni eksportējošām Eiropas valstīm Norvēģija, Polija, Igaunija un Lietava bija relatīvi mazāk mežotas un Polijā, Igaunijā un Lietuvā uz iedzīvotāju skaitījās mazāka mežu platība.

Ka kokrūpniecība bija nonākusi citā fazē ar visai aprobežotām iespējām attīstīties kvantitatīvē virzienā, ir pilnīgi skaidrs, un šo pārvērtību sekas arī saskatāmas tā laika apgrozījumos.

1935. g. Rīgā pa Daugavu pienāca 2.219 un pa Gauju 1.095 plosti; 1933./34. g. pa dzelzceļu Rīgā pienāca 0,51 milj. tonnas kokmateriālu. Rīgas ostas kokmateriālu apgrozījums 1933. g. bija kritis līdz 0,76 milj. un 1934. g. līdz 0,80 milj. ciešmetriem. Būsim tuvu patiesībai, ja vērtēsim, ka Latvijas ostu kokmateriālu ikgadīgais apgrozījums

pēc vairuma pēdējā gadu desmitā sasniedza $\frac{1}{3}$ no 1911./1913. gadu daudzuma. Pēc vērtības apgrozījums sastādīja ap 25%.

Kā jau teikts, pēdējos gados transitkoki Latvijas kokrūpniecību jūtami neietekmēja. Šo koku transita samazināšanās periodu raksturo dati:

Ievests	Vienības	1930. g.	1931. g.	1934. g.	Piezīmes
Apāļi skuju koki	gabali	1.293.000	590.000	91.000	} transits
Tēsti skuju koki	m ³	50.000	45.000	102.000	
Apāļi lapu koki	gabali	22.700	59.000	12.000	
Priedes stutmalka	stēri	47.000	6.000	—	
Egles papīrmalka	stēri	44.500	13.000	5.000	

No iepriekšējā secināms, ka Latvijas kokrūpniecība pārstrādājusi svešus kokus: 1930. gadā 567.000 m³, 1931. g. — 210.000 m³, bet 1934. g. — 42.000 m³

Bez tam zināms darbs pielikts arī pie papīrmalkas un stutmalkas šķīrošanā, mizošanā un sagatavošanā eksportam.

Visu tranzitēto koku vairumi bijuši:

1930. g. 0,71 milj. m³ = 37% no vietējiem

1931. g. 0,35 " m³ = 34% " "

1934. g. 0,08 " m³ = 8% " "

Tautsaimniecisko ienākumu no transitkoku pārstrādāšanas (pludināšana, zāgēšana, nokuģošanas darbi u. c.) var rēķināt 1930. g. 7 milj. lati, bet 1931. g. 4 milj. lati, pie tam neskaitot tos ienākumus, kas radušies finieņu rūpniecībā un sakarā ar neuzlaboto kokmateriālu transitu.

Vispār, tautsaimnieciskie ienākumi (izņemot jūras fraktis) no transitkoku operācijām 1930. g. jāvērtē vismaz 10 milj., 1931. g. 5 milj. lati, bet 1934. g. ne augstāk par 1 milj. latu.

Sakarā ar koku transita saukumu, atzīmējams, ka šai parādībai pamatā nereti bija mūsu kaimiņu politiskie apsvērumi. Piem., Padomju Savienība sūtīja Daugavas baseina kokmateriālus uz Pēterpils koku ostu, kuŗa tika izbūvēta un iekārtota ar trīsreiz lielāku kapacitāti, nekā pirms pasaules kara. Polija centās ar dzelzceļa tarifu palīdzību tā paša Daugavas baseina kokus novirzīt uz Gdiņu. Tādā kārtā Latvijas kokrūpniecība un ostas ar katru gadu zaudēja to pozīciju, kāda tām pēc dabiskā stāvokļa pienāktos.

Jaunie apstākļi, paredzams, dos jaunu sparun un iespējas pienācīgi iekārtot arī mūsu kokrūpniecību par svētību vispārībai.

Piegrīzoties kokrūpniecības atsevišķām nozarēm, pirmā kārtā jāmin zāģētavu rūpniecība, tanī skaitā kastu daļu ražošanas un ēvelētavas. Šo uzņēmumu īpatnējo svaru raksturo ne tikai ražotais vairums un vērtība, bet arī no kokrūpniecībā vidēji nodarbinātiem 14.000 cilvēkiem puse atradusi darbu zāģētavās un ēvelētavās.

1934. g. Latvijā bija reģistrētas 245 zāģētavas un ēvelētavas. Uzņēmumi ar strādnieku skaitu zem 20 ir maznozīmīgi kopējā produkcijā, tādēļ var teikt, ka šinī gadā ir eksistējuši 130 redzamāki uzņēmumi, tanī skaitā arī 13 saplākšņu fabrikas. Ka Latvijas zāģētavu rūpniecības attīstība nav gājusi pareizo racionālizācijas ceļu, spriežams arī no tā, ka 1913. g. Rīgā bija 48 zāģētavas, bet 1929. gadā — 33. Ja ievēro augstāk teikto par straujo izejmateriālu bāzes samazināšanos Latvijas patstāvības laikā, tad šī relācija raksturo nevajadzīgu zāģētavu rūpniecības sadrumstalošanos. Šo parādību izsaukuši apstākļi, kas valdīja pēckara laikā — kapitāla trūkums un neorganizētā saimnieciskā dzīve vispār; arī vēlākos laikos sastopam labvēlīgai attīstībai nepieciešamo priekšnoteikumu trūkumu, piem., nepiemērotus dzelzceļu tarifus, atturību modernizēt un racionālizēt uzņēmumus, kuŗu amortizācija prasa ilgāku laiku, u. c. Dabiski, ka ražojumu kvalitāte un lietderīgais izmantošanas koeficients nevarēja būt

augsts. Mūsu kokrūpniecība attīstījās tikai konjunktūras ietekmē un bija padota pašplūsmei. Tikai pēdējos gados ar valsts kapitāla ieguldījumiem radītie uzņēmumi izrādīja nelielu cenšanos racionālizēties. Šo valsts uzņēmumu priekšrocība bija nevien pietiekošos apgrozības līdzekļos, bet arī pašā pamatā tiem bija nodrošināta vajadzīgā labvēlība no jēlvielu piegādātāju puses — arī no valsts. Mūsu apstākļos, kad valsts īpašumā atrodas gandrīz visi kokrūpniecības izejvielu krājumi, šāda doma par uzņēmības koncentrēšanu valsts rokās radās un bija realizējama samērā viegli.

Illūstrācijai, ka zāģētavu rūpniecība nav attīstījusies pareizā virzienā, atzīmējams, ka, piem., Somijā 1931. gadā bija 427 zāģētavas pret 601 zāģētavu 1913. gadā, kaut gan Somijas zāģmateriālu eksports pēc pasaules kara jūtami audzis.

Patlaban Latvijā ir 62 stacionāras zāģētavas ar apm. 1,2 milj. ciešmetru gada kapacitāti; bez tam provincē atrodas lielāks skaits pārvietojamu un mazāku uzņēmumu, kuŗu īpatnējam svaram kopējā produkcijā, sevišķi tagadējos apstākļos, trūkstot darba spēkam un transportam, nav lielas nozīmes.

Daudz būtu ko vēlēties uzņēmumu tehniskās iekārtas ziņā, kuŗa ar nedaudziem izņēmumiem novecojusi. Acumirklīgā konjunktūra, spekulācija un vienas dienas uzņēmība bija pamats, uz kuŗa vajadzēja veidoties kokrūpniecībai. Ievērojot to, ka ap 73% uzņēmēju un tirgotāju kokrūpniecības nozarē bija žīdi, tad daudz kas top saprotams.

Zāģētavu rūpniecības miera laika uzdevumos nākotnē pirmā kārtā ietilps tehniskās iekārtas uzlabošana, patiesībā pilnīga jaunbūve, pēc noteikta, ilgākam laikam aprēķināta plāna. Par izejvielām un vajadzīgiem lietpratējiem nav bažu, tāpat noņēmēju paredzamā nākotnē netrūks. Domājams, ka Eiropas saimniecība būs pasargāta no tādām straujām konjunktūras svārstībām, kuŗas pagātnē ne vienmēr ļāva labu domu realizēt. Otrs ne mazāk svarīgs uzdevums ir nokārtot koksnes atkritumu tehnisko un ķīmisko racionālu izmantošanu. Protams, ka šos uzdevumus var veikt tikai stabilos miera laika apstākļos, kad kalkulācijas ir iespējams sastādīt bez „nezinā-

miem” faktoriem, kad pietiekoši stabilizējusās cenas, dzelzceļu tarifi, fraktis, algas, darba spēks, kad izstrādāti un zināmi ostu izbūves plāni, iekšējās satiksmes schēmas, apstākļi kapitāla tirgū u. c. Šī darba realizācijai būtu jānotiek ar privātas, bet vispārējām interesēm pieskaņotas uzņēmības palīdzību. Nepieciešami priekšdarbi un pētījumi nebūtu atliekami vēlākam laikam, kaut arī pats izpildījums prasa stabilākus apstākļus.

Otras svarīgākās kokrūpniecības nozares — finieŗu rūpniecības attīstība norisinājusies ievērojami vēlākā laikā un savu uzplaukumu piedzīvoja pēdējā gadu desmitā. Šo nozari neraksturo tāda sadrumstalotība, kā zāģētavu rūpniecībā, kaut arī tur sastopami uzņēmumi ar neapmierinošu tehnisku iekārtu, nemoderniem ražošanas papēmiem un ar samērā nelielu strādnieku skaitu. Vispār tehniskā iekārta tomēr daudz vairāk apmierina, un ir uzņēmumi, pret kuŗiem nevar celt lielākus iebildumus. Finieŗu rūpniecības gada kapacitāte bija 90—95.000 kub. metru bērzu un alkšņu saplākšņu, ap 1.000 kub. metru aviācijas saplākšņu un ap 50.000 kv. metru nažotu finieŗu.

Tāpat šī nozare ražo dažādus saplākšņu izstrādājumus, kā krēslu sēdekļus, sniega lāpstas, saplākšņu mucīņas u. c.

Latvijas patstāvības laikā saplākšņus ražoja 16 uzņēmumi, bet boļševiku gadā 3 no tiem tika likvidēti — pievienoti pārējiem. 1941. g. 1. jūlijā pastāvēja 13 fabrikas, no kuŗām 8 sausi līmējošas un 5 slapji līmējošas. Patlaban strādā 7 uzņēmumi, no tiem 5 sausi līmējošie un 2 slapji līmējošie, ar kopējo gada kapacitāti apm. 65.000 m³. Reālīvi lielais slapji līmējošo uzņēmumu skaits liecina, ka saplākšņu rūpniecības attīstība nav gājusi vienus ceļus ar moderniem atzinumiem šīnī rūpniecībā, jo slapji līmējošas fabrikas nevar strādāt ar tik lielu tautsaimniecisku efektu, kā sausi līmējošas. Slapji līmējošo fabriku ierīkošanu nav noteikušas koksnes racionālākas izmantošanas un vispārējās tautsaimnieciskas intereses, bet šo uzņēmumu pastāvēšana izskaidrojama ar īpašnieku specifiskām prasībām pēc peļņas ar samērā mazāku ieguldīto kapitālu. Ja pirmā laikā šāda koksnes izšķērdība bija ciešama, tad tagad, kad visu bērzu un alk-

šņu pieaugumu iespējams izmantot racionālāk, nevar domāt par pagaidām darbību pārtraukumu slapji līmējošo fabriku laišanu darbā. Tām nāksies izpildīt citus uzdevumus.

Nav domājams, ka tuvākā nākotnē varētu sasniegt jūtamas pārgrozības pastāvītajā bērzu un alkšņu saplākšņu rūpniecībā fabriku tehnikas un kapacitātes ziņā, jo šo ražojumu vietējie jēlvielu krājumi ir aprobežoti un tiek pilnā mērā izmantoti. Paplašināt var tikai uz ārpus Latvijas robežām ražoto izejmateriālu rēķina, bet arī tie ir aprobežoti.

Pieskaņoties koksnes atkritumu un mazvērtīgas koksnes izmantošanai, nevar paiet garām vienam tās veidam, kas sevišķi pēdējā laikā sāk sevišķi izplatīties, bet kuņu mūsu kokrūpniecība vēl nepazīst. Tā ir koksnes šķiedru izolācijas un būvplašu (Holzfaserplatten) ražošana. Techniskās metodes ir tiktāl izstrādātas, ka produkcija nekādas grūtības nerada un mums netrūkst šai vajadzībai piemērotu izejvielu. Šādu fabriku projektēšanai vajaga tikai noskaidrot saimnieciski izdevīgāko atrašanās vietu un ražošanas apmērus.

Piegriežoties koksni sīkākai pārstrādājošai rūpniecībai, tanī skaitā būvgaldniecībai, jāsaprot, ka šī nozarē par rūpniecību, šā vārda īstā nozīmē, nevar runāt. Visa līdzšinējā attīstība nav pārsniegusi amatniecības apmērus un uzņēmumi ražojusi gandrīz vienīgi vietējām vajadzībām. Piem., šīs nozares ražojumu eksports 1937. g. nav pārsniedzis 600 tonnas. Arī vietējie apstākļi nav sekmējuši normālizētas masu produkcijas pamatotas rūpniecības izveidošanos. Tas attiecas, starp citu, uz celtniecību agrārreformas laikmetā, kuņa tika veikta pilnīgi individuāli un bieži vien ar aprobežotiem līdzekļiem un ar pašu darba spēku; tāpat vēlākā laikā trūka vienotas normas jaunbūvēm. Pašā pēdējā laikā dibinātais Racionālīzācijas institūts gan centās nokavēto panākt.

Mēbeļu ražošanu noteic individuālā gaitē, ko var izskaidrot ar grūtībām eksportā

un ar labu amatnieku prasmi. Trūkstot stabilai konjunktūrai ārējos tirgos, kapitālu investēšana ilgākam laikam likās riskanta, vēl sevišķi tadē, ka tādu kokrūpniecības ražojumu eksports, kas deva iespējami ātru kapitāla apgrozījumu un līdz ar to mazāku risku un noteiktāku peļņu, bija samērā vieglāk realizējams.

Ražots 1938. gadā:

	Vairums	Vērtība 1000 Ls
Koka liestes . . .	34.000 pāri	95
Koka zoles . . .	186.000 "	33
Koka tapiņas . .	41 tonna	31
Parketa dēļi . .	7.000 m ²	64
Kastu dēļi . .	38.000 m ³	2.474
Mēbeles	—	24.900
Saplākšņu izstrādājumi	—	194

Neviens no zemāk minētajiem datiem (par 1938. g.) nenorāda, ka šī rūpniecības nozare būtu pāraugusi amatniecības resp. sīkrūpniecības apjomus.

1) No 573 reģistrētiem uzņēmumiem 146 nodarbinājuši 5—19 strādniekus, tikai 18 uzņēmumi 20—49 strādniekus un tikai 9 uzņēmumi pāri par 50 strādniekus. Pārējie nodarbinājuši vairāk par 4 strādniekiem, pie tam lielākie uzņēmumi ir bijušas kastu daļu rūpniecībā.

2) No visa uzņēmuma skaita tikai 10 strādājuši divās maiņās, bet trijās maiņās nav strādāts nemaz.

3) Mēchaniskais dzinējspēks lietots mēbeļu rūpniecībā 435 uzņēmumos vai vidēji uz katru uzņēmumu 5,7 ZS; koka zoļu un liestu 8 uzņēmumos — vid. 14 ZS; koka tapiņu 2 uzņēmumos — vid. 18 ZS; spēļu lietu 17 uzņēmumos — vid. 2 ZS; darba rīku 3 uzņēmumos — vid. 7 ZS; virpotavu 51 uzņēmumā — vid. 7,5 ZS; mucinieku darbu 4 uzņēmumos — vid. 33 ZS (Liepājas mucu fabrika); kastu daļu 16 uzņēmumos — vid. 80 ZS; saplākšņu izstrādājumu 8 uzņēmumos — vid. 5,5 ZS.

4) Sekojošā tabula rāda koksni pārstrādājošās rūpniecības vietējo raksturu:

Nozares	Izejvielas (procentos)			Ražojumi (procentos)		
	Vietēj.	Imports	Kopā	Viet. patēr.	Eksports	Kopā
Mēbeļu rūpn.	60	40	100	100	...	100
Koka tapīņas	93	7	100	56	44	100
Virpotāju darbi u. c.	95	5	100	75	25	100
Kastu daļas	100	—	100	18	82	100
ilustrācijai:						
zāģētavas	100	—	100	29	71	100
saplākšņu rūpn.	87	13	100	7	93	100
visa kokrūpn.	92	8	100	29	71	100

Nav šaubu, ka augšminētā rūpniecība savā tagadējā konstellācijā vār strādāt tikai vietējām vajadzībām. Plašāki attīstot koksni pārstrādājošu rūpniecību, galvenie priekšnoteikumi (izejmateriāli, labvēlīgi transporta apstākļi, dzinējspēks, noņēmēji) šādai paplašināšanai ir uz vietas, bet trūkst tehniskas iekārtas un uzņēmības. Būtu dabiski, ja iespējami lielāko daļu no zāģētavu un Mežu departamenta produkcijas pārstrādātu un uzlabotā veidā eksportētu, tādā kārtā izpildot vienu no galveniem koksaimniecības principiem. Sākumā pietiktu, ja tikai relatīvi nelielu daļu mazapstrādātu kokmateriālu un

pusfabrikātu, kurus tagad izved (gadā ap 140.000 ciešmetru blokbaļķus un kapbaļķus un ap 550.000 ciešmetrus zāģmateriālu) ņemtu par bazi koksni pārstrādājošās rūpniecības uzbūvei.

Noslēdzot pagātnes ainu, jākonstatē, ka labvēlīgās dabīgās dotības nav pilnā mērā izvērtētas dažādu, arī no mums neatkarīgu apstākļu dēļ. Pārlicībā, ka nākotnes saimnieciskā konstellācija dos labākas iespējas un pamatus kokrūpniecības zelšanai, pieliksim visas pūles un izmantosim visas iespējas, lai veicinātu miera apstākļu iestāšanos.

LATVIJAS PILSĒTU ATTĪSTĪBAS PROBLĒMAS.

Pilsētu un lauku dzīves lielā atšķirība rada ievērojami dažādus uzdevumus kultūras, sociālai un saimnieciskai politikai. Arī tad, ja šie uzdevumi ir vienādi, pilsētas un lauku dzīves atšķirība prasa īpatnējus atrisinājumus. Sevišķi spilgti šis dažādās pieejas nepieciešamība redzama kara laikos, piemēram, apgādes jautājumos.

Lai pareizi uztvertu atrisināmos uzdevumus un lai atrastu to atrisināšanai pareizos līdzekļus, nepieciešamas divējāda rakstura zināšanas. Pirmkārt, jāpazīst daudzējādie fakti, kas raksturo pilsētu un lauku atšķirību tagadnē. Daļu šo fakti var sniegt pareiza jaunāko statistisko datu interpretācija, daļu lauku un pilsētas socioloģijas atziņas. Otrkārt, jāzina, kā vēlamā vai nevēlamā (no attiecīgas politikas viedokļa) parādība radusies un attīstījusies. Citiem vārdiem, jāpazīst parādību struktūra un parādību vēsture, gūtās atziņas kontrolējot socioloģijas ģenerālizējošā skatījumā.

Sekojošā apskatā pirmā vietā izvirzīts jautājums par to, kā attīstījušās svarīgākās pilsētām raksturīgās parādības Latvijā, pie kam izsekosim šīm parādībām jaunākajos laikos, konkrēti — sākot ar pagājušā gadsimta vidu.

1. Pilsētu attīstības raksturojums.

Pirmā problēma, kas jāatrisina, iekams runā par pilsētu attīstību, ir jautājums par to, kas ir pilsēta. Juridiskās definīcijās par pilsētām sauc tādas biezi apdzīvotas vietas, kam piešķirtas pilsētas tiesības. Turpretim pēc starptautiskās statistikas konferences lēmuma par pilsētām uzskata tādas apdzīvotas vietas, kur mazākais 2.000 iedzīvotāju.¹⁾

Mūsu zinātniskajā literatūrā līdz šim lietotas abas šīs definīcijas. Konsekventi lietotas, tās atkarībā no nolūka ir vienlīdz labas. Daudzu saimniecisku un socioloģisku problēmu atrisināšanai tomēr šādi pilsētu jē-

dzienu apzīmējumi neder, jo abas definīcijas iziet no formāliem apsvērumiem. Sombarts tādēļ ierosināja par pilsētām skaitīt tādas lielākas apdzīvotas vietas, kur ļaudis savā uzturā atkarīgi no sveša lauksaimniecības darba.²⁾ Arī modernā pilsētu socioloģija par svarīgāko pilsētu pazīmi izvirza pilsētu iedzīvotāju nelauksaimniecisko nodarbošanos, tai pašā laikā tomēr aizrādot, ka jāņem vērā arī citas pazīmes — apdzīvotās vietas lielums, iedzīvotāju biežums, iedzīvotāju homogenitāte vai heterogenitāte, kustīgums, izejošanas virziens un atšķirības sociālās attiecībās.³⁾

Mūsu nolūkiem gandrīz pilnīgi nelietojama pilsētu juridiskā definīcija, kā redzams no sekojošiem piemēriem. Pēc 1897. g. tautas skaitīšanas datiem, Grobiņa ar 1489 iedzīvotājiem bija pilsēta, bet Grīva ar 8146 iedzīvotājiem nebija. Lejasciems 1925. g. ar 598 iedzīvotājiem nebija pilsēta, bet 1930. g. Lejasciems ar 500 iedzīvotājiem bija pilsēta.

Lai gūtu pirmo ieskatu par pilsētu attīstību, pagaidām par pilsētām uzskatīsim tās biezi apdzīvotās vietas, kur 2000 un vairāk iedzīvotāju. Turpmāk, analizējot pilsētu saimniecības attīstību, turpretim analīzes pamatā liksim citas, ne formālas definīcijas.

Vispārīgu ieskatu par pilsētu attīstību, sākot ar 19. g. s. sākumu, sniedz diagramma 183. lpp.

Iedzīvotāju skaits pilsētās visā attēlotajā periodā aug straujāk nekā kopējais iedzīvotāju skaits, bet sevišķi straujš pilsētu pieaugums sākas ar pagājušā gadsimta vidu. Moderno pilsētu sākumi Latvijā tad arī meklējami pagājušā gadsimta otrā pusē.

Sekojošā tabulā salīdzināts Latvijas iedzīvotāju kopskaits un pilsētu iedzīvotāju skaits atsevišķos gados, pie kam par pilsētām uzskatītas tās apdzīvotās vietas, kuŗu iedzīvotāju skaits pārsniedz 2000.

¹⁾ Šis un citas pilsētas definīcijas sk. autora rakstā «Pilsētas», *Latviešu konversācijas vārdnīca*, XVI (Rīgā, 1937.—1938.), 32262. lpp.

²⁾ W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus*. (München und Leipzig, 1921.), 184. un sek. lpp.

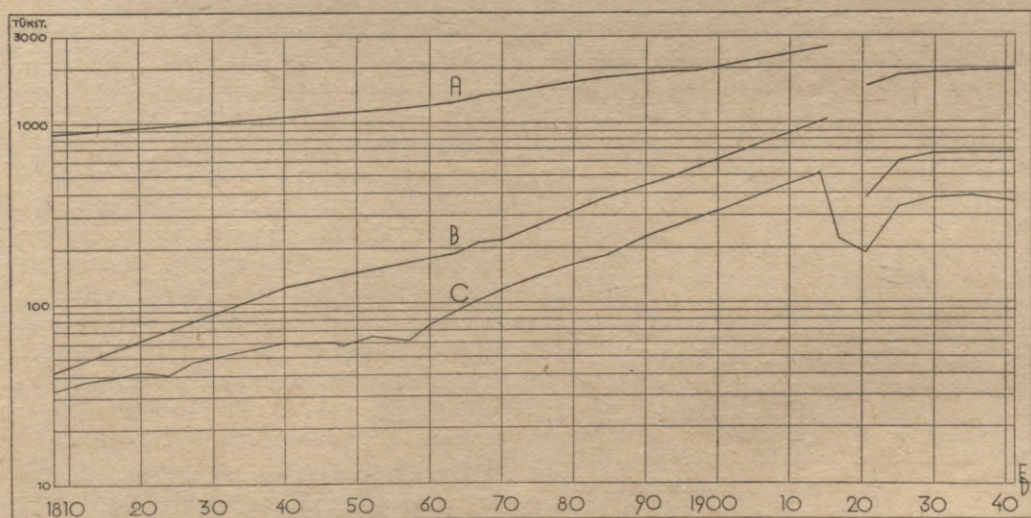
³⁾ Sal. P. Sorokin and C. C. Zimmerman, *Principles of Rural-Urban Sociology* (New-York, 1931) un Hans F. K. Günther, *Die Verstädterung* (Leipzig, 1942).

Latvijas iedzīvotāju skaits laukos un pilsētās. 4)

Gads	Iedzīvotāju skaits (tūkstošos)			Pilsētu iedz. skaita %	Rīgas iedzīvotāju	
	Laukos	Pilsētās	Kopā		skaitis (tūkstošos)	% no pilsētu iedzīv. skaita
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1800	678,3	41,7	720,0	6,2	28,0	67,0
1808	803,5	68,6	872,1	7,9	30,0	43,7
1840	880,6	124,1	1004,7	12,4	60,0	48,0
1863	1112,4	185,6	1298,0	14,3	77,0	41,5
1897	1355,8	573,6	1929,4	29,8	282,0	49,2
1914	1526,2	1025,8	2552,0	40,1	530,0	51,5
1920	1218,7	377,4	1596,1	31,0	185,1	49,1
1925	1239,2	605,6	1844,8	35,3	337,7	55,6
1930	1237,2	662,9	1900,0	34,9	377,9	57,0
1935	1275,2	675,3	1950,5	34,6	385,1	57,0

Pilsētu iedzīvotāju procents tātad kopš pagājušā gadsimta beigām sasniedza trešo daļu no kopējā iedzīvotāju skaita. Zīmīgā kārtā arī Latvijas patstāvības laikā pilsētu iedzīvotāju relatīvais samērs nostabilizējās apmēram tai pašā līmenī. Sevišķa loma Latvijas pilsētu starpā visā aplūkojamā pe-

riodā ir vienīgajai Latvijas lielpilsētai — Rīgai. Rīgā koncentrējās apmēram puse no visiem pilsētu iedzīvotājiem, pie kam Rīgas loma šajā ziņā visu laiku augusi. Lai izskaidrotu urbanizāciju Latvijā, tātad sevišķa vērība jāveltī Rīgai.

Iedzīvotāju skaita attīstība Latvijā.

A — kopskaitji, B — pilsētās, C — Rīgā.

4) Avoti 1808. g. datiem: Valsts arhīvs, Kurzemes guberņas statistikas komiteja Nr. 6, Vidzemes guberņnātorā kancelejas arhīvs Nr. 946, Sapunov, Vitebskaja starina I (1883). Autoram nebija iespējams pārbaudīt, vai pilsētu lielums norobežots ar 2000 iedzīvotājiem.

1840. g. iedzīvotāju kopskaits pēc datiem Valsts arhīvā: Kurzemes guberņas tautas pārtikas komisijas arhīvs un Viedomosk o narodonaseļeniĭi Rossiji (S.-Peterburg, 1850). Dati tieši uz 1840. g. neattiecas.

1800. un 1840. g. dati par pilsētām pēc M. Skujenieka, *Latvija* (Rīgā, 1927.), 90. un sek. lpp. 1863. g. dati pēc *Vojenno-statističeskij sbornik. Vypusk IV* (S. Peterburg, 1871.). 1897. g. dati pēc *Pervaja vseobščaja perepis naseļeniĭa, 1897.* (S. Peterburg, 1905.); 1914. g. dati pēc M. Skujenieka «Latvija. Iedzīvotāji» *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 10 (Rīgā, 1933.—34.), 20427. lpp. 1920.—1935. g. dati pēc Valsts statistiskās pārvaldes izdevumiem.

Salīdzinājumā jāievēro, ka krievu laikos pilsētu iedzīvotāju skaitā ietilpst arī Palangas iedzīvotāji. Sākot ar 1920. g., salīdzinājumā tikai daļa agrākās Valkas, jo 1920. g. pilsētu sadalīja starp Latviju un Igauniju. Nesadalītajā Valkā 1919. g. bija 16.177 iedzīvotāji. Igaunijas Valkā 1922. g. bija 9455 iedzīvotāji, 1934. g. — 10.842, 1939. g. — 10.401.

Apzīmējot Rīgu par vienīgo lielpilsētu Latvijā (krievu laiku beigās arī Daugavpils ierindojās lielpilsētu skaitā), izgājām no starptautiskās statistikas konferences klasifikācijas. Pēc šīs klasifikācijas, pilsētas ar 2.000—10.000 iedzīvotājiem apzīmē par maz-

pilsētām, vidējās pilsētas ir tādas, kurās ir 10.000—100.000 iedzīvotāji, lielpilsētās — kurās iedzīvotāju skaits ir 100.000—1.000.000. Vēl lielākas apzīmē par pasaules pilsētām. Pēc šīs klasifikācijas, Latvijā bijis šāds pilsētu skaits:

Gads:	1800	1840	1863	1897	1914	1920	1925	1930	1935
Lielpilsētas	—	—	—	1	2	1	1	1	1
Vidējās pilsētas	1	4	4	5	10	4	5	5	5
Mazpilsētas	2	7	14	20	25	20	25	27	27
Kopā	3	11	18	26	37	25	31	33	33

Kaut gan pagājušā gadsimtenī un Latvijas patstāvības laikā pilsētu iedzīvotāju skaits, salīdzinot ar kopējo iedzīvotāju skaitu, relatīvi nemainījās, tomēr pilsētu sakārtojumā jaunākajā laikā radās pārmaiņas.

Kamēr no gadsimteņu maiņas līdz pirmajam pasaules karā uzplauka vidējās pilsētas un lielpilsētas, tikmēr pēc pasaules kara plaukst mazpilsētas. Šis konstatējums ir visai svarīgs salīdzinājumā, jo mazpilsētas ievērojami atšķiras no vidējām un lielajām pilsētām ar to, ka tām ir vairāk lauku raksturs. (Kādas pilsētas ietilpst augšējā tabulā, sk. pielikumā.)

Kādi faktori veicināja pilsētu uzplaukumu Latvijā priekš pirmā pasaules kara? Tie ir trejādi: pasaules saimniecības pārkārtojums, visas Krievijas saimnieciskās telpas ietekme un atsevišķie, katrai pilsētai īpatnējie urbanizācijai labvēlīgie faktori.

Sakarā ar to, ka pagājušā gadsimtenī lauksaimniecības technikā iestājās agrāk neiedomājams uzplaukums, ar lauksaimniecības ražojumiem varēja nodrošināt lielāku iedzīvotāju skaitu. Bez tam transporta uzlabojumi atviegloja lauksaimniecības ražojumu piegādi. Tie bija svarīgākie faktori, kas pavēra ceļu pilsētu uzplaukumam visā pasaulē un arī Latvijā. Krievijas saimniecības telpas labvēlīgo ietekmi uz Latvijas pilsētām radīja tirdzniecības un rūpniecības samērā konstantā augšupeja (sal. Krievijas ārējās tirdzniecības attīstības līkni šī žurnāla 1/2. nr. 32. lpp.). Šī augšupeja un ar to saistītā urbanizācija jo sevišķi varēja attīs-

tīties pēc zemnieku brīvvaldības un tai sekojošās neierobežotās kustības brīvības piešķiršanas zemniekiem. Svarīgs moments ir arī zemnieku māju iepirkšana, kas deva iespēju akumulēties naudas līdzekļiem, kā arī Krievijas valūtas reformas un saimnieciskā politika, kuŗa pavēra durvis ārzemju kapitālam.

Starp īpatnējiem pilsētu uzplaukuma veicinātājiem faktoriem pirmā vietā jāmin moderno satiksmes ceļu — dzelzceļu un šoseju — izbūve. Citi faktori šai plāksnē ir vairāk individuāli. Plašāku iedzīvotāju slāņu centieni pēc izglītības lika uzplaukt atsevišķām pilsētām kā skolu centriem. Zemākās administrācijas kompetences palielināšana veicināja aprinķu pilsētu uzplaukumu. Dažu pilsētu attīstību veicināja garnizonu novietojums vai kara vajadzībām pasāktās būves. Arvien vairāk ieviešoties naudas saimniecībai, atsevišķas pilsētas izveidojās par plašāka novada nedēļas tirgus centriem.

Attiecībā uz Rīgas uzplaukumu sadarbojās vairums šeit minēto faktoru. Kā lielākā pilsēta Krievijas rietumu provincēs Rīga pievilka iecelotājus no ļoti tāliem novadiem. Attīstoties modernajai kuģniecībai, Rīgas izdevīgā situācija atļāva tai izvērsties par ievērojamu tirdzniecības un rūpniecības centru visā Baltijas jūras telpā. Patstāvīgās Latvijas laikā Rīga gan šai ziņā zaudēja, bet toties ieguva galvaspilsētas stāvokli.

Pievērsoties šeit minēto faktoru iztirzājumam, vispirms analizēsim dzelzceļu ietekmi Latvijas pilsētu attīstībā.

Pilsētas bez dzelzeļa pieslēguma			
Nosaukums	Periods	Iedzīv. skaits perioda sākumā	Procentuālais pieaugums
(1)	(2)	(3)	(4)
Liepāja	1840—1863	11 000	0,0
Aizpute	1840—1897	2 300	0,06
Grobiņa	1840—1914	1 200	0,26
Ludza	1840—1897	4 400	0,27
Subate	1897—1914	2 200	0,40
Jelgava	1840—1863	20 300	0,50
Preiļi	1897—1914	2 100	0,80
Rūjiena	1897—1914	3 500	0,80
Tukums	1840—1863	2 800	0,84
Jēkabpils	1840—1863	3 300	1,03
Talsi	1840—1914	2 300	1,08
Saldus	1881—1914	2 300	1,26
Kuldīga	1840—1914	4 000	1,45
Cēsis	1840—1881	1 700	1,67
Bauska	1840—1914	2 200	1,78
Ventspils	1840—1897	1 900	2,35
Valmiera	1840—1881	900	2,44
Daugavpils	1840—1863	11 400	3,97
Limbaži	1897—1914	2 400	4,00
Jaunjelgava	1840—1863	1 300	4,40
Rēzekne	1840—1863	1 100	5,03
Smiltene	1897—1914	1 500	5,17
Ainaži	1897—1914	500	8,28
Valka	1840—1881	900	8,31

2. Dzelzeļu ietekme Latvijas pilsētu attīstībā.

Pagājušā gadsimtenī uzsāktā dzelzeļu būve izraisīja gandrīz visu to pilsētu uzplaukumu, kuŗas pieslēdza dzelzeļu tīklam. Tādu pašu parādību var konstatēt arī pārējās Krievijas rietumu guberņās. Tas izriet no kartogrammas 186. lpp., kur salīdzināta dzelzeļu tīkla un pilsētu lieluma attīstība. Svarīgākie dzelzeļa mezgli un dzelzeļa gala punkti aug strauji, kamēr pilsētas, kas atrodas tālāk no dzelzeļa, aug lēni. Pirmo dzelzeļa savienojumu Latvijā saņēma Daugavpils un Rīga. Abas šīs pilsētas tad arī, kā minējām, izveidojās par lielpilsētām. Gatčinas — Varšavas dzelzeļu Latvijā tajā atklāja 1860. g., Rīgas — Daugavpils dzelzeļu — 1861. g.; Daugavpils — Vitebskas dzelzeļu 1866. g.

Daugavpils iedzīvotāju skaits no 27.800 iedzīvotājiem 1863. g. pieaug līdz 69.700 iedz. 1897. g. un 105.700 iedz. 1914. g., tātad kā 100:250:380. Rīgas iedzīvotāju skaits

Pilsētas ar dzelzeļa pieslēgumu				
Nosaukums	Periods	Dzelzeļa pieslēguma gads	Iedzīv. skaits perioda sākumā	Procentuālais pieaugums
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Jēkabpils	1863—1914	1861	4200	1,32
Jelgava	1863—1914	1868	22800	1,38
Jaunjelgava	1863—1914	1861	3500	1,47
Cēsis	1881—1914	1889	4300	1,65
Ilūkste	1863—1914	1873	2300	1,70
Krāslava	1863—1914	1866	4200	1,80
Līvāni	1897—1914	1861	2600	1,90
Ludza	1897—1914	1901	5100	1,92
Tukums	1881—1914	1877	6200	2,17
Liepāja	1897—1914	1871	64500	2,20
Valmiera	1881—1914	1889	2500	2,24
Krustpils	1897—1914	1861	3600	2,30
Daugavpils	1863—1914	1861	27800	2,60
Grīva	1863—1914	1861	2600	3,10
Rēzekne	1863—1914	1860	3400	3,82
Valka	1881—1914	1889	4200	5,07
Ventspils	1897—1914	1901	7100	7,90

pieaug no 77.000 līdz 282.000 un 530.000, t. i. kā 100:370:690.

Spilgtu piemēru par dzelzeļa lomu pilsētu attīstībā sniedz Liepājas un Ventspils salīdzinājums. Liepājas — Košedaras dzelzeļu atklāja 1871. g., bet mazāk svarīgo Liepājas — Aizputes dzelzeļu 1900. g. Liepājas iedzīvotāju skaits 1863. g. bija 10.200, 1897. g. — 64.500, 1914. g. — 94.000. Ventspils dzelzeļa pieslēgumu (Ventspils — Maskava) dabūja tikai 1901.—1904. g. Ventspils iedzīvotāju skaits 1863. g. bija 3.700, 1897. g. — 7.100, 1914. g. — 26.000. Liepājas iedzīvotāju skaita relatīvais pieaugums ir 100:630:920. Ventspils — 100:190:700. Kamēr Liepājas iedzīvotāju skaits strauji aug pirmajā un otrajā periodā, tikmēr Ventspils iedzīvotāju skaita straujais pieaugums iestājas tikai otrajā periodā, t. i. pēc pieslēguma dzelzeļam.

Šāda dzelzeļa pieslēguma ietekme uz pilsētas attīstību nebūt nav pati par sevi saprotama lieta. Piemēram, pētījumi par

iedzīvotāju skaits pilsētās 1863. un 1897. g.

(augšā — Krievijas robežās, guberņas)

Ar slīpo svītrojumu apzīmēts pilsētu lielums iedzīvotāju skaita ziņā 1863. gadā, bet 1867. gada dzelzceļa tīkls apzīmēts ar divkāršām līnijām. Ar svērtenisko svītrojumu resp. ārējo aploci parādīts pilsētu pieaugums līdz 1897. gadam. Divkāršās un vienkāršās līnijas attēlo dzelzceļa tīklu 1898. gada beigās.

Pilsētas, kas nav apzīmētas ar divējādu svītrojumu vai ar divām koncentriskām aplocēm, laikā no 1863. līdz 1897. gadam nav pieaugušas. Kaunas un Suvalku guberņas (sk. augšā) parādītas kopā.

Avoti: sk. 183. lpp.

MĒROGJS: 15 0 15 30 45 60 75 KM IEDZĪVOTĀJU /KAIT/ TŪM/T.: 2-0 10-0 50-0 DZELZCEĻI: —

Iedzīvotāju skaits pilsētās 1931.—1935. g.

(augšā — valstu robežas)

Slīpais svītrojums apzīmē pilsētu lielumu iedzīvotāju skaita ziņā: Latvijā un Lietuvā 1935. g., Igaunijā — 1934. g., Polijā — 1931. g., Krievijā — 1933. g.

Dzelzceļu tīkls 1939. gadā.

Avoti: sk. 183. lpp. un Rīgi statistika Keskbiuroo, (Rahvastikuprobleeme Eestis, II Rahvaloenduse tulemusi (Tallinn, 1937), Vihk IV; Centralinis Statistikos Biuras (Vilnius) publikācijas; Chief Bureau of Statistics of the Polish Republic (Warsaw) publikācijas.

Austrumprūsiju liecina, ka tur dzelzceļa tīkla izbūve pagājušā gadsimtenī nav veicinājusi mazo pilsētu iedzīvotāju skaita pieaugumu⁵⁾. Tādēļ arī mums jāpārbauda dzelzceļa pieslēguma ietekme uz Latvijas mazajām pilsētām ar sīkāku analīzi.

Šim nolūkam aplēsīsim pilsētu iedzīvotāju ikgadējo procentuālo pieaugumu, lietojot salikto augļu formulu⁶⁾, un dabūtos rezultātus sagrupēsīm atkarībā no tā, vai pilsētai dzelzceļa pieslēgums ir vai nav.

No šī pārskata vispirms redzams, ka pilsētas lielumam perioda sākumā nav korelācijas ar pilsētas pieauguma procentu, izņemot vienīgi sevišķi mazās pilsētas. Pēdējām, protams, bija daudz vieglāk strauji pieaugt nekā lielākām pilsētām.

Pamatojoties uz šo konstatējumu, varam ignorēt faktu, ka tad, kad Latvijā sāka būvēt dzelzceļus, pilsētas bija lielākas nekā iepriekšējā posmā, kad dzelzceļu nebija. Ja tā, tad tabula 185. lpp. liecina, ka pilsētām ar dzelzceļa pieslēgumu visumā ir lielāks iedzīvotāju ikgadējais pieauguma procents nekā pilsētām bez dzelzceļa pieslēguma. Ņemot vērā, ka šis secinājums pamatojas uz datiem, kas attiecas uz dažādiem laika posmiem, varētu celt iebildumus, ka salīdzināti nevienveidīgi lielumi. Varbūt analizētā perioda beigās vispārējā saimniecības konjunktūra izraisīja straujāku pilsētu uzplaukumu neatkarīgi no tā, vai pilsētām dzelzceļš bija vai nebija. Lai noskaidrotu šo jautājumu, salīdzināsim pilsētu iedzīvotāju skaita pieaugumu laikā no 1897. g. līdz 1914. gadam, atkal šķirojot pilsētas, kur dzelzceļš bija, no tām pilsētām, kur dzelzceļa nebija. Aplēsuma rezultāti ir šādi: 11 pilsētās, kam minētajā laikā dzelzceļa pieslēguma nebija (Ainaži, Bauska, Grobiņa, Limbaži, Kuldīga, Preiļi, Rūjiena, Saldus, Smiltene, Subate, Talsi), kopējais iedzīvotāju skaits 1897. g. bija 37.779, bet 1914. g. 51.500. Ikgadējais procentuālais pieaugums tātad ir 1,84. Turpretim 17 pilsētās, kam dzelzceļa pieslēgums bija (Cēsis, Daugavpils, Grīva, Ilūkste, Jaunjelgava, Jelgava, Jēkabpils, Krustpils, Krāslava, Liepāja, Ludza, Līvāni, Rēzekne, Tukums, Ventspils,

Valka, Valmiera), iedzīvotāju kopējais skaits no 255.500 — 1897. gadā pieauga uz 399.800 — 1914. gadā, t. i. par 2,67% gadā. Ja atskaitām Jelgavu un Ventspili, no kurām Jelgavai bija relatīvi mazs, bet Ventspilij relatīvi liels pieaugums, tad pieauguma procents paliek 2,57. Tātad arī šī pārbaude liecina par to, ka pilsētu iedzīvotāju skaita pieaugumā līdz 1914. gadam Latvijā liela nozīme ir dzelzceļiem.

Rodas jautājums, vai šim secinājumam nerunā pretī sekojošais. No iepriekšējās tabulas redzams, ka bija arī tādās pilsētās, kur pieauguma temps pēc pieslēguma dzelzceļam samazinājās. Piemēram, Cēsīm (priekš dzelzceļa pieslēguma — 1,67, pēc pieslēguma 1,65), Valmierai (2,44 : 2,24), Daugavpilij (3,97 : 2,60), Rēzeknei (5,03 : 3,82), Jaunjelgavai (4,4 : 1,47), Valkai (8,31 : 5,07). Ja atskaita Daugavpili, tad jākonstatē, ka visas šeit minētās pilsētas bija tādās, kurām bija ļoti mazs iedzīvotāju skaits tā perioda sākumā, kad šīm pilsētām dzelzceļa nebija.

Tās tad arī pieder pie tām pilsētām, kurās iedzīvotāju skaits mazā sākuma skaita dēļ varēja straujāk pieaugt un kuŗas jautājumā par pilsētas lieluma ietekmi uz pieaugumu jau nostādījām izņēmuma stāvoklī. No otras puses, tādās pilsētās kā Jēkabpilī (laika posmā bez dzelzceļa, pieaugums ir 1,03% pret 1,32% periodā ar dzelzceļu), Jelgavā (0,50 : 1,38), Ludzā (0,27 : 1,92), Tukumā (0,84 : 2,17), Ventspilī (2,35 : 7,90) un Liepājā (0,0 : 2,2) pieaugums ir lielāks pēc pieslēgšanas dzelzceļa tīklam. Visās šajās pilsētās iedzīvotāju skaits posma sākumā, kad pilsētām nebija dzelzceļa, bija lielāks nekā pirmās grupas pilsētām.

Pievēršoties jautājumam par dzelzceļa ietekmi uz pilsētām patstāvīgās Latvijas laikā, jākonstatē, ka nevar vairs saskatīt tādu ietekmi kā iepriekšējos krievu laikos.

Tā kā tagad visas Latvijas pilsētas ar vairāk par 2000 iedzīvotājiem ir pieslēgtas dzelzceļam (pie kam lielākais attālums līdz dzelzceļa stacijai ir Balviem — 6 km), grūtāk novērot dzelzceļa ietekmi uz pilsētu augšanu. Iemesli, kādēļ dzelzceļa tīkls pē-

⁵⁾ E. Scheu, *Ostpreussen, Eine wirtschaftsgeographische Landeskunde* (Königsberg, 1936), 120. un sek. lpp.

⁶⁾ $K = k \left(1 + \frac{p}{100}\right)^t$, kur K ir iedzīvotāju skaits analizētā posma beigās, k — posma sākumā, t — starplaiks gados, p — meklētais procentuālais pieaugums.

dējā laikā neveicināja pilsētu augšanu, redzami pa daļai no kartogrammas 187. lpp. Kamēr pagājušā gadsimtenī dzelzceļa tīkls pārklāja kartogrammā attēloto teritoriju ar puslīdz vienādu atstarpju paralēlām maģistrālēm ziemeļaustrumu un dienvidrietumu virzienā, kā arī dienvidaustrumu un ziemeļrietumu virzienā, tikmēr pēdējā laikā Latvijas dzelzceļa tīkls izstaro no Rīgas radiāli uz visām pusēm. Kamēr pagājušā gadsimtenī katrs dzelzceļa mezgls kļūst par svarīgu centru, tikmēr jaunākajā laikā Latvijā izveidojies tikai viens centrs — Rīga. Ka tādos apstākļos dzelzceļš pieslēgtajās pilsētās nerada uzplaukumu, varēja vērot jau krievu laikos Jelgavas piemērā. Kaut gan Jelgavu dzelzceļa tīklam pieslēdzta jau 1868. gadā, tomēr Jelgavas iedzīvotāju skaits līdz pirmajam pasaules karā tikko divkāršojās (1863. g. — 22.800 iedz., 1897. g. — 35.100 iedzīv., 1914. g. — 45.700 iedz.). Kopā ar Jēkabpili un Jaunjelgavu, kas bija līdzīgā situācijā kā Jelgava, šajās trijās „J” pilsētās līdz 1914. g. bija mazākais iedzīvotāju skaita pieaugums no visām dzelzceļa tīklam pieslēgtajām pilsētām. Lielāki ērti sasniedzami centri jau priekš 1914. g. nomāca mazākos. Patstāvīgās Latvijas laikā par vienīgo centru izveidojās Rīga, kas tad arī nelāva pārējiem

centriem uzplaukt. Vēl jāņem vērā arī tas, ka dzelzceļš vairs nebija dominējošais satiksmes līdzeklis. Blakus dzelzceļam, ar to konkurējot, arvien vairāk attīstījās auto satiksme. Bet arī auto satiksmes tīkls centrējās vai palīdzēja dzelzceļiem centrēties uz Rīgu, un aprādītais efekts ar to vēl vairāk pastiprinājās.

Vai šeit gūtās atziņas var izlietot prognozei par dzelzceļu turpmāko ietekmi uz Latvijas pilsētām? Pa daļai var, bet kā katra prognoze, arī tā būs nedroša, jo nēvar paredzēt jaunus apstākļus, kas attīstību var novirzīt jaunā plāksnē. Ja ar Latvijas un vēl tālāk uz austrumiem esošo novadu ielēgšanu Eiropas saimnieciskajā lieltelpā daži dzelzceļi izveidotos atkal par lielām maģistrālēm, iespējams, ka pilsētās šo maģistrāļu krustojumos sāktos jauns uzplaukuma posms. Piemēram, maģistrāle Maskava — Rīga, resp. Maskava — Liepāja, krustojoties ar maģistrāli Varšava — Pēterpils, varētu radīt sevišķu uzplaukumu Rēzeknei. Vispār Latvijas austrumu pilsētas Daugavpils, Rēzekne, Krustpils, Jēkabpils varētu tādos apstākļos pieaugt. Tas pats arī zīmētos uz gadījumu, ja minētās pilsētas skartu lielās autoceļu maģistrāles.

PIELIKUMS.

Latvijas iedzīvotāju skaits pilsētās.

Pilsētas	1840.g.	1863.g.	1897.g.	1914.g.	1920.g.	1925.g.	1930.g.	1935.g.	1940.g.
Abrene	1242	1500
Ainaži	543	2100	.	936	923	918	1000
Aizpute	2312	3090	3340	4200	2680	3346	3435	3418	3000
Alūksne	2100	2029	3507	3612	4385	4500
Ape	600	743	983	947	922	1000
Auce	2655	2900	3320	3000
Balvi	811	1000	1583	2024	2000
Bauska	2248	4021	6544	8300	2902	5093	4841	4904	5000
Cēsis	1732	2426	6356	7400	6452	8047	7692	8748	8000
Daugavpils	11361	27825	69675	105700	29003	40640	43226	45160	46000
Dobeles	100	467	1694*	2000	933	1551	2152	2470	2500
Durbe	319	356	.	453	540	551	525	500
Gostīņi	2328	.	878	.	.	993	1000
Grobiņa	1167	1618	1490	1400	1394	1288	1129	1074	1000
Grīva	2633	8146*	12800	2458	2648	5282	5546	6000
Gulbene	2541	3574	3819	4000
Ilūkste	1000	2293	3696*	4100	457	997	1202	1300	1500
Jaunjelgava	1279	3459	5175	7300	1603	2450	2299	2153	2000
Jēkabpils	3316	4201	5829	8200	3558	5656	5607	5826	6000
Jelgava	20321	22790	35131	45700	19640	28321	33048	34099	32000
Kandava	549	982	1500*	2300	1055	1497	1628	1718	1500

Pilsētas	1840.g.	1863.g.	1897.g.	1914.g.	1920.g.	1925.g.	1930.g.	1935.g.	1940.g.
Kārsava	1963	1843	1870	2000
Ķemeri	720	942	1149	1000
Krāslava	4223	4200*	10500	3569	4485	4283	4276	4000
Krustpils	3600*	5300	1914	3526	3213	3658	4000
Kuldīga	4053	4601	9720	11700	4924	6912	6921	7180	6000
Lejasciems	598	500	466	500
Liepāja	10992	10227	64489	94000	51583	60762	57238	57098	52000
Limbaži	877	1134	2412	4700	2560	3085	2935	2870	3000
Livāni	40	1000*	3600	1888	3085	3219	3527	4000
Ludza	4414	3234	5140	7100	5044	5559	5359	5546	6000
Madona	600	600	.	1357	2182	2357	2500
Mazsalaca	1214	1372	1492	1500
Ogre	828	1292	1272	2000
Piltene	1075	1326	1509	1400	912	919	788	737	700
Pļaviņas	2000	1137	1457	2631	1496	1500
Preiļi	928	1000*	2400	1855	1930	1747	1662	1500
Priekule	934	1049	1296	1347	1500
Rēzekne	1091	3371	10795	22800	9997	12620	12680	13131	13000
Rīga	59960	77468	282230	530500	185137	337699	377917	385063	349000
Rīgas Jūrmala	2000*	24100	10060	6514	8013	7863	7000
Rūjiena	3496	4000	3475	4830	4582	4337	4000
Sabīle	767	1400*	.	930	1350	1914	1817	2000
Salacgrīva	900	909	921	1000
Saldu	261	3633*	6000	2424	3693	4349	4410	4000
Sigulda	890	.	.	1444	1618	1500
Sloka	525	562	2114	4600	2025	3552	5285	4651	4500
Smiltene	1484	3500	2357	3251	3590	3754	4000
Strenči	1775	1937	1763	1700
Subate	500	1117	2153*	2300	1420	1713	1696	1489	1500
Talsi	2300	1485	4200*	5100	2978	4077	4192	4116	4000
Tukums	2804	3398	7555	12600	4433	7167	7658	8144	8000
Valdemārpils	1423	1800	2000	959	1064	1130	1135	1000
Valka	870	2617	10922	21500	2964	3339	3341	3268	3000
Valmiera	932	1138	5050	5200	6946	8141	8368	8482	8000
Varakļāni	1810	2100	.	2005	1624	1661	2000
Ventspils	1873	3701	7127	26000	8205	16384	17253	15679	15000
Viesīte	462	.	1124	1258	1340	1500
Vilāni	1398	1370	1333	1500
Zilupe	1566	1500

Tabulas avotus sk. 183. lpp. Ar * apzīmētie dati pēc (F. A. Brokgauz, J. A. Efron, izd.) *Enciklopediķeskiĵ slovarĵ* XXVII (S.-Peterburg, 1899) un M. v. Blaese, *Die Landwirtschaft in Kurland* (Mitau, 1899) 11. un sek. lpp. Dati 1897. gadam nesaskan dažādos avotos par Preiļiem (maksimālais skaits 2100 iedzīv.) un Livāniem (2600 iedzīv.). Sk. piezīmi par Valku 183. lpp. 1940. g. dati aplēsti, izejot no 1935. g. skaitīšanas datiem un iedzīvotāju kustību raksturojošiem skaitļiem. Faktiski pilsētās bija vairāk iedzīvotāju, sevišķi otrā pusgadā.

SILTUMA SAIMNIECĪBAS PĀRRAUDZĪBA.

Jau miera laikos bieži cilāts jautājums par taupību kurināmā izlietošanā. Degvielu imports jūtami ietekmēja tirdzniecības bilanci un malkas patēriņa pieaugums nopietni apdraudēja mežsaimniecību. Tādēļ tautsaimnieciski apsvērumi vien jau prasīja piegriezt vislielāko vērību taupīgai kurināmā izlietošanai. Kaža laika apstākļi vēl jo vairāk prasa spert visus iespējamus soļus, lai veicinātu kurināmā lietderīgāku izmantošanu. Arī tīri finansiālas dabas apsvērumi rāda, ka ir aprēķins šim jautājumam ziedot vērību un nebaidīties sākumā ieguldīt zināmus līdzekļus, lai kurināmā taupīšanas jautājumu ievirzītu praktiskā gultnē. Agrāk Latvijā gadā sadedzināja apm. 670.000 tonnas akmeņogļu un koksa, bez tam vēl apaļi rēķinot 9 milj. stēru malkas un apm. 100.000 tonnas kūdras. Pārreķinot visu izlietoto kurināmo līdzvērtīgā akmeņogļu daudzumā un pieskaitot šķidros kurināmos, kā arī gāzi, dabūjam aptuveni gada patēriņu līdzīgu 2.250.000 tonnām akmeņogļu, kuŗu tagadējā tirgus vērtība ir apm. 90 miljoni marku. Tātad, panākot kurināmā patēriņa samazināšanu caurmērā par 1%, gadā gūst RM 900.000 lielu ietaupījumu. Ņemot vērā pašreizējo siltuma saimniecības stāvokli Latvijas rūpniecībā un laukos, bez pārspilējuma var teikt, ka bez radikālām pārbūvēm un bez lieliem kapitāla ieguldījumiem ar pareizāku strādāšanas veidu vien ir iespējams kurināmā patēriņu samazināt vismaz par 5%.

No augšminētā kurināmā daudzuma, pārreķinot līdzvērtīgā akmeņogļu svarā, izlietots:

	tonnās	%
rūpniecībā	700.000	31,0
dzelzceļiem	150.000	6,7
pilsētu apkurei un mājturībā	350.000	15,6
uz laukiem	1.050.000	46,7

Kopā 2.250.000 100,0

Kā redzams, vislielākais kurināmā patērētājs ir lauki, kas racionālizāciju, bez

šaubām, jūtami apgrūtina. No tīri tehniskā viedokļa gan tieši laukos būtu iespējams siltumtehniku nostādīt daudz lietderīgāk, jo tur esošās ierīces bieži ir diezgan primitīvas un arī darbu paņēmienus varētu uzlabot. Krāsnis pa lielākai daļai ir bez hermētiskām durvītiņām, plītim nav pievienotas ierīces ūdens uzsildīšanai u. t. t. Tomēr praksē nav cerams tuvākā nākotnē sasniegt ievērojamus uzlabojumus lauku siltuma saimniecībā, jo kurināmā patērētāju skaits ir ļoti liels, bet katrs no tiem atsevišķi ir samērā sīks patērētājs. Ja gribētu drīzumā radikāli pārkārtot lauku krāsnis un plītis, tad tādām darbam pietrūktu vajadzīgo materiālu un it sevišķi attiecīgu amatnieku. Paliek iespēja ar sistematiskas propagandas palīdzību panākt darba paņēmieni uzlabošanu lauku siltuma saimniecībā un lietderīgāku kurināšanu. Protams, iespējamības robežās pakāpeniski jācenšas arī pārkārtot un papildināt jau pastāvošās ierīces, krāsnis un plītis.

Ņemot vērā lielo patērētāju skaitu uz laukiem, siltuma saimniecības speciālistiem nav iespējams tos visus apmeklēt, pārbaudīt stāvokli un tieši dot katram gadījumam vispiemērotākos norādījumus, bet jāapmierinās ar vispārēja rakstura sistematisku propagandu par vēlamiem uzlabojumiem iekārtā un darba paņēmienos. Tiešo kontaktu zināmā mērā varētu panākt, iesaistot siltuma saimniecības racionālizācijas darbā mājturības pārraudzes, kur tādās jau darbojas — agronomus, lauku tehniķus un aktīvākos lauksaimniecības biedrību darbiniekus. Minētās personas kādos īsākos kursos varētu sīkāki iepazīties ar iespējamām uzlabojumiem un, apmeklējot lauku saimniecības parastākos gadījumos, tās spētu sniegt tiešus aizrādījumus arī siltuma saimniecības jautājumos, bet sarežģītākos jautājumos pieprasīt padomu no speciālistiem. Pirms uzsākt propagandu par uzlabojumiem lauku siltuma saimniecībā, nepieciešams izdarīt rindu pētījumu un novē-

rojumu lauku ikdienas apstākļos. Tikai pamatojoties uz šādiem pētījumiem drīkst taisīt slēdzienus par vēlamiem un iespējamam uzlabojumiem. Līdz šim inženieri un tehniķi maz iedziļinājušies lauku siltuma saimniecības jautājumos, jo šos kurināmā patērētājus uzskatīja par pārāk mazsvarīgiem, tādēļ visa vērība tika piegriezta rūpniecībai un centrālās apkures jautājumiem. Lauku siltuma saimniecība nekādā gadījumā nav rūpniecību siltuma saimniecība pamazinātā mērogā, kuŗai varētu vienkārši dot tos pašus norādījumus, kādi derīgi rūpniecības uzņēmumos. Īpatnēji ikdienas apstākļi var izvirzīt arī īpatnējas prasības siltuma saimniecībai un tās jāievēro, ja grib lauciniekiem tiešām palīdzēt un iegūt viņu uzticību. Uzticība ir nepieciešama, jo citādi visi labi domātie padomi pa lielāku daļu paliks ņievēroti un vēlamo kurināmā ietaupīšanu nepanāks.

Ar grūtībām ir saistīta arī siltuma saimniecības uzlabošana pilsētās, ciktāl tā attiecas uz dzīvokļu apsildīšanu un kurināmā izlietošanu mājturības vajadzībām. Arī šeit, tāpat kā laukos, dzīvokļu lielais skaits traucē organizēt tiešu pārraudzību par katru kurināmā patērētāju. Pilsētās galvenā kārtā varēs izmantot sistematisku propagandu gan dienas presē, gan ar sevišķas literatūras palīdzību; tālāk var ņemt talkā pareizu kurināšanas paņēmieni demonstrācijas, īsas apmācības centrālo apkuŗu kurinātājiem u. t. t. Pa lielāku daļu pilsētu dzīvokļos, kur nav centrālās apkures, uzstādītas krāsnis ar hermētiski noslēdzamām durvtnēm. Ja durvtnes pietiekoši blīvi slēdz, tad ar šīm krāsnīm var sasniegt pilnīgi apmierinošus rezultātus un par uzlabotām konstrukcijām nav sevišķi daudz galva jālauza. Esošās krāsnis plašākos apmēros pārbūvēt praktiski arī nav iespējams materiālu un amatnieku trūkuma dēļ. Tādēļ visa vērība piegriežama siltuma zudumu samazināšanai caur logiem un durvīm, kā arī pareizai kurināšanai. Mēģinājumi, kuŗus es 1926. gadā izdarīju Rīgas pilsētas uzņēmumu valdē, rādīja, ka parastajā podu krāsnī, sadedzinot vienu un to pašu malkas daudzumu, pareizi kurinot var derīgi iegūt par 30% vairāk siltuma, nekā kurinot ar atvērtām durvtnēm. Nākošā ziemā apkurināšanā, domājams, sevišķas

grūtības radīs nenormāli augstais malkas mitrums, jo daudziem būs jāapmierinās ar šinī vasarā cirstu malku. Siltuma ziņā mitra malka ir tikai nedaudz mazvērtīgāka par sausu, jo malku pārdod nevis pēc svara, bet gan pēc tilpuma un vienā mitras malkas stērā ir tāds pats koksnes daudzums kā sausā stērā. Jāzaudē vienīgi tas siltums, kāds nepieciešams liekā mitruma iztvaicēšanai un tas nepārsniedz 3% no visas siltumspējas, salīdzinot parasto sauso malku (20% mitruma) ar zaļi cirstu. Rūpniecības uzņēmumos, kur iekārtotas attiecīgas kurtnes un kurināšana ilgst nepārtraukti ilgāku laiku, mitras malkas sadedzināšana nerada sevišķas grūtības. Citāds stāvoklis krāsnis apkurināšanā; tur degtnes sienas kurināšanas sākumā ir samērā aukstas, bet kurināšanas laiks visai īss, tādēļ mitra malka nespēj labi aizdegties. Rezultātā rodas slikta siltuma izmantošana, kaut gan attiecīgais malkas tilpums satur tikai nedaudz mazāk siltuma kā sausa malka. Agrāk tehniķi šim jautājumam vērību nepiegriezta, jo krāsnis telpu apsildīšanai likās pārāk necīgs objekts; otrkārt, nebija nekādas vajadzības kurināt ar mitru malku, kad pietiekošā daudzumā varēja iegūt sausu kurināmo. Tagad iestādei, kuŗai būs uzdots rūpēties par taupīgu kurināšanu, nekavējoties jācenšas ar mēģinājumiem noskaidrot, kādi paņēmieni pašreizējos apstākļos varētu dot vislabākos panākumus, ja apsildīšanas krāsnis un virtuves plītis jākurina ar mitru, pat ar zaļu malku.

Cīņa par taupīgu kurināšanu vislielākos panākumus var gūt rūpniecības sektorā. Šeit uzņēmumu skaits nav liels, atsevišķi patērētāji izlieto tādus kurināmā daudzumus, ka katrs ietaupītais procents dod jūtamu ietaupījumu kurināmā svarā un arī naudā. Rūpniecības siltuma saimniecības jautājumi ir pietiekoši izpētīti un pārzināmi, tādēļ šeit visumā siltuma saimniecības speciālistam nenākas meklēt jaunus ceļus, bet tam vienīgi jāfiksē katrā uzņēmumā pašreizējais siltuma saimniecības stāvoklis un katrā uzņēmuma īpatnējie darba apstākļi, lai noteiktu nepieciešamos soļus kurināmā patēriņa samazināšanai. Tas apstāklis, ka rūpniecības uzņēmumos siltuma saimniecība parasti ir sarežģītāka, vēl vairāk palielina iespēju atrast vājākas vietas un sasniegt

lielākus ietaupījumus. Savā apskatā tādēļ galvenā kārtā runāšu par līdzekļiem, ar kādiem pašreizējos apstākļos vispilnīgāki un visātrāki var sasniegt taupību rūpniecības siltuma saimniecībā. Šeit iespējami trīs galvenie ceļi.

Pirmkārt, rūpniecības uzņēmumā kurināmā patēriņu var samazināt, uzstādot jaunu racionālāku iekārtu, automatizējot līdz pēdējai iespējai visas darbības, un ar to padarot iekārtu neatkarīgu no apkalpotāju neuzmanīgākas vai nolaidīgākas strādāšanas. Pašreiz un, domājams, arī tuvākā nākotnē šis ceļš atkritīs, jo tas prasa lielus kapitāla ieguldījumus, un arī pārkārtošanai vajadzīgās ierīces būs grūti dabūjamas. Arī normālos apstākļos šāda racionālizācija no uzņēmuma privātsaimnieciskā viedokļa atmaksājas tikai tad, ja tā nepārsniedz zināmas robežas. Starp Rīgas uzņēmumiem var atrast vairākus piemērus, kur, racionālizējot siltuma saimniecību, ir gan panākta kurināmā patēriņa samazināšana, bet pārkārtojums prasījis tādus kapitāla ieguldījumus un elektrības patēriņa palielinājumu, ka pieaugušie izdevumi par ieguldīto kapitālu un strāvu jūtamā pārsniedz ietaupītā kurināmā vērtību. Protams, zināmos apstākļos tautsaimnieciski apsvērumi var apsviekt katru kurināmā ietaupījumu, pat ja no uzņēmuma privātsaimnieciskā viedokļa tas izrādītos neizdevīgs. Otrkārt, var gūt jūtamus kurināmā ietaupījumus pareizi sakombinējot dažādus uzņēmumus. Piem., tehniskās spēka stacijas ar dzesinātāju ūdeni aizpludina upēs milzīgus siltuma daudzumus; kombinējot šādu staciju ar pilsetas apsildīšanu, var panākt jūtamu kurināmā ietaupījumu. Līdzīgs stāvoklis ir visos uzņēmumos, kuŗos spēku ražo tvaika mašīnas vai turbīnas. Ja tādas rūpniecības nevar pašas derīgi izmantot visu attvaika siltumu, tās jākombinē kopā ar uzņēmumiem, kas prasa mazāk spēka, bet izlieto daudz siltuma.

Metallu apstrādāšanas rūpniecībā no krāsnīm skurstenī aizplūst gāzes ar 800° temperatūru. Ja arī daļu no šī siltuma ar dažu papildierīču palīdzību varētu derīgi izmantot pats uzņēmums, tomēr daudz siltuma paliks pāri, it sevišķi vasarā. To varētu labi izmantot, pievienojot veļas mazgātuvī, pirtī vai līdzīgu uzņēmumu. Arī

dārzniecības un siltumnīcas varētu kaut ko gūt no «simbiozes» ar šādu rūpniecību. Kamēr visa rūpniecība dibinājās uz šauri privātsaimniecisku bāzi, nepieciešamo kopdarbību bija grūti sasniegt, bet valstij pārņemot virsvadību, ir droši paredzams, ka nākotnē no katra jaundibināmā uzņēmuma būs jāprasa kombinējums ar kādu liekā siltuma vai liekā spēka patērētāju, lai kopējos siltuma zudumus samazinātu līdz minimumam un lai nerastos tautsaimnieciski zaudējumi. Kaut arī pa šo ceļu ejot nākotnē ir paredzami ievērojami ietaupījumi siltuma saimniecībā, pašreiz tas praktiski maz var dot. Tomēr iestādēm šie jautājumi pastāvīgi jāpatur vērā, lai atveŗot jaunas rūpniecības, sistematiski prasītu racionālu siltuma saimniecību, kas daudzos gadījumos iespējama tikai kombinējot dažādus uzņēmumus.

Paliek trešais ceļš, kas pašreiz un tuvākā nākotnē var dot vislielākos praktiskos panākumus kurināmā taupīšanā. Pareizi apkalpojot kurtuves, mašīnas un ierīces, lietderīgāki saskaņojot atsevišķus procesus, katrā uzņēmumā var gūt kurināmā ietaupījumus ar jau pašlaik esošo iekārtu, vai arī nedaudz to pārkārtojot vai papildinot ar ietaisēm, kādas iespējams uz vietas ražot. Pamatojoties uz piedzīvojumiem un novērojumiem, varu teikt, ka rūpniecības uzņēmumos caurmērā var sagaidīt kurināmā pazeminājumu vismaz par 10%, uzlabojot vienīgi darba paņēmienus vai izdarot tagadējos apstākļos iespējamus pārkārtojumus un papildinājumus iekārtā. To sasniegt var ar sistematisku pārraudzību. Rūpniecības uzņēmumu skaits nav pārāk liels, un iespējams organizēt tiešu pārraudzību. Zināmā laikā attiecīgais siltuma saimniecības speciālists apmeklēs katru viņam pakļautu uzņēmumu un bez tam, protams, regulāri seko arī kurināmā patēriņam pēc ziņojumiem. Sākot ar lielākiem kurināmā patērētājiem, pakāpeniski visus rūpniecības uzņēmumus var iekļaut pārraudzības tīklā.

Ārpus uzņēmuma stāvošā siltuma saimniecības pārraudzība ir nepieciešama aiz vairākiem iemesliem. Katrā atsevišķā rūpniecības uzņēmumā nav iespējams saistīt lietpratēju siltuma saimniecības jautājumos, sevišķi mūsu apstākļos, kur visvairāk ir vidēja lieluma rūpniecības. Siltuma saim-

niecības jautājumi ir visai sarežģīti un nevar prasīt, lai uzņēmuma tehniskie spēki un inženieri varētu arī šinī nozarē visos sīkumos iedziļināties, neatraujoties no saviem tiešiem pienākumiem fabrikas produkcijas vadīšanā. Pat lielos uzņēmumos, kur saistīti speciāli inženieri-siltuma tehniķi, pārraugs var sniegt jaunus ierosinājumus, jo tas pastāvīgi atrodas saskarē ar vairākiem uzņēmumiem un pastāvīgi uzkrāj derīgus novērojumus no daudzām vietām. Pārraudzība no malas novērš arī zināmu šablonismu, kas dabīgi rodas atsevišķā uzņēmumā. Pārraudzības organizāciju lietderība ir daudzkārt pierādījusies arī citās saimniecības nozarēs. Piem., ienesīga lopkopība nav nemaz domājama bez pārraudzības biedrībām, pie kam pārraudzībai pakļautas arī vispriekšzīmīgākās saimniecības, kuņu vadītāji, bez šaubām, nav mazāki lietpratēji kā pārraugs. Arī siltuma saimniecībā pārraudzības organizācijas visās kultūras zemēs jau gadu desmitiem ilgi pierādījušas šādu nepieciešamību. Pa lielākai daļai tās saistītas vai izaugušas no tvaika katlu pārraudzības biedrībām.

Pat birokratiskajā cariskajā Krievijā rūpniecības uzņēmumi savu tvaika katlu pārraudzību varēja uzticēt pašu vadītām biedrībām, kas strādāja arī siltuma saimniecības racionālizēšanas darbu. Vācijā līdzīgas organizācijas ar sekmēm darbojas jau vairāk kā 70 gadus. Kāda iestāde tagad stāsies pie siltuma saimniecības pārraudzības organizēšanas, būtu no mazāka svara, tikai šo darbu nedrīkstētu vilcināt. Katrā ziņā pārraudzības darbā jāpiesaista arī katlu inspekcijas darbinieki, kam pastāvīgs kontakts ar rūpniecības uzņēmumiem. Tomēr uz tiem vien nav iespējams minēto organizāciju dibināt, jo drošības pārraudzība arī jāturpina. Bez tam ir uzņēmumi, kuņos tvaika katlu nemaz nav, piem., dažas metālu apstrādāšanas rūpnīcas, un kur tomēr kurināmā patēriņš rūpniecības krāšņu apkurināšanai ir visai ievērojams. Tātad siltuma saimniecības pārraudzība nepieciešama. Arī

vidēji sekmīgi darbojoties pārraudzības organizācija tautsaimnieciski atmaksājas. Domājams, ka pēc pilnīgas izveidošanas visā Latvijas teritorijā pārraudzības organizācija nodarbinātu 40 personas, un izdevumu budžets gadā sasniegtu RM 300.000. Ja tādai organizācijai izdotos samazināt kurināmā patēriņu laukos par 0,5%, pilsētās par 1% un rūpniecībā par 5% — tad, izejot no sākumā minētiem skaitļiem, gadā kurināmā ietaupījums būtu RM 1.740.000, un pārraudzības izdevumi bagātīgi segtos. Protams, organizāciju nav iespējams no paša sākuma izveidot tik plašu, jo trūkst darbinieku. Tie organizācijai pamazām jāizaudzina, jo tikai praktiskā pārraudzības darbā var rasties lietpratēji siltuma saimniecības jautājumos, kas nepieciešami arī daudzos uzņēmumos un iestādēs.

Pēc augšējās schēmas pārraudzībā nav iekļauta dzelzceļu saimniecība, kas ir īpatnēja un kuņa pati varētu iekārtot savu speciālu pārraudzību, cik tālu tā jau nepastāv.

Rūpniecības uzņēmumos pārraudzība nedrīkst aprobežoties vienīgi ar aizrādījumiem un padomiem. Iekļaujot kādu uzņēmumu pārraudzībā, ar tehniskās pārbaudes palīdzību un grāmatvedības datiem ir konstatējams vidējais attiecinātais kurināmā patēriņš un tā atkarība no produkcijas. Tālāk, atkarībā no attiecinātā kurināmā patēriņa samazināšanas, noteicamas prēmijas darbiniekiem; tas kurināmā taupību tiešā vai netiešā veidā var veicināt. Prēmijas piešķiramas arī pārraudzības organizācijas darbiniekiem.

Neaizverot acis pret grūtībām, kādas radīsies siltuma saimniecības racionālizācijā, sevišķi ņemot vērā plašo masu konservātismu un neuzticību visādiem jauninājumiem, tomēr droši var teikt, ka ar sistematiskas pārraudzības organizēšanu un propagandu var sasniegt ievērojamus tautsaimnieciskus ieguvumus nevien rūpniecībā, bet arī pilsētu apkurināšanā un lauku saimniecībās.

CHRONIKA UN INFORMĀCIJA.

Pārraudzībai jau padotas 220 000 slaucamas govīs.

Lopkopības pārraudzības biedrības, pēc piensaimnieku sabiedrībām, ir lauku saimnieciskā dzīvē visnoderīgākās biedrības, kuŗu nozīmi lauksaimnieki jau izpratuši un atzinuši vairāk desmit gadus atpakaļ. Pirmās pārraudzības biedrības nodibinājās 1904. gadā Allažos, Vestienā un Smiltēnē. Līdz pirmam pasaules kaŗam to skaits sasniedza gandrīz 300. Kaŗa laikā viņu darbība izbeidzās, un 1920. g. darbojās tikai 2 lopkopības pārraudzības biedrības. Tomēr Latvijas pastāvēšanas laikā biedrību skaits strauji auga. 1925/26. g. jau bija 516 biedrības ar 10 000 saimniecībām un ar 86 000 slaucamām govīm, kas sastādīja nepilnus 15% visu slaucamo govju skaita. 1934/35. g. pārraudzībā bija saistītas 120 000 slauc. govīs vai 17,4%, 1939/40. g. — 222 400 govīs vai 24,7% un tagad, neskatoties uz kaŗa apstākļiem — 1. janv. 1942. g. pārraudzībā atradās apaļos skaitļos 220 000 slaucamo govju vai gandrīz 29% visa slaucamo govju skaita. Zīmīgi, ka šinī kaŗā lopkopji cieši turas pārraudzībā un ja arī kāds izstājas, tad to rindas papildinās ar jaunpienākušiem. Tikai lopkopības pārraugu trūkums vēl kavē šo biedrību vai sekciju attīstību.

Lopkopības pārraugu uzdevums nav tikai mācīt, kā lopus labi un pareizi ēdināt, bet arī sekmēt lopu izlasi un tīršķirnes ganāmpulka izveidošanu. Tas dos lopkopjiem lielas izredzes turpmākā vaislas lopu tirdzniecībā. Jau tagad daļu gaļas lopu var atvietot ar vaislas lopu nodošanu ārējiem tirgiem par izdevīgām cenām.

Arī lopu ēdināšanā pie mazas barības izvēles joprojām labi noder lopkopības pārrauga norādījumi.

Pārraudzības slaucamas govīs caurmēra piena raža ir apm. 2 800 kg gadā, kas ir gandrīz divi reizes lielāka nekā govīs ārpus pārraudzības.

Latviešu tautsaimniecības terminoloģijas vārdnīca.

Pēc tam, kad vairāk kā divdesmit gadus ar sekmēm darbojusies Universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte un izdoti vairāki saimnieciski izdevumi, latviešu tautsaimniecības terminoloģija tik tālu jau izkopta, lai varētu izdot sevišķu tautsaimniecības terminoloģijas vārdnīcu. Tomēr vēl daudzi jēdzieni tiek apzīmēti ar dažādiem vārdiem, bet daudzi vārdi tiek lietoti nepareizi. Sakarā ar to rodas pārpratumi, kuŗus

varētu novērst izdodot tautsaimniecības terminoloģijas vārdnīcu. Vajadzību pēc šādas vārdnīcas tieši tautsaimniecības disciplīnās rada vēl tas apstāklis, ka vairums tautsaimniecības terminu ņemti no parastās sarunas valodas, kur šiem vārdiem atbilst vēl pietiekoši nenorobežoti jēdzieni. Tas nozīmē, ka šie vārdi precīzi jādefinē, lai tos varētu lietot kā adekvātus. Šo vajadzību dēļ Saimniecības pētīšanas institūts kā pirmo mūsu tautsaimnieku kopēji veicamo darbu organizē tautsaimniecības terminoloģijas vārdnīcas izdošanu.

Vārdnīcā paredz uzņemt: 1) terminus par visām tautsaimniecības un juridiskām disciplīnām, ko māca Universitātes tautsaimniecības nodaļā. 2) Bez terminiem latviešu valodā paredzēts vārdu tulkojums vācu valodā, (iespējams arī angļu un franču valodā), definīcija vai īss paskaidrojums, norādījumi uz nepareiziem terminiem, kas ieviesušies un izskaujami. Atsevišķos gadījumos tiks sniegti piemēri un grafiski attēli. Ja par attiecīgu jautājumu ir literātūra latviešu valodā, tiks sniegti bibliografiski norādījumi. Pielikumā paredzēts vācu-latviešu terminu saraksts. Personu vārdus, vietu vārdus un preču marku nosaukumus vārdnīcā neuzņems.

Par vārdnīcas līdzstrādniekiem aicināti visi Universitātes tautsaimniecības nodaļas mācības spēki, Lauksaimniecības akadēmijas tautsaimniecisko disciplīnu mācības spēki un saimniecības praktiķi. D.

Eiropas apgādes izredzes.

Ziņas par sējumu stāvokli, kas ienākušas gandrīz no visām Eiropas valstīm, liecina, ka izredzes būs labākas, kā to varēja paredzēt. Bargās ziemas postījumi prasīja daudz pūļu no lauksaimniekiem, lai būtu iespējams nodrošināt apgādi. Bez šaubām, šīs pūles nevarēs visur izlīdzināt šos postījumus, jo vasarāju ražas caurmērā tomēr ir mazākas nekā ziemājiem, bet nevajaga aizmirst, ka jau pagājušajā rudenī visur sējumu platība palielināta, tādēļ sagaidāmas arī lielākas ražas, kas būs pietiekošas, lai izlīdzinātu pārziemošanas sekas. Tāpēc arī atzīmējama Francijas apgādes uzlabošanās, kas pieļaus ne tikai pieņemt līdzšinējās pārtikas devas, bet arī ievest mazus uzlabojumus. Spānijā olīvu raža ir priekšzīmīga, ar ko spāņu saimniecībā piepildās robs tauku apgādē. Olīvu raža pat pielaidīs eksportēt apm. 20 000 to olīveļļas. Taču ar to nevajadzētu rēķināties, jo kaŗa laikos ražotāji ne katreiz var nodot svarīgākos pārtikas

līdzekļus tādā apjomā kā paredzēts, kurpretim patēriņš, aiz tīri psiholoģiskiem apsvērumiem, uzrāda tendenci kāpt. Arī labības ražas izredzes Spānijā ir ļoti labvēlīgas. Tas pats visumā sakāms par Eiropas dienvidaustrumu svarīgākām lauksaimniecības zemēm.

Laikraksts «Der Nahe Osten» ziņo par sējumu paplašināšanu. Piem., cukurbiešu stādījumu platība Bulgārijā no 19 000 ha pavairota līdz 28 000 ha, ar ko cer nodrošināt iekšzemes cukura patēriņu. Kartupeļu lauku platība, kas 1941. g. bija 25 000 ha, arī ievērojami paplašināta. Ar sojas pupām apsēti jau apm. 70 000 ha.

Rumānijā šopavasār apsēts pavisam par 1 miljonu ha vairāk kā parasts. Palielināti ne tikai vasaras kviešu un miežu, bet arī auzu, rīsa, apīņu, kartupeļu un pākšaugu sējumu platības. Kukuruzas sējumu platība pieaugusi no 250 000 ha līdz 3,75 milj. ha; tabakas — no 15 000 ha līdz 35 000 ha.

Ungārijā it sevišķi pavairoti eļļas un šķiedraugu sējumi. Saules puķu platību vērtē 100 000 ha, bet rapšu — 30 000 ha. Jārēķina, ka eļļas augu sējumu platība 1942. g. kopsummā pēc plāna paaugstināta par apm. 100%. Blakus saules puķēm, apsēti arī ricīna, linu, sojas pupu, magoņu un saldo lupīnu lauki.

Serbijas cukurbiešu stādījumu platība no 4000 ha palielināta līdz 15 000 ha, kartupeļu lauki — no 20 000 līdz 70 000 ha. Saules puķu sējumu platībai jāsasniedz 30 000 ha; kaņepāju — 15 000 ha.

Kā redzams, tad dienvidaustrumu valstu sējumu platības ievērojami paplašinātas, kas pastāvošajos laika apstākļos, cik paredzams, dos arī paaugstinātas ražas.

Ukrainas pavasara sējumu bilance pārrunāta Rovno darba apspriedē. Arī šeit bija iespējams apstrādāt laukus plašākos apmēros, nekā bija paredzēts. Lai gan apgāde ar sēklu visur veikta apmierinoši, nevajadzētu tomēr likt pārspīlētas cerības uz ražu, jo raža no 1 ha Ukrainā arvien bijusi zemāka kā Vācijā, bez tam jūtamas pārziemošanas sekas. Rudens darbi arī netika veikti laikā, un arī sliktais pavasara laiks aizkavēja pavasara sējas darbus. Tādēļ nevarēs rēķināties ar Ukrainas normāliem apstākļiem atbilstošu ražu. Taču, apsverot visus augstāk minētos vērtējumus, varam būt pilnīgi droši, ka arī turpmāk Eiropa spēs pati sevi apgādāt ar pārtiku.

P.

Darba vietas maiņa kara saimniecības uzņēmumos.

Četru gada plāna pilnvarotais Vācijā uzdevis rīkojumu, kas nosaka, ka darba līguma attiecības kara saimniecības uzņēmumos var izbeigt tikai ar darba pārvaldes piekrišanu resp. ar rīkojumu un nevis kā līdz šim tikai

darba devējam un darbaņēmējam savstarpēji vienojoties. Līgumi, kas noslēgti noteiktam laikam, automatiski turpinās. Šī rīkojuma pārkāpēji sodāmi ar cietuma un naudas sodu vai ar vienu no šiem sodiem. Naudas soda apmērs nav ierobežots. Rīkojums paliek spēkā līdz 1942. g. 1. oktobrim un tā pārzināšana uzticēta darba spēka izvietošanas ģenerālpilnvarniekam Sauckel'am. Pēdējais noteicis, ka šis rīkojums attiecināms uz šādām nozarēm: ogļu un rūdu raktuves, naftas iegūšana, šķidro degvielu un smērvielu rūpniecība, ūdens, gāzes un elektrības apgāde, dzelzs un tērauda ražošana, metālu kausēšanas un pufabrikātu uzņēmumi, armijai pakļautas izgatavošanas un labošanas darbnīcas, valsts dzelzceļi, pasts, iekšējo ūdeņu kuģniecība un ostu darbi.

Atsevišķu uzņēmumu piederību pie kādas no šīm nozarēm nosaka darba pārvalde un tās lēmums saistošs arī tiesām.

Bez tam darba pārvalde var ieskaitīt šim rīkojumam pakļauto uzņēmumu skaitā arī citus uzņēmumus; tādā gadījumā uz šiem uzņēmumiem rīkojums attiecināms tikai no tās dienas, kad uzņēmums saņēmis darba pārvaldes paziņojumu. Rīkojums neattiecas uz nodarbinātām sievietēm un jauniešiem, kas jaunāki par 18 gadiem, kā arī uz darbiniekiem, kas pieņemti kā izpalīgi vai tikai izmēģinājumam uz laiku līdz 1 mēnesim. Darba līgumus, kuŗu izbeigšanās termiņš notecējis pirms 21. jūnija, šis rīkojums neskar.

— is.

Piensaimniecības izkopšana Vācijā.

Vācu pensaimniecībai pretēji pirmam pasaules karam ir izdevies uzturēt produkciju necerēti augstā līmenī. Neskatoties uz ārzemju lopbarības trūkumu, piena produkcija 1941. gadā ir tikai nedaudz zemāka nekā pēdējā miera gadā. Piena nodošana pienotavās pieaugusi par 50%; līdzīgi augusi arī sviesta produkcija. Dzeramā piena patēriņš par 20% pārsniedzis miera laika patēriņu; kazeīna produkcija pieaugusi par 15%.

Sevišķi panākumi sasniegti piena pilnīgas izmantošanas ziņā. Pārkārtojumiem ir palieloša nozīme arī miera laika apstākļos; tie faktiski nozīmē apvērsumu pensaimniecības tehnikā. Ar vājpiena sabiezīšanas paņēmieni, to var tieši izstrādāt sierā, izmantojot pilnīgi izejvielu bez suliņu atdalīšanas. Svarīga nozīme piešķirama arī olu atvietotāju izgatavošanai no vājpiena. No piena ražotie olu atvietotāji atbilst jau tagad 800 miljoniem olu, pie kam dažā ziņā šie atvietotāji esot pārāki par olām. Pirms kara apm. 500 milj. litru suliņu palika neizlietoti. Tagad šīs suliņas izlieto kazeīna, pārtikas līdzekļu, cepjamo palīglīdzekļu, mākslīga medus, marmelādes, kā arī sevišķu dzērienu izgatavošanai. Šādā veidā pārstrādāšanā tagad nāk 210 milj. kg suliņu. Par svarīgu

taid tos pārvietot un iesaistīt attiecīgos uzņēmumos Vācijā.

Francijas inženieri un uzņēmumu vadītāji apceļojot Vāciju noskaidro vispiemērotākās vietas šo grupu iesaistīšanai darbā.

Šādu grupu izveidošanu veicina apstākļi, ka sakarā ar izejvielu trūkumu rūpniecība tiek koncentrēta un daudzi savu darbību izbeidz un tā atbrīvo veselās darba apvienības. Visvairāk grupu organizēts līdz šim mechanikas, ķīmijas un optikas rūpniecības nozarēs; arī tekstilrūpniecībā šis process jau sācies.

Vervēšanas darbos piedalās prefekti, valsts darba sekretāra (Staatsekretär für Arbeit) pārstāvji, rūpniecības inspektori, uzņēmēju apvienību priekšēdētāji un arod biedrību sekretāri. «Informācijas centrs franču darbam Vācijā» ar preses palīdzību un savos birojos, kuņģi atrodas visās lielākās pilsētās, sniedz visas franču strādniekam nepieciešamās vai noderīgās ziņas.

Birojos atrodami piedāvājamo vietu saraksti, un strādnieks, dodamies uz Vāciju, jau zina, kādā pilsētā un kuņģi uzņēmumā būs viņa jaunā darba vieta un viņa kabatā ir darba līgums, ko parakstījis attiecīgā uzņēmuma īpašnieks. Līgumā noteikta strādnieka alga, darba laiks, viņam pienākošies sociālās apdrošināšanas pakalpojumi u. t. t. Precētiem strādniekiem pēc pusgada, bet neprecētiem pēc 1 gada nostrādāšanas ir tiesības uz atvaļinājumu, pie kam ceļš līdz robežai un atpakaļ ir par brīvu.

Pastāv sevišķa sociālās aizgādības organizācija. Tās pārvalde okupētajam apgabalam atrodas Parīzē, bet neokupētajam — Lionā; bez tam Berlīnē tai vēl ir nodaļa sakaru uzturēšanai. Šī organizācija rūpējas par Vācijas darbos aizbraukušo franču strādnieku piederīgo labklājību.

Ģadījumos, ja Francijā palikušā ģimene atrodas trūcīgos materiālos apstākļos, tā saņem pirmās astoņas nedēļas pēc ģimenes uzturētāja aizbraukšanas neatmaksājamo pabalstu, nākošās četras nedēļas — pieņemšanu, kuņģi atvelk no franču strādnieka algas Vācijā.

Pēc sešām, vēlākais astoņām nedēļām franču strādnieks var būt drošs, ka viņa ietaupījumus regulāri saņem viņa ģimene. Uzturēt saites ar dzimteni palīdz arī franču laikraksts «Le Pont» (Tilts).

Lavala š. g. 2. jūlija apkārtrakstā ieteiktā strādnieku grupu komplektēšana liekas attaisnojami — strādnieks paliek savu pierasto līdzstrādnieku un meistarību vidē, un šis apstākļi lielā mērā atvieglo tam iedzīvošanos jaunos apstākļos.

Bez tam viņa piederība pie sava bijušā uzņēmuma Francijā netiek pārtraukta, un viņš bauda tiesības ieņemt agrāko darba vietu, tāpat, kā tas bija paredzēts armijā iesaucamiem kaņavīriem.

Kopš Lavala uzsaukuma ir jau pietiekušies ap 50.000 strādnieku. No neokupētiem apgabaliem pēdējā laikā piesakās vairāk kā no okupētās Francijas.

Sakarā ar Vācijas pieprasījumu pēc speciālistiem, paredzēts savervēt braukšanai uz Vāciju 150.000 franču speciālistus un atbrīvot 50.000 franču kuņģi gūstekņus.

L-is

Cukurbiešu laksti — vērtīgs uztura līdzeklis.

Vācijas lauksaimniecības žurnāls „Mittelungen für die Landwirtschaft” savā š. g. 1. augusta burtnīcā sniedz Dr. Hünersdorf'a rakstu par cukurbiešu lakstu izlietošanu cilvēka uzturam. Žurnāla redakcija no savas puses rakstu ievada ar atzīmi, ka Dr. Hünersdorf'a svarīgais ierosinājums prasot problēmai visnopietnāko pieeju.

Pēc Dr. Hünersdorf'a ierosinājuma vācu armijas kuņģi virtuves p. g. decembrī izmēģinājušas cukurbiešu lakstu lietošanu uzturam. Šos lakstus kā parasto sakņu aizstājējus kuņģavīri labprāt lietojuši.

Iebildums, ka cukurbiešu laksti saturot daudz oksālskābes, esot bez pamata. Pēc pārbaudījumiem laboratorijā izrādījies, ka svaigas cukurbiešu lapas satur 0,6%, bet lapu kāti tikai 0,4% oksālskābes. Plaši patērētie rabarberu kāti satur 0,8% oksālskābes.

Starp citu, cukurbiešu laksti izmēģināti lietot uzturam arī Norvēģijā, un „Zentralblatt für die Zuckerindustrie” 1941. gada 1. marta burtnīcā rakstīja: „Biešu lapu kātus notīra un kā spargeljus iesterilizē sakņu burkā. Lapas patērē kā špinātus; garša esot ļoti laba.”

Sekojošos mēģinājumos Vācijā izrādījies, ka arī kaltētā veidā biešu lapas noderīgas kā sakņu aizstājējas. Kaltēšanas pamēģinājumi esot parastie. Izmēģinājumu atzinumā teikts: „Lapas ņemamas tādas, kādas tās ir rudenī, ievācot ražu. Ar parastām mašīnām tās īsi sagriež, nomazgā un izkaltē. Kaltētās lapas patur savu zaļo krāsu. Garša patīkama. Rūgtums vai kāda cita piegarša nav jūtama.”

Sprīžot pēc pieredzes ar cukurbiešu lapu lietošanu lopbarībai, Dr. Hünersdorf's pieņem, ka šīs lapas var izlietot nevien svaigā un kaltētā veidā, bet arī ieskābēt, līdzīgi kāpostiem.

Salīdzinot ar baltajiem un sarkanajiem un virziņkāpostiem, cukurbiešu laksti dodot no vienas un tās pašas sējumu platības apm. 10 reizes vairāk kaloriju. Cukurbiešu lakstu produkcija ir pietiekami liela, lai pietiktu nevien lopbarībai, bet arī cilvēku uzturam.

Dr. Hünersdorf's pārliecināts, ka cilvēki pie cukurbiešu lapām pieradišot tāpat kā samērā vēl nesen pie tomātiem un ka šīs lapas iegūšot tādu pat nozīmi cilvēka uzturā, kādu ieguvuši kartupeļi. K. K.

KURZE INHALTSÜBERSICHT IN DEUTSCHER SPRACHE.

Reorganisation und Aussichten des Handwerkes.

Der Aufsatz gibt eine kurzgefasste Übersicht über die Bedeutung und die Aufgaben des Handwerks in der jetzigen Zeit. Hervorgehoben wird die bedeutende Rolle des Handwerks in der Arbeitsgemeinschaft des Volkes.

Die Reorganisation des lettischen Handwerks wurde nach dem bewährten Vorbild Grossdeutschlands durchgeführt. Die Leitung liegt in den Händen der Selbstverwaltung, welche das gegebene Bindeglied zwischen der Staatsgewalt und den Einzelbetrieben ist.

Der Neuaufbau des lettischen Handwerks schliesst sich an die besten Traditionen des früheren Handwerkervereinigungen wie der St. Johannis-Gilde u. a. an. Den besten Ansporn dazu ergab die seit dem 17. Oktober 1941 durchgeführte Reprivatisierung des Handwerks. Die Zahl der Handwerksbetriebe kann schon jetzt auf 25—30.000 geschätzt werden. Seit dem 30. Mai d. J. wird eine Registrierung der Handwerker durch die Wirtschaftskammer durchgeführt. Diese Registrierung ist gleichzeitig die Genehmigung zur Berufstätigkeit in den 75 Gewerben.

Die Wirtschaftskammer ist die Dachorganisation des Handwerks; die Grundorganisationsformen sind die Handwerkervereine, welche die registrierten Handwerker nach einzelnen Bezirken vereinigen. Es war möglich, die Tätigkeit der alten Handwerkervereine, welche von den Bolschewiken noch nicht völlig liquidiert waren, zu erneuern. Deren Zahl beträgt 31, mit etwa 20.000 Mitgliedern. Nach den einzelnen Gebieten wird die Tätigkeit der Handwerkervereine durch die Arbeitshandwerkmeister gelenkt. Bei der Wirtschaftskammer bestehen 22 Handwerksaktionen, welche die sämtlichen anerkannten Gewerbe vertreten.

Der Neuaufbau des Handwerks bietet eine sichere Grundlage für die Weiterentwicklung desselben.

Das genossenschaftliche Molkereiwesen Lettlands.

Mit der Verkündung des Beschlusses des Generalkommissars über die Erneuerung der Tätigkeit des Zentralverbandes der lettischen Milchwirte hat ein neuer Abschnitt der Entwicklung der lettischen Milchwirtschaft begonnen.

Seit mehr als drei Jahrzehnten hat sich die hiesige Milchwirtschaft auf genossenschaftlicher Grundlage entwickelt. Von der gut entwickelten Milchwirtschaft und Viehzucht erzielt der lettische Bauer in Durchschnitt etwa 35 v. H. vom landwirtschaftlichen Rohertrag.

Mit der Realisierung der Anordnungen und Durchführungsbestimmungen auf dem Gebiete der Milch- und Fettwirtschaft hat der Neuaufbau der Milchwirtschaft begonnen.

Um die Stadtbevölkerung mit Milch und Molkereierzeugnissen zu versorgen, bestehen in den Städten Riga, Mitau, Libau, Dünaburg und Rositten spezielle Milchwirtschaftsverbände, die auch Genossenschaftsunternehmen sind und unter der Leitung des Zentralverbandes der lettischen Milchwirte arbeiten.

Die Grundlage der Buttererzeugung Lettlands sind die ländlichen Genossenschaftsmolkereien, die über 95 v. H. angelieferten Milch in Butter verarbeiten. Die meisten Molkereien sind Mittelbetriebe, die jährlich je etwa 50—200 Tonnen Butter erzeugen. Die Herstellung von Butter ist in Lettland einer ständigen Qualitätsprüfung unterworfen. Für Butterlagerung sind Kühlhäuser in Riga und Libau eingerichtet worden.

Die Käseerzeugung ist in letzter Zeit von Genossenschaftsmolkereien übernommen worden. Damit ist die Gesamtkäseerzeugung im Jahre 1941 auf über 2 Mill. kg gestiegen. Auch die Speisequarkerzeugung ist fünffach gesteigert worden.

Es gibt in Lettland 260 Molkereien, 100 Rahmstationen und etwa 100 Käsereien. An diese Betriebe haben im Jahre 1941 etwa 60.000 Bauern insgesamt über 616 Mill. kg Milch geliefert. Fast sämtliche Molkereibetriebe in Lettland sind mechanisiert und mit Separatoren mit einer Leistung von 750—5.000 Ltr./Std. ausgerüstet. Ungeachtet der Kriegsereignisse ist es dem Zentralverband der Lettischen Milchwirte gelungen, die Molkereien mit beachtlichen Mengen von verschiedenen Materialien und Erzeugungsmitteln zu versorgen.

Die Aufgabe der nächsten Zukunft ist die lettische Milch- und Buttererzeugung neben der Viehzucht auf den Höchststand ihrer Leistungsfähigkeit zu bringen.

Das Ernährungsproblem in der Sowjetunion.

Die Erfolge der Deutschen und Verbündeten Armeen im Südabschnitt der Ostfront bedrohen ernstlich die Lebensmittelversorgung der Bolschewisten, da es sich um Einnahme von Gebieten handelt, welche die Hauptlieferanten von Brotgetreide waren. Die Ukraine allein lieferte 1938 48 v. H. Winterweizen, 53 v. H. Mais, 39 v. H. Buchweizen, 33 v. H. Hülsenfrüchte, 37,5 v. H. Gerste und 21,3 v. H. Hirse. Von der gesamten Zuckerrübenfläche befanden sich 805.700 ha oder 70 v. H. in der Ukraine.

Dortselbst befinden sich 30,1 v. H. des gesamten Schweine — und 15 v. H. des Rindviehbestands.

Der nördliche Kaukasus hat zusammen mit der Krim im Jahre 1938 31,4 v. H. des gesamten Winterweizenertes der Sowjetunion geliefert.

Die zentrale Schwarzerdezone ist der älteste und wichtigste Nahrungsmittellieferant der Sowjetunion für Moskau und dessen weitere Umgebung. Die Kornträge betragen hier bis zu 70 Mill. dz. im Jahr. Durch die drei genannten Gebiete hat die Sowjetunion mehr als 36 v. H. der gesamten Anbaufläche verloren. Darum wird das Ernährungsproblem immer bedrohlicher für die Bolschewisten und kann ihnen zum Verhängnis werden.

Rückblick auf die Holzindustrie Lettlands.

Vor dem ersten Weltkrieg waren die Umsätze der Holzindustrie nicht nur durch die hiesigen Waldreserven, sondern auch durch Verarbeitung eingeführten Hölzer bestimmt. Nach dem Kriege kam nur noch die eigene Rohstoffbasis in Betracht. Dadurch verringerten sich die Umsätze entsprechend. Nur jetzt eröffnen sich wieder neue Möglichkeiten zu Erweiterung und Ausbau der Holzindustrie.

Der wichtigste der Zweige der Holzindustrie sind die Sägewerke. Zurzeit arbeiten 62 stationäre Sägewerke mit einer Jahreskapazität von etwa 1,2 Mill. Festmeter. Die technische Einrichtung der Sägewerke lässt noch viel zu wünschen übrig.

Der zweitwichtigste Zweig ist die Sperrholzindustrie. Eine Steigerung der Kapazität ist hier in der nächsten Zeit nicht zu erwarten, da die vorhandenen Rohstoffreserven im vollen Ausmass ausgenutzt werden. Von den 13 vorhandenen Fabriken arbeiten 7 Betriebe, davon 5 nach dem Trockenleimverfahren.

Die Bautischlereien, die Möbelindustrie und die sonstige Holzverarbeitende Industrie haben sich kaum über die Umfänge des Handwerks bzw. Kleinindustrie entwickelt. Vorbedingungen zum Umbau dieses Zweiges sind zwar vorhanden, es fehlt aber an Initiative und technische Einrichtung.

Entwicklungsprobleme der lettischen Städte.

Die Verstärkung des lettischen Gebietes seit dem Jahre 1808 ist in der Tabelle und dem Diagramm S. 183 dargestellt. Die Spalten der Tabelle enthalten: (1) das Jahr; (2) die Bevölkerung (i/Tausenden) ausserhalb der Städte; (3) die Bevölkerung in den Städten (i/Tausenden). Zu den Städten werden nur Siedlungen mit über 2000 Einwohnern gezählt; (4) Insgesamt; (5) die Einwohnerzahl der Städte in v. H. der Gesamtzahl; (6) die Einwohnerzahl Rigas (i/Tausenden); (7) die Einwohnerzahl Rigas in v. H. der Einwohnerzahl in den Städten.

Die Kurven des Diagramms bezeichnen: A — Entwicklung der gesamten Bevölkerungszahl Lettlands; B — Entwicklung der Bevölkerungszahl in den Städten; C—in Riga.

Die Tabelle S. 184. weist die Zahl der Städte in 3 Grösseordnungen auf. Zeile 1 — Grösstädte (über 100.000 Einwohner); Zeile 2 — Mittelstädte (10.000—100.000 Einwohner); Zeile 3 — Kleinstädte (2.000—10.000 Einwohner).

S. 185 ff. wird der Einfluss des Eisenbahnbaus auf die Entwicklung der Städte untersucht. Die erste Tabelle S. 185 zeigt die Entwicklung der Städte ohne Bahnanschluss. Die Spalten enthalten: (1) Name der Stadt; (2) Berechnungsperiode; (3) Einwohnerzahl am Anfang der Berechnungsperiode; (4) jährlicher prozentueller Zuwachs der Bevölkerung während der in Spalte (2) angeführten Periode (berechnet nach der Formel S. 188 Anm. 6). Die zweite Tabelle zeigt die Entwicklung der Städte nach Bahnanschluss. Die Spalten sind: (1) Name der Stadt; (2) Berechnungsperiode; (3) Jahr des Bahnanschlusses; (4) Einwohnerzahl am Anfang der Berechnungsperiode; (5) jährlicher prozentueller Zuwachs.

Die Veränderungen in der Einwohnerzahl der Städte im gesamten Gebiete des jetzigen Ostlandes zeigen die Kartogramme S. 186—187. Das Kartogramm S. 186 stellt die Lage in den Jahren 1863—1897 dar. Schräggestrichnet ist die Grösse der Städte im Jahre 1863 dargestellt. Lotrecht gestrichelt ist die Grösse i. J. 1897. Das Eisenbahnnetz i. J. 1867 ist mit doppelter Linie bezeichnet, mit einfachen Linien die Bahnanlagen bis zum Jahre 1898. Das Kartogramm S. 187 stellt die Grösse der Städte in der Zeitspanne vom Jahre 1931—1935 und das Bahnnetz i. J. 1939 dar.

Die Überwachung der Wärmewirtschaft.

Die Kriegsumstände erfordern eine möglichst zweckmässige Verwendung von Brennstoff. Die Verminderung des Brennstoffverbrauchs um nur 1 v. H. würde eine Ersparnis von 900.000 RM jährlich bedeuten. Es ist aber möglich ohne tiefgreifende Umbauten und grössere Kapitalaufwendungen den Brennstoffverbrauch jährlich um 5 v. H. zu vermindern.

Um dies zu erreichen, muss eine zweckmässige Aufsichtsorganisation geschaffen werden. Nach dem völligen Ausbau der Aufsichtsbehörde würde dieselbe nur etwa 40 Personen benötigen. Auf dem Lande kann der Apparat der Agronomen, der Kulturtechniker und der aktivsten Mitglieder der landwirtschaftlichen Vereine eingeschaltet werden. Durch Errichtung einer regelmässigen Aufsicht und durch entsprechende Werbetätigkeit lassen sich erhebliche volkswirtschaftliche Ersparnisse nicht nur in der Industrie, sondern auch im Heizmaterialverbrauch der Städte und des Landes erreichen.

Sākot ar 1942. g. jūniju Saimniecības ģenerāldirekcijas apgādā iznāk žurnāls tautsaimniecībai, tirdzniecībai, rūpniecībai, financēm, kooperācijai, lauksaimniecības un mežsaimniecības ekonomikai un darba politikai

LATVJU TAUTSAIMNIEKS

Izdevējs un atbildīgais redaktors mag. oec. V. Zāgars.

Redaktors: Prof. Dr. J. Bokalders.

Žurnāls iznāk divreiz mēnesī.

Redakcija: Rīgā, Smilšu ielā 6.

Apgāds: Rīgā, Laudon'a ielā 4a, dz. 15.

Redakcijas sekretāra tālrunis 24112.

Apgāda tālrunis 30313.

Abonēšanas maksa:

Noņemot apgādā:	Ar piesūtīšanu Latvijas ģenerālapgabalā:
Gadā RM 24,—	Gadā RM 25,—
Līdz 1942. g. beigām " 14,—	Līdz 1942. g. beigām " 15,—

Atsevišķs numurs maksā RM 1,—

Dīvkāršs numurs maksā RM 2,—

12. SEP. 1942